

**FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI
VE WIPO TAHKİMİ**

Ayşegül SOLMAZ

**Yüksek Lisans Tezi
Özel Hukuk Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ ÜSTÜN
2024
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI

Ayşegül SOLMAZ

FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI VE WIPO
TAHKİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ ÜSTÜN

ERZURUM-2024

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Fikri Mülkiyet Hukuku Uyuşmazlıkları ve WIPO Tahkimi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

28/05/2024

Ayşegül SOLMAZ

Aslı ıslak imzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğretim Üyesi Esra YILDIZ ÜSTÜN danışmanlığında, Ayşegül SOLMAZ tarafından hazırlanan bu çalışma 13/05/2024 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Özel Hukuk Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Hatice Kübra ERÇOŞUN ŞENOL İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi : Dr. Öğretim Üyesi Esra YILDIZ ÜSTÜN İmza: Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi : Dr. Öğretim Üyesi Şerife Esra KİRAZ İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI

1.1. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	4
1.1.1. Genel Olarak Fikri Mülkiyet Hakları	4
1.1.2. Maddi Mallardan Ayrı Hukuki Niteliğe Sahip Olmaları.....	6
1.1.3. Kanunla Düzenlenmiş Olmaları	7
1.1.4. Tartışmalı Hak Statüsüne Tabi Olmaları.....	7
1.1.5. Hak Sahibine Maddi ve Manevi Yetkiler Sağlamaları.....	9
1.1.6. Sahibinin Hususiyetini Taşımaları ve Özgün Olmaları.....	10
1.1.7. Özel Hukuk Karakterli Olmaları	12
1.2. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ MODERN HUKUK	
SİSTEMLERİNDEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ.....	13
1.3. GENEL OLARAK FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI....	14
1.4. YABANCI UNSURLU FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU	
UYUŞMAZLIKLARI	18
1.4.1. Fikri Mülkiyet Haklarında Yabancılik Unsuru	19
1.4.2. Fikri Mülkiyet Haklarının Vasıflandırılması Problemi.....	21
1.5. FİKRİ HAK İHLALLERİNE İLİŞKİN ULUSAL VE ULUSLARARASI	
KORUMA	23

İKİNCİ BÖLÜM

FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI ve WIPO TAHKİMİ

2.1. DÜNYA FİKRİ MÜLKİYET ÖRGÜTÜ (WORLD INTELLECTUAL	
PROPERTY ORGANİZATİON/WIPO) HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	27
2.1.1. WIPO'nun Kuruluşu ve Amacı	27
2.1.2. WIPO'nun Organları	29

2.1.2.1. Genel Kurul (The WIPO General Assembly)	30
2.1.2.2. WIPO Konferans (<i>The WIPO Conference</i>)	30
2.1.2.3. Koordinasyon Komitesi (The WIPO Coordination Committee).....	31
2.1.2.4. WIPO Uluslararası Büro (<i>International Bureau</i>)	31
2.1.2.5. WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi	32
2.2. WIPO NEZDİNDEKİ YÜRÜTÜLEN TAHKİM SÜRECİNİN	
ÖZELLİKLERİ VE İŞLEYİŞİ.....	33
2.2.1. WIPO Tahkiminin Özellikleri	33
2.2.1.1. Milletlerarası Tahkim Niteliğinde Olması.....	35
2.2.1.2. İhtiyari Tahkim Niteliğinde Olması	35
2.2.1.3. Kurumsal Tahkim Olması	36
2.2.2. WIPO Tahkimine Başvuru ve Tahkimin Başlama Anı.....	37
2.2.2.1. Tahkim Anlaşması.....	37
2.2.2.2. Tahkime Elverişlilik	39
2.2.2.3. WIPO Tahkiminin Başlama Anı.....	44
2.2.2.3.1. Tahkim Talebi.....	45
2.2.2.3.2. Tahkim Talebine Cevap.....	46
2.2.3. Hakem Mahkemesinin Oluşumu	46
2.2.3.1. Hakem Sayısı	46
2.2.3.2. Hakem Atama Usulü	47
2.2.3.2.1. Taraflarca Kararlaştırılan Usule Göre Hakem Ataması.....	47
2.2.3.2.2. Tek Hakemin Atanması Usulü.....	47
2.2.3.2.3. Üç Kişilik Hakem Kurulunun Atanması Usulü	48
2.2.3.2.4. Davacı veya Davalı Tarafın Birden Fazla Olması Halinde Üç Kişilik Hakem Kurulunun Atanması Usulü.....	49
2.2.3.2.5. Hakemlerin Seçilememesi Hali	49
2.2.3.3. Hakemlere Dair Hukuki Durumlar	49
2.2.3.3.1. Hakemlerin Görevi Kabulü.....	49
2.2.3.3.2. Hakemlerin Uyuşuğu	50
2.2.3.3.3. Hakemlerin Tarafsızlık ve Bağımsızlığı	50
2.2.3.3.4. Hakemlerin Reddi	51
2.2.3.3.5. Hakemler Kurulunun Yetkisine İtiraz.....	52

2.2.3.3.6. Hakemlik Sıfatını Sona Erdiren Sebepler	52
2.2.4. Hakem Mahkemesinin Görevleri	53
2.2.5. Tahkim Yeri	53
2.2.6. Tahkim Dili	55
2.2.7. Tahkim Yargılamasının Yürütülmesi	55
2.2.7.1. Dava Dilekçesi	55
2.2.7.2. Cevap Dilekçesi	56
2.2.7.3. İddiaların Değiştirilmesi ve Genişletilmesi	56
2.2.7.4. Geçici Koruma Tedbirleri	57
2.2.7.5. Deliller	59
2.2.7.5.1. Deney	60
2.2.7.5.2. Keşif	60
2.2.7.5.3. Kararlaştırılan Açıklama ve Modeller	60
2.2.7.5.4. Tanık	61
2.2.7.5.5. Bilirkişi	61
2.2.8. Tahkim Yargılamasında Gizlilik	62
2.2.8.1. Gizlilik İlkesinin İstisnaları	64
2.2.9. Ücret ve Masraflar	65
2.2.9.1. Kayıt Ücreti	66
2.2.9.2. İdari Ücret (Yönetim Ücreti)	66
2.2.9.3. Hakem Ücretleri	67
2.2.9.4. Avanslar	67
2.2.9.5. Tahkim Masrafları	68
2.2.10. Tahkim Yargılamasında Uygulanacak Hukuk	68
2.2.10.1. Tahkim Anlaşmasına Uygulanacak Hukuk	68
2.2.10.2. Tahkimin Usulüne Uygulanacak Hukuk	71
2.2.10.3. Tahkimin Esasına Uygulanacak Hukuk	72
2.2.10.3.1. Menşe Ülkesi Hukuku (lex loci originis)	73
2.2.10.3.2. Koruma Ülkesi Hukuku (lex loci protectionis)	74
2.2.11. WIPO Tahkiminin Sona Ermesi	78
2.2.11.1. Nihai Karar ile Sona Ermesi	78
2.2.11.1.1. Karar Verme Süresi	80

2.2.11.1.2. Karar Düzeltme ve Ek Karar	80
2.2.11.1.3. Tahkim Süresi	81
2.2.11.2. Sulh ile Sona Ermesi	81
2.2.11.3. Yargılamanın Gereksiz ve İmkânsız Hale Gelmesi Nedeniyle Sona Ermesi.....	82
2.2.11.4. Yargılama Giderlerinin Yatırılmaması Sebebiyle Sona Ermesi.....	82
2.2.11.5. Tarafların Yargılamaya Katılmaması Sebebiyle Sona Ermesi	83
2.2.11.6. Tarafların Ehliyetlerini Kaybetmesi Sebebiyle Sona Ermesi	83
2.2.11.7. Davanın Geri Çekilmesi Sebebiyle Sona Ermesi	83
2.2.12. Hakem Kararlarına Karşı Gidilebilecek Kanun Yolu İptal Davası.....	84
2.2.13. Tahkimin Avantaj ve Dezavantajları.....	87
2.3. WIPO NEZDİNDE YÜRÜTÜLEN DİĞER UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ	89
2.3.1. Arabuluculuk	89
2.3.2. Arabuluculuk-Tahkim (Med-Arb).....	90
2.3.3. Uzman Tespiti	91
2.3.3. Hızlandırılmış Tahkim	92
2.3.4. WIPO E-ADR	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

WIPO HAKEM KARARLARININ TANINMASI TENFİZİ

3.1. GENEL OLARAK TANIMA VE TENFİZ KAVRAMLARI.....	99
3.1.1. Hakem Kararlarının Milliyeti.....	101
3.2. WIPO HAKEM KARARLARININ TANINMASI VE TENFİZİ.....	103
3.2.1. 1958 Tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin New York Sözleşmesi Uyarınca Tanıma ve Tenfizi.....	103
3.2.1.1. New York Sözleşmesinin Uygulama Alanı.....	105
3.2.1.2. New York Sözleşmesine Göre Tanıma ve Tenfiz Engelleri.....	106
3.2.1.2.1. Taraflar Arasında Geçerli Bir Tahkim Anlaşmasının Varlığı	106
3.2.1.2.2. Kararın Davalının Savunma Haklarına Riayet Edilerek Verilmiş Olması.....	107
3.2.1.2.3. Kararın Hakemlerin Yetkileri Dahilinde Verilmiş Olması.....	107

3.2.1.2.4. Tahkim Mahkemesinin Teşkilinin veya Tahkim Prosedürünün Taraflar Arasındaki Anlaşma Hükümlerine, Anlaşmada Hüküm Yoksa, Tahkimin Yeri Hukukuna Uygun Olması	108
3.2.1.2.5. Kararın Taraflar İçin Bağlayıcı Olması veya Verildiği Ülke Hukukuna veya Tahkimin Tabi Olduğu Ülke Hukukuna Göre İptal Edilmemiş veyahut İcrası Askıya Alınmamış Olması	109
3.2.1.2.6. Kararın Tenfiz Devleti Hukukuna Göre Tahkim Yolu ile Çözümü Mümkün Olan Bir Uyuşmazlığa İlişkin Olması	110
3.2.1.2.7. Kararın Tenfiz Devleti Hukukunun Kamu Düzenine Aykırı Olmaması	110
3.2.1.3. New York Sözleşmesine Göre Yargılama Usulü	111
3.2.2. Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu Uyarınca Tanıma ve Tenfiz	113
3.2.2.1. Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanununun Uygulama Alanı	113
3.2.2.2. MÖHUK Uyarınca Tanıma ve Tenfiz Engelleri	114
3.2.2.3. MÖHUK Uyarınca Yargılama Usulü	116
3.3 WIPO HAKEM KARARLARININ TÜRKİYE’DE TANINMASI VE TENFİZİ	117
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	124
ÖZGEÇMİŞ	141

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI VE WIPO TAHKİMİ

Ayşegül SOLMAZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ ÜSTÜN

2024, 139 sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ ÜSTÜN

Her anlamda etkisini artıran küreselleşme günümüzde uluslararası uyuşmazlıkların artmasına da sebep olmuştur. Doğaları gereği sınır aşan bir yapıya sahip olan fikri mülkiyet hakları ise yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların başında gelmektedir. Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların tarafları mensubu oldukları devletlerin hukuk sistemine başvurarak ulusal mahkeme yargılamasına gitmek konusunda çekimser bir tavır sergileyebilmektedirler. Taraflar uyuşmazlıkların hızlı, etkili ve uzman kişilerce çözüme kavuşturulmasını tercih etmektedirler. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (*World Intellectual Property Organization* -WIPO) 1967 yılında fikri mülkiyet haklarının gelişmesini ve dünya genelinde korunup yaygınlaştırılması amacı ile kurulmuş ve bünyesindeki tahkim ve arabuluculuk merkezi ile fikri mülkiyet uyuşmazlıklarının çözümü noktasında uzman bir kuruluş mahiyetindedir. Tezimizde öncelikli olarak fikri mülkiyet hakları ve özelliklerinden, fikri haklardan kaynaklı uyuşmazlıklardan ve bu uyuşmazlıkların nihai çözümü için WIPO tahkim yargılamasından bahsedilecektir. WIPO tahkim kuralları detaylı incelenerek tahkim ve diğer uyuşmazlık çözüm yöntemlerine de değinilecektir. Son olarak WIPO hakem kararlarının tanınması, tenfizi konuları ele alınacaktır. Çalışmamızda WIPO tahkim kurallarının güncel hali ve COVID-19 pandemi döneminde uygulanan kurallar ile birlikte tahkim yargılamaları da dahil edilmek suretiyle yapılan detaylı incelemenin literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fikri Mülkiyet Hakları, Fikri Mülkiyet Uyuşmazlıkları, Tahkim, WIPO, WIPO Tahkim Kuralları

ABSTRACT**MASTER THESIS****INTELLECTUAL PROPERTY DISPUTES AND WIPO ARBITRATION****Ayşegül SOLMAZ****Advisor: Assist. Prof. Dr. Esra YILDIZ ÜSTÜN****2024, 139 pages****Jury: Assist. Prof. Dr. Esra YILDIZ ÜSTÜN**

Globalization, which has increased its impact in every sense, has also caused an increase in international disputes. Intellectual property rights, which have a cross-border qualification by their nature, are among the leading disputes that have a foreign element. Parties to disputes involving elements of foreignness may exhibit an abstention attitude toward national court proceedings by applying to the legal system of the states to which they belong. The parties prefer that disputes be resolved quickly, effectively, and by experts. World Intellectual Property Organization (WIPO) was established in 1967 to develop, protect, and disseminate intellectual property rights worldwide and is an organization specialized in resolving intellectual property disputes with its arbitration and mediation center. In our thesis, we will primarily talk about intellectual property rights and their properties, disputes arising from intellectual rights, and WIPO arbitration proceedings for the final resolution of these disputes. WIPO arbitration rules will be examined in detail and arbitration and other dispute resolution methods will also be discussed. Finally, the issues of recognition, enforcement, and execution of WIPO arbitral awards will be discussed.

Keywords: Intellectual Property Rights, Intellectual Property Disputes, Foreign Element, Arbitration, WIPO, WIPO Arbitration Rules,

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BIRPI	: The United International Bureaus For The Protection Of Intellectual Property
BM	: Birleşmiş Milletler
E.	: Esas
FSEK	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
ICC	: Milletlerarası Ticaret Odası (International Chamber Of Commerce)
IBA	: Rules Of Ethics For International Arbitrators
IP	: Intellectual Property
ISTAC	: İstanbul Tahkim Merkezi
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
K	: Karar
LCIA	: Londra Uluslararası Tahkim Merkezi (The London Court Of International Arbitration)
Med- Arb	: Tahkim- Arabuluculuk
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MTK	: Milletlerarası Tahkim Kanunu
T.	: Tarih
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TVK	: Türk Vatandaşlık Kanunu
WIPO	: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization)
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

İnsanın zihni çalışmaları sonucunda meydana getirdiği eserler üzerinde varlık bulan fikri mülkiyet hakları söz konusudur. Fikri mülkiyet hakları sahibine çeşitli yetkiler sağlamakla birlikte klasik mülkiyet haklarına benzeyen ve ayrılan yönleri mevcuttur. Fikri hakların korunması gerektiği hususu hem 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde¹ (İHEB) hem de 1982 tarihli Anayasamızda² yer almış olup bu kapsamı ile fikri mülkiyet hakları temel hak ve özgürlükler statüsündedir.

Fikri mülkiyet hakları yalnızca hukukun etki alanında olmayıp disiplinler arası bir yapıya sahiptir. Fikri haklar ülkelerin sosyokültürel ve ekonomik yapısının gelişmesine katkı sağlamakta olup fikri haklar alanında yaşanan gelişmeler ülkelerin gelişimine de etki etmektedir³.

Düşünsel çalışmalar sonucu meydana gelen eserlerin, bilimsel ve teknolojik çalışmaların devamlılık arz edebilmesi için bu ürünler üzerinde hak sahibinin fikri haklarının korunması gerekliliği gündeme gelmektedir. Ülkedeki düşünce ürünleri ve sahiplerinin yeterince ve etkin biçimde korunamaması, aynı zamanda ülkenin kültürel mirasının korunması ve gelişimini de olumsuz yönde etkiler. Bu amaçla hukuki açıdan fikri hakların korunma altına alınması son derece önem arz etmektedir.

Dünyadaki gelişim ve devinimin, hareketliliğin hızlı olması gibi birçok etken çeşitli alanlarda ve konulardaki haklar üzerinde uyumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Fikri mülkiyet uyumsuzlukları ise bu uyumsuzlukların sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Genel kapsamı itibarıyla fikrî mülkiyet hakları ile ilgili uyumsuzlukların çözümünde hızlı sonuç almak, uyumsuzlukların niteliği gereği çok büyük önem arz etmektedir. Ancak fikri eserler çeşitli vasıtalarla meydana geldikleri ülke sınırlarının ötesine taşınıp kolaylıkla farklı ülkelerde yayılabilmek imkanına sahiptir. Buradan hareketle fikri mülkiyet haklarının doğası gereği uluslararası etki gösteren nitelikleri olduğu ve meydana gelen

¹ Madde 27:

1. Herkes, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkına sahiptir.
2. Herkesi yarattığı, her türlü bilim, edebiyat veya sanat eserlerinden mütevellit manevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır.

² Madde 27/1: Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

³ Rauf Karasu, Cahit Suluk, Temel Nal, *Fikrî Mülkiyet Hukuku*, Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Hukuk, Ankara 2021, 3.

uyuşmazlıkların büyük bir kısmının uluslararası hukuku ilgilendiren boyutu söz konusu olmaktadır. Uyuşmazlığın herhangi bir sebeple yabancı ülke hukuku ve/veya hukukları ile bağlantılı hale gelmesi durumunda yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlığın varlığından bahsedebiliriz. Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların çözümü için taraflar yabancı ülke yargılamasına başvurabilecekleri gibi uluslararası tahkime de gidebilme imkanına sahiptirler. Bu kapsamda WIPO tahkimi de yabancı unsurlu fikri mülkiyet uyuşmazlıklarının çözümü noktasında bir imkan sunmaktadır. WIPO, uluslararası anlamda en etkili ve en çok tercih edilen fikri mülkiyet hakları kaynaklı uyuşmazlık çözüm kurumu konumundadır⁴.

Çalışmamızın asıl konusu WIPO nezdinde fikri mülkiyet uyuşmazlıklarına ilişkin yürütölen tahkim süreci olmakla birlikte, konunun genişliği ve özünün anlaşılabilmesi bakımından fikri mülkiyet haklarına, özelliklerine, ulusal ve uluslararası sistemlerdeki önemine, fikri mülkiyet uyuşmazlıklarının çeşitleri ile fikri mülkiyet haklarına ilişkin hukuki koruma yollarına da kısaca değinilecektir.

Genel olarak fikri mülkiyet hakları ve uyuşmazlıkları konusu ile birinci bölümde, öncelikle fikri mülkiyet haklarının tanımı, türleri, fikri mülkiyet haklarının ulusal ve uluslararası sistemlerdeki önemi, fikri mülkiyet haklarının ihlalden kaynaklanan uyuşmazlık türlerinin neler olduğu, fikri mülkiyet haklarına ilişkin hukuki koruma yolları incelenecektir. Fikri mülkiyet hakları esasen telif hakları ve sınai mülkiyet haklarını kapsayan geniş bir kavram mahiyetindedir. Çalışmamızın alanı telif hakları ile sınırlı tutulmuş olup çalışma içerisinde yer alan fikri hak tabiri ile telif hakları anlatılmaktadır.

İkinci bölümde ise WIPO inceleme konusu edilecek, WIPO'nun tanımı, organları, kuruluşu, amacı ve tarihçesinden bahsedildikten sonra yapısı, görevleri ve organları ele alınacaktır. Ardından WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi kuralları detaylı olarak incelenecek, tahkimin başlangıcı, tahkim sürecinin ne şekilde yürütöldüğu ile ne şekilde sonuçlandırıldığı, hakemlerin hukuki durumları, gizlilik, tahkimde süreler, ücretler ile masraflar konusu ile yargılama süreci bir bütün olarak ele alınacaktır. WIPO tahkim yargılamasının detaylıca incelenmesini müteakip WIPO nezdindeki diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine kısaca değinilecek olup söz konusu bu çözüm

⁴ Tolgahan Tanrıöven, *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Nezdinde Yürütölen Tahkim Süreci*, (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021, 24.

yöntemlerinin WIPO tahkimi ile karşılaştırılması yapılacaktır. Tüm bu hususlar ele alınıp değerlendirildikten sonra Covid-19 salgını döneminde yargılama kural ve yöntemlerinde bir değişiklik veya yenilik yapıp yapılmadığı hususları irdelenecektir.

Üçüncü bölümde ise WIPO hakem kararlarının tanınması ve tenfizi konuları ele alınacak olup konunun anlaşılabilmesi açısından tanıma ve tenfizin tanımları, yabancı hakem kararlarının tanınması noktasında 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine ilişkin New York Sözleşmesi ve uygulaması ile Türk hukuku açısından WIPO tahkim kararlarının iç hukuk sistemimizde icrası konularına da çalışmamızda yer verilecek olup çalışmamız mevcut uygulamaya ilişkin öneri ve tespitlerden oluşan sonuç kısmıyla sonuçlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI

1.1. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

1.1.1. Genel Olarak Fikri Mülkiyet Hakları

Fikri mülkiyet hakları, “kişinin her türlü fikrî ve zihnî çaba ve emeği sonucunda ortaya çıkardığı ürünler üzerinde hukuken korunan ve hak sahibinin dilediği takdirde bu korumadan yararlanma yetkisi veren menfaatler” şeklinde tanımlanır⁵. Aynı zamanda bahsi geçen haklar insan düşüncesinin ürünü olan gayrimaddi mallar üzerindeki mutlak hakimiyeti de ifade eder⁶.

İnsanın düşünsel emekleri sonucunda meydana getirmiş olduğu eserlerin, ürünlerin pozitif hukuk kapsamında korunma ihtiyacı doğmuştur. Kişinin zihni çalışması sonucunda meydana getirilen eserlerin, buluşların, icatların gelişimi paralel olarak ülkelerin sosyokültürel ve ekonomik yapısındaki gelişime katkı sağlamakta olup söz konusu ürünler üzerinde ise eser sahiplerinin fikri hakları vücut bulmaktadır. Bu gelişimin devamlılığı için hakların korunması gerekliliğinin ortaya çıkması ise fikri mülkiyet hukukunun doğumuna sebebiyet vermiştir⁷.

⁵ F. Merve Parlakyıldız, E. Alper Güvel, “Fikri Mülkiyet Hakları ve Bu Hakları Korumanın Ekonomik Önemi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2015, 8(4), 30.

⁶ Bahadır Erdem, *Patent Hakkının Korunması ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2002, 9; Bahadır Erdem, *Fikri Hukukta Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2003, 21; Savaş Bozbel, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2015, 4; Özge Karaege, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Esaslı Unsur Doktrini*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009, 94; Karasu, vd., 1; Cannur Ercan, “Fikri Hak Kavramı ve Eser Sahibinin Manevi Haklarının Genel Anlamda Kişilik Hakkıyla İlişkisi”, *TADD*, Yıl:12, S. 46, Nisan 2021, 386; Şafak N. Erel, *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, 25; Levent Yünlü, “Fikri Mülkiyet Hakkı”, *Milletlerarası Hukuk Bülteni (MHB)*, Yıl: 23, 2003, 900; Çağlar Ekler, *Fikri Mülkiyet Hukuku Uyuşmazlıkları ve Arabuluculuk*, (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, 4.

⁷ Orhan Gazi Sarıdağ, “Fikri Hukukta Manevi Tazminat”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 40, Ekim 2019, 176.

WIPO ise fikri mülkiyeti; zihnin yaratım ürünlerini, buluşlarını, edebi ve sanatsal eserleri, ticarete kullanılan her tür sembolleri, isimleri, görüntüleri ve tasarımları kapsar şeklinde tanımlar⁸.

Fikri mülkiyet haklarının, eşya hukuku anlamındaki klasik mülkiyet hakkından ayrıştığı ve benzerlik taşıdığı özellikleri mevcuttur. Mutlak hak olma, sahibine inhisari nitelikte yetkiler sağlama gibi özellikleriyle klasik anlamdaki eşya mülkiyetine yaklaşıırken, maddi varlığa sahip olmama, somutlaştığı eşyadan farklı olma, zilyetliğe konu olmama, sağlanan korumanın süreyle sınırlı olması gibi yönleriyle ayrılır⁹.

Fikrî mülkiyet haklarının korunmasının temel amacı, özgün üretimi teşvik ederek toplumun geleceğini garanti altına almaktır¹⁰. Bununla birlikte, zihni üretkenliğin toplum tarafından tanınması, ekonomik büyümenin ve istihdamın desteklenmesi, yabancı sermayenin teşviki ve uluslararası ilişkileri güçlendirmek bu korumanın amaçları arasında sayılmaktadır¹¹. Buradan hareketle fikrî mülkiyet korunmasının birden fazla amaca hizmet ettiği söylenebilir.

Fikri mülkiyet hakkının korunması demek, insan bilgisinin korunması ve bu bilginin ilerlemesi için güvenilir bir ortamın sağlanması demektir. Bu durum yeni teknolojilerin üretilmesine ve ilerlemesine kaynaklık eder. Bu sebeptendir ki güçlü fikri mülkiyet hakları korumasına sahip ülkeler bugün gelişmiş ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır¹².

Fikrî haklar sistemi önceki dönemlerde sadece fikrî hakların konusunu oluşturan hakların nelerden ibaret olduğunu, sınırlarını, kullanım şekillerini ve tecavüz halinde müeyyideleri belirleyen düzenlemelerle varlık kazanmış bir alandı. Günümüzde ise hak konusu eser ve hizmetlerin, toplumsal gelişmenin ve ekonominin mihenk taşı haline gelmesine bağlı olarak yaratıcılık, yenilikçilik ve rekabet edebilirlik süreçlerini de içine

⁸ “What is Intellectual Property?”, <https://www.wipo.int/about-ip/en/>

⁹ Sarıdağ, 176; Zeki Geven, “Fikri Mülkiyet Hukukunda Orijinallik ve Yenilik”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), Yıl 2011, 328.

¹⁰ Karasu, vd., 35; Elisabeth Eppinger, Akriti Jain, Pratheeba Vimolnath, Anjula Gurtoo, Frank Tietze, Roberto Hernandez Chea, “Sustainability Transitions In Manufacturing: The Role Of The Intellectual Property”, *Science Direct, Current Opinion In Environmental Sustainability*, 49, 2021, 118-126.

¹¹ Karasu, vd., 35; Geven, 330; Fatma Merve Parlakyıldız, Enver Alper Güvel, “Fikri Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G8 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, Yıl 2015, 76.

¹² İlhan Eroğlu, Sevda Berigel, “Fikri Mülkiyet Hakları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G-8 Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 131(259), 2022, 352.

alan disiplinler arası bir yapıya kavuşmuştur¹³. Bu kapsamda fikrî haklar sistemi; ekonomi, teknoloji, ticaret ve hukuku birbirine bağlayan bir köprü olarak görülmektedir. Bu alan artık sadece bir hukuk kuralları bütünü olmayıp önemli ölçüde sosyal, kültürel ve ekonomik boyutu olan bir görünüm kazanmıştır.

Fikrî hukukta, zihinsel bir çabanın mahsulü, fikrî çalışmanın sonucu olan ürünlerin tamamı değil eser niteliğine sahip fikrî ürünler korunmaktadır. Zira, rastgele meydana getirilen sıradan fikrî ürünlerin korunması mümkün olmamakla beraber gereksiz bir durumdur. Bu sebeple, korumanın ancak toplumun kültürel varlığını zenginleştiren veya ona katkıda bulunan fikrî ürünlere tanınması gerektiği kabul edilmektedir¹⁴.

Fikri mülkiyet haklarının diğer haklara nazaran birden fazla farklı özelliği mevcuttur. Dolayısıyla bu özelliklerini ayrı başlıklar altında incelemek yerinde olacaktır.

1.1.2. Maddi Mallardan Ayrı Hukuki Niteliğe Sahip Olmaları

Mülkiyet hakkının konusunu maddi ve gayrimaddi mal ve haklar oluşturur. Taşınır ve taşınmaz mallar maddi mallar kapsamında iken, fikri ve sınai mülkiyet hakları gayrimaddi mal kapsamındadır¹⁵. Dolayısıyla fikri mülkiyet hakları maddi olmayan, yani gayrimaddi mallar üzerinde kurulabilen haklardır¹⁶. Türk Medeni Kanunu'nun sisteminde gayrimaddi mal kavramına yer verilmemiştir. Bu durumdan hareketle gayrimaddi mallar, TMK'da yer alan menkul ve gayrimenkul malların dışında kalan yaratıcı insan zekasının ürünü olup, üzerinde cisimlendiği maddi mallardan ayrı bir hukukî varlığa ve iktisadî değere sahip olan mal ve hakları ifade etmektedir¹⁷.

¹³ Ekler, 36; Robert Frischer, Robert Hlavica, Kâmil Kuca, Petro Moresova, Ali Selamat, "Intellectual Property Management Systems From The Perspective Of Open Innovation", *Journal Of Open Innovation: Technology Market And Complevity*, 2020

¹⁴ Şener Dalyan, *Bilgisayar Programlarının Fikri Hukukta Korunması*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, 64.

¹⁵ Anayasa Mahkemesi İptal Kararı, 2016/148 E., 2016/189 K., 14.12.2016 T., RG. 29940.

¹⁶ Güvel Parlakyıldız, , *Ekonomik Önem*, 31; Ercan, 386; Bozbel, 4; Karasu, vd., 1; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Sınai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, 1.

¹⁷ Erdem, *Patent*, 12; Erdem, *Yetki*, 23; Karasu, vd., 1; Yünlü, 900; Ercan, 380.

1.1.3. Kanunla Düzenlenmiş Olmaları

Fikri mülkiyete konu hakların neler olduğu Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda (FSEK) tespit edilmiştir¹⁸. Bir hakkın fikri mülkiyet hakkı olarak kabul edilmesi ve korumadan yaralanabilmesi için, kanunla düzenlenmiş olma zorunluluğu vardır. Başka bir ifadeyle fikri mülkiyet alanında sınırlı sayı ilkesi (*numerus clauses*) geçerlidir¹⁹.

Eser kategorilerinin sınırlı sayıda belirlenmesinin önemi, fikrî eser seviyesine henüz ulaşmamış ya da hukukî anlamda yeterli değeri olmayan ürünlerin kolayca eser niteliğine sahip olmamasını sağlamaktır. Eser kategorileri kanunda sınırlı sayıda belirtilmekle beraber, her bir kategorinin içine nelerin dâhil olduğu örnekleyici mahiyette ifade edilmiş olup kategorilerin içerikleri ile alakalı bir sınırlayıcı belirleme söz konusu değildir. Dolayısıyla o kategorinin ayırt edici özelliğine sahip bir eserin bunlara dâhil edilmesi her zaman imkân dâhilindedir²⁰.

Fikri haklara ilişkin hukuki koruma bağlamında 1948 tarihli İHEB 27. maddesindeki düzenlemede herkesin yarattığı bilim, edebiyat ve sanat eserleri üzerinde korunmaya layık maddi ve manevi haklarının olduğundan bahsedilmektedir. Anayasamızda da aynı gerekçe ile bu alana ilişkin düzenleme yapılmıştır. Anayasamızda 27/1. maddesi ile fikri hakların temel hak statüsünde olduğu düzenlemesi mevcut olmakla birlikte 64. maddede de yapılan düzenleme ile fikir ve sanat eseri sahibinin haklarının korunacağını hüküm altına alınmıştır²¹.

1.1.4. Tartışmalı Hak Statüsüne Tabi Olmaları

Fikrî mülkiyet haklarının hak statüsü öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre fikri mülkiyet hakları mutlak haklardandır ve aynı hak olması sebebiyle herkese karşı ileri

¹⁸ 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda tanımlar başlıklı 1/B maddesinde eseri; ilim ve sanat eserleri, musiki eserleri, güzel sanat eserleri ve sinema eserleri şeklinde dört kategori halinde sınırlı sayıda saymıştır.

¹⁹ Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Genişletilmiş Güncellenmiş 4. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2016, 379; Ercan, 382; Kılıçoğlu, 5; Dalyan, 66; Nur Bolayır, “Fikri Mülkiyet Haklarında Cebri İcra Sistemi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Hakan Pekcantez’e Armağan), Cilt 16, Özel Sayı 2014, Basım Yılı 2015, 2514.

²⁰ Dalyan, 67; Özge Öncü, “Fikri Hak İhlalleri Bakımından İnternet “Görsel” Arama Motorları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), Yıl 2008, 108.

²¹ Kılıçoğlu, 16-17.

sürülebilirler²². Herkes bu hakları ihlal etmemekle mükelleftir. Hak sahibi, fikri hakkın üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir²³.

Diğer bir görüşe göre ise, fikrî mülkiyet hakları eşya olmadığı için aynı hak statüsünde değildir²⁴. Bu haklar münhasır nitelikte olup mutlak yetkiler verir²⁵. Bu durumda ifade etmek gerekir ki fikrî haklar aynı etki doğurur²⁶.

Bir başka görüşe göre ise, fikrî mülkiyet hukukunda mutlak hak kavramının içeriği farklıdır. Eşya hukukunda malikin, eşyanın doğası gereği herkese karşı ileri sürebileceği mutlak hakları mevcuttur. Oysa fikri hukuk alanında eser, eşyadan bağımsız ve soyut bir değerdir. Burada fikrî hak neticesinde meydana getirilen eserde hem maddî hem de manevi haklar vücut bulmaktadır. Bu bakımdan eser sahibine tanınan hak, mülkiyet hakkından daha kapsamlı olup, biri malvarlığı diğeri şahıs varlığına ait değerler içeren “çifte karaktere sahip” bir bütünlük arz eder²⁷.

İfade etmek gerekir ki öğretide ve Yargıtay uygulamalarında da baskın görüş fikri hakların mutlak haklardan olduğu yönündedir²⁸. Ancak kanaatimizce fikri haklar maddi ve manevi yetkileri barındırması, süreyle sınırlı olması vb. özelliklerinde arz ettiği farklılıklar sebebiyle mutlak haklardan ayrı ve daha geniş bir statüye sahiptir.

²² Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, 33. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, 124; Erel, 24; Yünlü, 903; Medin, 57; Yünlü, 891; Burak Medin, “Dijitalleşen Dünyada Fikri Haklar Sorunu”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), Yıl 2017, 57; Hasan Kadir Yılmaztekin, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Uyarınca Eser Sahipliği ve Hak Sahipliği İle Bunların Tecavüz Davaları Bağlamında Davacı Sıfatına Etkileri”, *Adalet Dergisi*, 2(65), Yıl 2020, 503; Şerife Esra Kiraz, “Uluslararası Ticari Faaliyetler Dolayısıyla Fikri Mülkiyet Hakkının İhlali: Viyana Mal Satım Sözleşmesi (CISG)”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 2019, 678.

²³ Bozbel, 5; Karasu, vd., 1; Parlakyıldız, Güvel, *Ekonomik Önem*, 31.

²⁴ Karasu, vd., 2.

²⁵ Karasu, vd., 2.

²⁶ N. Ortan, *Patent Lisans Sözleşmesi*, 99 (Naklen: Karasu, vd., 2.)

²⁷ Ercan, 385; Yünlü, 905.

²⁸ HGK 2015/12 E., 2016/1005 K; 14. HD 2017/4989 E., 2021/1738 K; 14. HD 2019/2341 E., 2019/7964 K; 14. HD 2109/438 E., 2019/7399 K. “Mutlak haklar sahibine belirli bir mal veya kişi üzerinde geniş tasarruf yetkisi veren ve herkese karşı ileri sürülebilir haklardır. Mutlak hakların neler olduğunu kanun koyucu sınırlı olarak belirlemiştir. Bu nedenle kişiler, yasada öngörülen sınırlı sayıdaki mutlak hak dışında yeni bir mutlak hak yaratamazlar. Mutlak hakların konusu mutlaka maddi ya da gayri maddi mallardır. Maddi mallar üzerindeki mutlak haklara, aynı haklar; maddi olmayan mallar üzerindeki haklara da fikri haklar denir.”

1.1.5. Hak Sahibine Maddi ve Manevi Haklar Sağlamaları

Fikri haklar tekелci niteliklerine rağmen korunması yeni ve özgün çalışmaları tetiklediği için uzun vadede ülke ekonomisini rekabetçi bir yapıya kavuşturur. Fikri hakların sosyokültürel gelişimleri etkilemesi nedeniyle fikrî üretimi özendirmek için yasa koyucular hak sahiplerine belirli sürelerle tekелci yetkiler vermeyi göze alır²⁹. Fikri hakların hak sahibine müspet olarak sağladığı yetkiler kanun sistematüğinde ve doktrinde, maddi ve manevi haklar ile bununla ilgili bağlantılı haklar şeklinde iki gruba ayrılmaktadır³⁰. Maddi haklar, eser sahibinin eserinden ekonomik yarar sağlamasını amaçlarken, manevî haklar şahsi ve manevî menfaatlerini korur³¹. Manevi haklar eser sahibinin kişiliğine sıkı sıkıya bağlıdır³².

Fikri hakların manevi yönünü teşkil eden eser ile yaratıcısı arasındaki bağıllık, kişilik hakları içine dahil edildiğinden TMK'nin ilgili hükümleri niteliğine uygun düştüğü ölçüde bu haklar bakımından da uygulama alanı bulur. Örneğin, TMK 23. maddesinde yer alan şahsiyetin içe korunması hükümlerinin kıyas yoluyla uygulanması neticesinde bu hakların başkasına devri, rehni³³ veya bu haklardan kısmen ya da tamamen vazgeçilmesi de mümkün olmamaktadır³⁴. Yargıtay'ın bir kararında manevi hakların niteliğine ilişkin olarak; "...eser sahibinin şahsına has ve onun tarafından kullanılacak manevi hakları, devir alana bu gibi sözleşmeler nakletmez. Hatta ismin zikrini isteyebilmek yetkisi, kısaltma ve değişikliklere karşı müdahale etmek salahiyeti, eserin mahiyet ve hususiyetini bozan her türlü değiştirmelere muhalefet hakkı gibi manevi

²⁹ Karasu, vd., 3.

³⁰ Tanrıöven, 4; Ayşe Saadet Arıkan, "Avrupa Topluluğunda Fikri Sınai Mülkiyet Hakları ve Son Gelişmeler", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 7(1), Yıl 2007, 155.

³¹ Eseri umuma arz yetkisi, adın belirtilmesi yetkisi, yani eser sahibi olarak tanıtılma hakkı, eserde değişiklik yapılmasını men etme yetkisi, eser sahibinin zilyet olana ve malike karşı hakları, yani sahibinin, eserinin aslına ulaşma hakkı manevî haklardandır. İşleme hakkı, çoğaltma hakkı, yayma hakkı, kiralama ve kamuya ödünç verme hakkı, temsil hakkı, işaret ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla iletim hakkı, radyo-televizyon gibi araçlarla iletim hakkı, radyo- televizyon gibi araçlarla yayınlanan ve/veya iletilen fikir ve sanat eserlerine ilişkin ödemelere dair hak, pay ve takip hakkı ise mali haklardandır. (Bolayır, 2515.)

³² Hatice Kübra Ercoşkun Şenol, "Mali Hakları ve Kullanım Hakkını Devralanların Fikir ve Sanat Eserleri Kapsamında Korunması", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), Yıl 2013, 46.

³³ Rümeyza Betül Yıldırım, "Fikri ve Sınai Hakların Ticari İşlemlerde Taşınır Rehni Kanunu Uyarınca Rehnedilmesi", *NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Yıl 2022, 175. Mali hakları rehin ile devralan kişi bu hakların kullanımı için manevi hakları da devralmalıdır. Söz konusu manevi haklar rehlin konusunu oluşturmada da dolaylı olarak rehin kapsamında kalır.

³⁴ Erdem, *Patent*, 18; Erdem, *Yetki*, 28; İsa Eliri, "Güzel Sanat Eserlerinde Fikri Mülkiyet Hakları ve Uygulamaları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 23, Yıl 2010, 68; Hayri Bozgeyik, Sefa Er, "Tasarımlar İçin Kümülatif Koruma", *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 5(1), Yıl 2019, 27.

haklardan feragat olunduğu yolunda şart ihtiva eden mukaveleler de hükümsüzdür³⁵.” hükmüne yer verilmiştir.

1.1.6. Sahibinin Hususiyetini Taşımaları ve Özgün Olmaları

Fikrî haklar sahiplerine münhasır haklar verir. Bu sebeple bir hakkın fikrî mülkiyet hakkı olarak adlandırılabilmesi için sahibinin hususiyetini taşıyan ve toplumun gelişmesine katkıda bulunan zihni ürünler niteliğinde olması gerekir³⁶.

Eserin, sahibinin hususiyetini taşıma özelliğini haiz olduğunun kabulü için bağımsız bir fikrî çalışmanın ürünü olması ve bu suretle sahibinin yaratıcı gücünün özelliğini yansıtabilmesi gerekmektedir³⁷. Aynı zamanda fikir sanat eserlerinin bilineni tekrarlamaması, yeni bir bakış açısı getirmesi aranmaktadır. Buradan kasıt ele alınan konunun tamamen yeni olması değil, ele alınış biçiminin, eseri meydana getirenden izler taşıyacak şekilde bir farklılık taşımasıdır³⁸.

Yargıtay ise, hususiyeti “özellik”, “yenilik”, “özgünlük”, “orijinallik”, “hiçbir kaynaktan kopya edilmemiş olma”, “eserin yaratıcı özellik taşıması” gibi kavramlarla tanımlamaktadır³⁹.

Fikrî haklarda yaratıcılığın kaynağı, eserin onu meydana getirenin karakterinden taşıdığı izlerdir⁴⁰. Sahibinin özelliğini taşıması sebebiyle eser, kendisini meydana getiren kişi ve fikir kavramı üzerine düşünmeyi gerektirir.

³⁵ Yargıtay 11. HD. T. 14.12.1970, E. 1970/2985, K. 1970/5092.

³⁶ Ercan, 382; Veysel Başpınar, Doğan Kocabey, *İnternette Fikrî Hakların Korunması*, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, 48.

³⁷ Dalyan, 65; Geven, 337, 373; Yavuz Yayla, “Fikri Mülkiyet Hakları ve Fikri Mülkiyete İlişkin Teorik Yaklaşımlar”, *Fiscaoeconomia*, 4(2), 2020, 293; Hasan Kadir Yılmaztekin, “Türk Fikri Haklar Hukuku Yapay Zeka Tarafından Meydana Getirilen Eserleri Korumak İçin Hazır mı?”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Yıl 2020, 1538.

³⁸ Ercan, 382;

³⁹ Bozgeyik ve Er, 26; 11. HD 2019/5193 E., 2020/3304 K; 11. HD 2015/5510 E., 2016/2404 K; 11. HD 2011/12280 E., 2013/12047 K. “Eser sahibine tanınan fikri hak korumasının fikrin bizatihi kendisine dair olmayıp onun ifade ediliş biçimine ilişkin olduğu...”; 11. HD, 2005/8577 E., 2005/5602 K., 27.05.2005 T. “Hususiyet’ sıradan olmamayı ve belli bir düzeyi bulunmak kaydıyla yaratıcılığı gerekli kılar.”

⁴⁰ Anglo-Sakson hukuk sisteminde hususiyet eserdeki orijinallik olarak değerlendirilirken, Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde ise eser sahibinin kişiliği ve bireyselliği üzerine temellenmiş ve ön plana taşınmış bir kavramdır. (Büşra Kaynak Balta, “Yapay Zeka Ürünlerinin Hukuki Niteliği ve Fikri Eser Kavramı”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(3), Yıl 2020, 220).

Fikir sahibi olabilecek tek varlık şüphesiz ki gerçek kişi insandır⁴¹. Tüzel kişiler ise eser sahibi olamazlar sadece mali hakları iktisap edebilirler⁴².

Bir fikri ürünün eser olarak kabul edilebilmesi için eser sahibinin fikri çabasına ve yaratma yeteneğine ilişkin olmasına dair sübjektif şart ile doğrudan veya dolaylı olarak algılanabilmesine ilişkin objektif şartın sağlanması gerekmektedir⁴³. Fikrî hukuk korumasının en önemli özelliği, eser olma niteliğine sahip fikrî ürünlerin, hiçbir şekil şartına tabi olmaksızın, sahibinin hususiyetini taşımaları durumunda, aleniyet kazanması

⁴¹ Ercan, 382; Uğur Karaca, Esra Karataş, “Yapay Zeka Tarafından Meydana Getirilen Fikri Ürünlerin 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa Göre Korunması”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Yıl 2022, 34; Ünal Tekinalp, “Yeni Patent Hukukunda Buluş Sahibi İlkesi Ve Gasp Davalarına İlişkin Bazı Sorunlar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 55(4), Yıl 1997, 130; Barış Özçelik, “Yapay Zekanın Veri Koruma, Sorumluluk ve Fikri Mülkiyet Açısından Ortaya Çıkardığı Gereksinimler”, *Adalet Dergisi*, 1(66), Yıl 2021, 107; Yılmaztekin, *Yapay Zeka*, 1544. Eser sahibinin yalnızca gerçek kişi olacağı yönündeki kabul; günümüzdeki teknolojik gelişmelere bağlı olarak yapay zekanın gelişimi ve meydana getirdiği ürünler hakkında eser ve eser sahipliği kavramları üzerinde de düşünmeyi gerektirmektedir. Tamamen otonom özellikte ve bağımsız bir şekilde yapay zekanın birbirinden farklı sanatsal çalışma yapabildiği ve bu anlamda da çeşitli eserler üretebildiği bilinmektedir. Bu ürünlerin kanunda bahsedilen edebiyat, müzik, güzel sanatlar veya sinema eserleri gibi eser türlerine dahil edilebilir ve algılanabilir olması noktasında herhangi bir problem yoktur. Mahiyeti itibarıyla hususiyet, eser sahibinin şahsına, bireyselliğine özgülenmekte ve onun şahsi, fikri çabası neticesinde eserin üretildiğini garanti etmektedir. Bu anlamda doktrinde kabul edilen genel görüş, hususiyeti meydana getiren kişisel çabanın ancak gerçek kişiden vücut bulabileceği yönündedir. Bu yaklaşıma göre hususiyet bireylere ait bir değerdir ve hususiyet sahibi olmanın şartı da aynı zamanda kişilik, karakter ve bilinç sahibi de olmaktır. İnsaninkiyile kıyaslandığında, yapay zeka ürünündeki hususiyet, yaratıcılık ve fikri çalışma şekli bir insanın eserine yansıttığı olgulardan yapısal olarak oldukça farklıdır. Böylelikle kanunun eser vasfı için aradığı hususiyet şartının yapay zekalar tarafından karşılanamayacağı görüşü ileri sürülebilir. Bu düşüncenin kabulü halinde de yapay zeka ürünlerinin hususiyet unsurunu taşımadıkları gerekçesiyle fikri eser olarak korunmaları mümkün olmayacaktır. (Kaynak Balta, 223-226; Karaca ve Karataş, 39.) Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın “Entelektüel bir yaratım, eser sahibinin kişiliğini yansıtıyorsa ona aittir. Eser sahibi, özgür ve yaratıcı seçimler yaparak eserin üretiminde yaratıcı yeteneklerini gösterir” ifadesi; eser sahibinin gerçek bir kişi olmasının kabul edildiği şeklinde yorumlanabilir. AB, ABD ve Türk hukuklarında geçerli olan fikrî haklar standartlarına göre; yapay zekâ teknolojileri, meydana getirdikleri eserlerin sahibi olarak değerlendirilemiyorlar. Bu husus bireyin meydana getirdiği eseri bir diğerinden ayıran bireye özgü olan hususiyeti, özgünlüğü taşımadıklarının kabulünden ileri gelmektedir. (Yılmaztekin, *Yapay Zeka*, 1551; Güllü Yakar, Mustafa Kınık, “Yapay Zeka İle Üretilen Görsel Sanat Eserlerinde Fikri Mülkiyet”, *SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 13(26), Yıl 2020, 502; Begüm Eken, “Marka ve Fikri Mülkiyet İlişkisi, Dijitalleşen Sanat ve Tasarımda Türkiye’deki Eser Haklarına Dair Bir İnceleme”, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Yıl 2022, 560-561.) Kanımızca çeşitli hukuk sistemleri ve bizim hukukumuza göre bir fikri çalışmanın eser olarak kabulü için taşıması gereken sübjektif şart olan hususiyet şartı ancak insana ait olabilir. Otonom özelliklere sahip yapay zeka robotlarının insana ait olan özgünlüğü, hususiyeti meydana getirdikleri ürüne aktarmaları düşünülemez. Ancak gelişen teknoloji hayatımızda yer edinmekte ve hukukun da gelişen teknolojinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde kendini revize etmesi gerekmektedir. Hukuk düzenlerinde yapılacak yeni düzenleme ile yapay zeka tarafından meydana getirilen ürünlere yeni bir statü tanınarak fikri hak korumasına yer verilmesi gerekir.

⁴² Yılmaztekin, 509.

⁴³ Bolayır, 2514; Emin Çelik, “Mobil Oyunların Fikri Mülkiyet Hukukunda Korunması, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi”, 9(1), Yıl 2023, 142; Yargıtay HGK, 2003/4-260 E., 2003/271 K. kararında da yer verildiği şekliyle “...bir fikri ürünün eser olarak kabul edilmesi için, FSEK m.1/1’de sayılan eserler içinde yer alması (objektif koşul) ve sahibinin hususiyetini taşıması, başka bir anlatımda ‘özgün olma’, ‘yaratıcı özellik’ taşımasına (sübjektif koşul)...” bir fikri ürünün eser mahiyetinde olabilmesi için objektif ve sübjektif koşulları sağlıyor olması gerekir.

ile birlikte meydana getirilme anından itibaren fikrî hukuk korumasından yararlanabilmesidir⁴⁴.

1.1.7. Özel Hukuk Karakterli Olmaları

Fikri mülkiyet hukukunun kamu hukuku ile özel hukukun iç içe girdiği bir hukuk dalı olduğu açıktır. Sansür ve telif hakları bakımından basın hukuku ile, fikri haklar alanında hükümete tanınan yetkiler ve kamu düzeni yahut genel menfaat açısından getirilen çeşitli sınırlamalar açısından idare hukuku ile fikrî hakları koruyan milletlerarası anlaşmalar bakımından devletler hukuku bağlamında kamu hukuku ile bağlantılıdır. Nitekim alenileşmemiş bir eser üzerindeki hakların ve eser alenileştikten sonra da bazı manevi hakların korunması için medeni hukuktaki “kişiliğin korunmasına” ilişkin hükümler; fikir ürününün cisimlendiği maddi mal üzerindeki hakları düzenleyen eşya hukuku hükümleri; eser sahibinin ölümünden sonra manevi ve mali hakların akıbetini düzenleyen miras hukuku hükümleri; manevi ve mali hakların ihlali veya mali hakların devri söz konusu olduğunda uygulanacak haksız fiil ve sözleşmelere ait borçlar hukuku kuralları, fikri hukukun özel hukuk alanına giren yönlerini gösterir⁴⁵. Buradan hareketle fikri hakların her ne kadar kamu hukuku ile bağlantısı olsa da ağırlıklı olarak özel hukuk karakterli olduğu sonucuna ulaşılabilir⁴⁶.

Fikri mülkiyet hakları uluslararası anlaşmalar ve kanunlar ihtilafı bakımından milletlerarası özel hukuk ile de yakın ilişki halindedir. Ayrıca ifade etmek gerekir ki, benzerlikleri olmakla birlikte fikri mülkiyet hakları hukukun diğer alanlarından farklı, kendine özgü nitelikleri haizdir⁴⁷. Fikrî mülkiyet hakları eşya hukukundan kaynaklı haklardan farklı olarak, soyut niteliktedir. Eşya mülkiyetinden farklı olarak, fikrî mülkiyet hakları ülkesel olarak korunmaktadır. Ülkesellik ilkesi ise genel anlamı ile koruma şartları ve hak sahibine tanınan yetkilerin, ülkelerin coğrafi sınırları içinde uygulanan ilgili ulusal mevzuatın tanıdığı kapsam çerçevesinde geçerli olması ve uygulanması anlamını taşımaktadır⁴⁸. Örneğin, bir eşya (çanta) hangi ülkeye götürülse götürülsün, o çantanın sahibinin kim olduğu tartışılmaz. Buna karşın fikrî ürün bir ülkede korunurken, aynı ürün

⁴⁴ Dalyan, 33; Kaynak Balta, 218.

⁴⁵ Erel, 27-28.

⁴⁶ Erdem, *Patent*, 15; Erdem, *Yetki*, 26; Kılıçoğlu, 2; Yünlü, 902; Ekler, 4; Yünlü, 891, 902.

⁴⁷ Ercan, 391; Karasu vd., 1.

⁴⁸ Arıkan, 150-156;

başkaca bir ülkede farklı gerekçelere dayanılarak koruma altına alınmayabilir⁴⁹. Ülkesellik ilkesinin bir sonucu olarak ise fikri hakkın tanındığı ve koruma şartlarının kabul edildiği ülke dışında başka bir ülkede ihlale uğraması veya söz konusu fikri hak üzerinde oluşacak olan bir uyuşmazlığın çözümü için tatbik edilecek kanunun tespitinde kanunlar ihtilafı kapsamında belirlemenin yapılması gerekecektir. Fikrî ürün kullanmakla tükenmez. Örneğin, bir buluşun somutlaştığı kahve makinesi her ne kadar çok sayıda üretilirse üretilsin buluşun tükendiğinden söz edilemez⁵⁰.

1.2. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ MODERN HUKUK SİSTEMLERİNDEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ

Fikri mülkiyet hakları, yaratıcıların ve yenilikçilerin eserlerini yetkisiz kişilerce kötüye kullanılmasından veya kopyalanmasından korumak için mevcuttur. Bu tür bir koruma, yalnızca bireysel yaratıcıların değil, aynı zamanda daha geniş ekonomik kalkınmanın ve tüketici çıkarlarının korunması için gereklidir⁵¹.

Fikrî mülkiyet hakların konusunu oluşturan fikir ve sanat eserleri ile buna bağlı var olan sektörler, gelişmiş ülkelerde ekonomi açısından büyük öneme sahiptir⁵². Dolayısıyla bugün hemen hemen tüm ülkeler, yarattıkları katma değer ile ekonomi açısından öncü rolü olan bu sektörleri desteklemektedir. Fikri mülkiyet hakları, modern ekonomilerdeki büyümenin büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Bir gereklilik olarak ortaya çıkan bu eğilim, maddi malvarlıkları üzerindeki mülkiyete gösterilen önemin, gayrimaddi malvarlıklarına yani fikri mülkiyete yönelmesine neden olmuştur⁵³. Ancak fikri mülkiyet haklarını sadece ekonomik yönüyle değerlendirmek son derece hatalıdır. Fikri hakların aynı ölçüde önemli olan diğer yönleri ise sosyal ve kültürel etkilere sahip olmalarıdır.

Düşünce ürünleri, hak sahibinin haklarının korunmasına ilişkin etkili ve yeterli yasal kuralların öngörülmesi ile güvenceye kavuşur. Öte yandan, ülkedeki düşünce

⁴⁹ Karasu vd., 2.

⁵⁰ Karasu vd., 2.

⁵¹ Recent Challenges For Enforcement Of Intellectual Property Rights, WIPO Magazine, Issue 2/2006. (https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/02/article_0003.html)

⁵² Francis Gurry, "Building Respect For Intellectual Property- Stimulating Innovation And Creativity", WIPO Magazine, Special Issue 11, 2016.

⁵³ Banu Fatma Günarslan, *Fikrî Mülkiyet Haklarının Uluslararası Yatırım Tahkimine Konu Olması*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021, 46.

ürünleri ve sahiplerinin yeterince ve etkin biçimde korunamaması, aynı zamanda ülkenin kültürel mirasının korunması ve gelişimini de olumsuz yönde etkiler⁵⁴.

Dünya ülkeleri arasında ticaretin hızla gelişiminin sonucunda fikrî hakların ticari yönü de ön plana çıkmıştır⁵⁵. Uluslararası alanda ticaret aracılığıyla ekonomik refah ve barışın teşviki sağlanmaya çalışılmıştır. Teknolojik gelişmeler de uluslararası ticaretin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Pazar fırsatlarının genişlemesi ve yabancı yaratıcı ürünlere olan ilginin artması, inovasyon için daha fazla teşvikler sağlanmasını gerektirmiştir. Ekonomik öneminin artmasıyla fikri mülkiyet dikkat çeken bir olgu haline gelmiştir⁵⁶. Bilim, teknoloji ve inovasyonun büyük bir ekonomik değer oluşturduğu küresel dünyada, fikri mülkiyetin önemi inkâr edilemez bir gerçektir⁵⁷.

Ülkeler ve firmalar için bilginin üretilmesi, üretilen bilginin korunması ve bilgi üretiminin devamlılığı için fikrin mülkiyetinin korunması son derece önemlidir. Bu aynı zamanda yaratıcı düşüncenin de korunmasını sağlar. Bu amaçla hukuki açıdan fikri mülkiyet haklarının güvence altına alınması önemlidir⁵⁸.

1.3. GENEL OLARAK FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI

Fikrî mülkiyet hakları, insan zekâsının ürünü olmaları, somutlaştığı eşyadan farklı ve süreyle sınırlı olma, sınırsız olarak her yerde aynı anda bulunabilme ve maddî varlığa sahip olmama gibi kendine özgü özellikleri bulunan haklardır⁵⁹.

Fikri haklar büyük ölçüde temel insan hakları ile birlikte değerlendirildiğinden ve ayrıca toplumun ekonomik sosyal ve kültürel yaşamının yanı sıra sınaî ve teknolojik gelişimini de etkilemesi sebebiyle günümüzde son derece önem kazanmıştır. Dolayısıyla dünyamızdaki hızlı devinim ve teknolojik gelişmeler fikir ve sanat dünyasındaki ihlalleri de beraberinde getirmektedir⁶⁰.

⁵⁴ Ekler, 14.

⁵⁵ Dalyan, 47.

⁵⁶ Günarslan, 9.

⁵⁷ Günarslan, 47.

⁵⁸ Gökay Canberk Buluş, İbrahim Bakırtaş, “Ekonomik Büyüme Üzerinde Fikri Mülkiyet Haklarının Etkisi: Ampirik Bir İnceleme”, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), Yıl 2019, 262.

⁵⁹ Ekler, 47.

⁶⁰ Eliri, 63.

Fikri mülkiyet hukuku uyuşmazlıkları sözleşmeden doğan uyuşmazlıklar ile sözleşme dışı uyuşmazlıklar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Sözleşmeden kaynaklı olarak yaşanacak uyuşmazlıklar genellikle sözleşmede hüküm altına alınan hak ve borçların taraflardan biri tarafından yerine getirilmemesi kısaca sözleşmeye aykırı davranılmasından kaynaklı olarak vuku bulmaktadır. Sözleşme dışındaki uyuşmazlıklar ise fikri hak sahibi dışındaki üçüncü kişilerin fikri hakka yönelik gerçekleştirmiş oldukları haksız fiil mahiyetindeki ihlal şeklinde meydana gelmektedir. Genel kapsamı itibarıyla fikrî mülkiyet hakları ile ilgili uyuşmazlıkların çözümünde hızlı sonuç almak, uyuşmazlıkların niteliği gereği çok büyük önem arz etmektedir.

Fikrî mülkiyet alanında en çok karşılaşılan uyuşmazlık türü, taraflar arasında var olan sözleşmeden doğan uyuşmazlıklardır. Fikrî mülkiyet haklarını konu edinen birçok sözleşme bulunmaktadır. Lisans sözleşmeleri, dağıtıcılık sözleşmeleri, franchising, bilgisayar sözleşmeleri, Joint Venture sözleşmeleri, Ar- Ge sözleşmeleri, şirket birleşme ve devralmaları, fikrî mülkiyet haklarıyla bağlantılı belli başlı sözleşme örnekleridir⁶¹. Fikrî mülkiyet hakkının detaylı bir şekilde sözleşmede belirtilmesi, kullanım sınırları, lisansının süresi, hakkın konusunda meydana gelen olumlu gelişmelere sözleşme taraflarından kimin sahip olacağı, lisans dışında kalan tarafların borçları gibi konuların yapılacak sözleşmelerde ayrıntılı bir şekilde açıklanması doğması muhtemel bir uyuşmazlığın çözümü noktasında kolaylık sağlayacaktır⁶². Tarafların hak ve yükümlülüklerine ilişkin düzenlemelere sözleşmelerde ayrıntılı olarak yer verilmemesi ise uyuşmazlıkların doğmasına zemin hazırlamaktadır.

Uyuşmazlık sadece sözleşme tarafları arasında doğmamakta, aralarında herhangi bir sözleşme olmayan kişiler arasında da doğabilmektedir. Böylesi bir durumda ise sözleşme dışı uyuşmazlığın varlığından bahsedilir⁶³. Fikri mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiası bu tarz uyuşmazlıkların en önemli örneğidir. Fikrî hukukta tecavüz, manevi veya malî hakkın ihlal edilmesi olarak tanımlanabilir. İhlal ise, hakkın özünde yer alan ve koruduğu alt değerlerin, hak sahibinin izni olmaksızın hukuka aykırı biçimde müdahale

⁶¹ Güinarslan, 52.

⁶² Ekler, 48.

⁶³ Güinarslan, 52.

edilmesidir⁶⁴. Fikri mülkiyet hakkına yönelik üçüncü kişi tarafından gerçekleştirilen ihlal esas itibarıyla fikri hakka ve hak sahibine yöneltilmiş haksız fiil mahiyetindedir.

Bir arkadaşının kasetinden yeni bir kaset çoğaltan, bir film arşivi için televizyon yayınlarını video kasete kaydeden, bilgisayar programlarını kopyalayan veya onu birden fazla makinede kullanan, kitabın bir bölümünden daha fazlasını fotokopi eden, aynı yazarın makalelerini iki veya daha çok sayıda çoğaltan bir kimse, aslında söz konusu eserler üzerindeki fikri mülkiyet haklarına saldırıda bulunmuş olmaktadır⁶⁵.

Hakkın ihlal edildiğine ilişkin uyuşmazlık gibi, fikrî hakkın hak sahipliğine ilişkin uyuşmazlık da esası itibarıyla bir sözleşme dışı uyuşmazlıktır. Diğer bir ifadeyle, fikrî mülkiyet hakkı gayri maddî varlığı olan bir hak olduğu için, uyuşmazlıklar fikrî mülkiyet hakkının sahipliği ve ihlâline ilişkin olabilmektedir. Nitekim gayri maddî varlıklara ilişkin hak sahipliğinin tespiti, maddî mallara ilişkin haklara nazaran daha zor mahiyettedir⁶⁶.

İnternetin günümüzde yaygın olarak kullanılıyor olması fikri haklara yönelik ihlalleri artırıcı etki göstermektedir. Yakın tarihte yaşanan Covid-19 pandemi döneminde insanlar işlerinin yoğun bir bölümünü sanal ortamlara aktararak devam ettirdiler. Bu dönemde internet üzerinden yapılan konserler, seminerler, yayınlanan çeşitli film/dizi gibi sinema eserleri, bilimsel çalışmalar internet aracılığı ile aynı anda dünya üzerinde farklı insanlara ulaşma imkanı buldu. Elbette yaşanan bu gelişmeler toplumların sosyokültürel gelişimi açısından önemli olmakla birlikte fikri haklara yönelik ihlalleri de beraberinde getirecektir. Nihayetinde sanal ortamda fikri eserini yayınlayan eser sahibi eserini sanal ortamda yayınlamış olmakla beraber eseri üzerinde sahip olduğu maddi ve manevi hakları son bulmuş olmayıp devamlılığını sürdürmektedir. Dolayısıyla bu haklara yönelik sanal alemin sağladığı kolaylıkla ihlallerin gerçekleşmesi ve ihlallerin çok sayıda olması da muhtemeldir⁶⁷. Eserlerin, eser sahibinin izni olmaksızın herhangi bir web

⁶⁴ Yılmaztekin, 503.

⁶⁵ Mehmet Yüksel, “Fikri Mülkiyete İlişkin Felsefi Tartışmalar”, Kültür ve İletişim Dergisi, Yıl 2001, 89.

⁶⁶ Ekler, 48-49.

⁶⁷ “Bu noktada, internet kullanıcısının linkten yararlanması nedeniyle ortaya çıkan fikri hak ihlallerinden, link kuranın yardım veya teşviki nedeniyle sorumlu olup olmayacağı sorunu da ortaya çıkabilir; “fikir ve sanat eserleri hukukunca koruma konusu olan bir eseri, teknik hiçbir önlem almaksızın internette erişime açan hak sahibi, bu yolla (web sitesini) çağırının yapabileceği kullanımları halihazırda kendisi mümkün kılmaktadır. Web sitesinde yayınlanmasından sonra hukuka aykırı yararlanmalar yapılması ihtimaline rağmen, eserin erişime hazır tutulup tutulmayacağına, hak sahibi karar verecektir. Bu açıdan esere ulaşmanın linkler tarafından kolaylaştırılması, esas olarak bir ihlal durumu oluşturmayacaktır. Hak sahibi

sitesine dahil edilmesi durumunda bu eser üzerindeki fikri haklar, web sitesi sahibi tarafından ihlal edilmiş olur⁶⁸. Her elektronik yayının internet ortamında kolayca çoğaltılabilmesi, daha geniş kitlelere ulaşmasına imkan sağlamaktadır. Bu da eserin izin alınmadan sayıca çoğaltılması anlamına taşımakla birlikte bu durum açıkça telif hakkının ihlali anlamına gelmektedir⁶⁹.

İnternet ortamında fikirselsel ve sanatsal ürünlerin çok sık kullanıldığını; müzik klibi ve şarkılarının, oyunların, şiirlerin, filmlerin, romanların, bilimsel yazıların, grafiklerin, fotoğrafların, projelerin, resimlerin, bilgisayar programlarının vb. eserlerin internet içeriğinin yarısından fazlasını oluşturduğunu vurgulanmaktadır. Bu içeriğin yoğunluğundan ötürü de ülkemizde ve dünya da internet aracılığıyla fikri mülkiyet hakları yoğun bir şekilde ihlal edilmektedir⁷⁰.

Dijital çağın bir getirisi olarak normal koşullarda telif hakkı saklı bulunan eserlerin kopyalarının yapılması ve yayılması çok daha kolay hale gelmiştir. Bu durum, telif hakkı ihlallerinin sayısını artırmış ve fikri mülkiyet hakkı kanunlarının uygulanmasını daha karmaşık hale getirmiştir⁷¹. Aynı zamanda ticari faaliyetler sonucu ticari işlemin tarafı olmayan üçüncü kişilere ait fikri mülkiyet haklarının ihlal edilmesi riski yüksektir⁷².

Fikri mülkiyet uyuşmazlıkları genellikle iki özel taraf arasında, fikri mülkiyet sahibinin haklarının hukuken geçerli olarak tanındığı ülkedeki ulusal mahkemeler aracılığı ile çözüme kavuşturulmaktadır. Çoğu uyuşmazlıkta fikri mülkiyet hakkı sahibi, haklarını ihlal ettiği iddiasıyla üçüncü kişiye karşı dava açmaktadır.

Aynı ülkeden olan taraflar için, özel hukuk fikri mülkiyet iddiaları genellikle ulusal mahkemelerde görülmektedir. Eğer bir fikri mülkiyet uyuşmazlığı, uluslararası olarak farklı iki taraf arasında meydana gelmişse, taraflardan her biri karşı tarafın ülkesinde dava açmaktan kaçınmak isteyebilir⁷³.

tarafından internette umuma açık bulundurulmuş bir eserin hukuka aykırı kullanım tehlikesi, üçüncü kişinin link kurması yoluyla eser niteliksel olarak değiştirilmemekte, aksine daha çok sayıda kullanıcının esere ulaşması imkanı açılması yoluyla sadece artırılmaktadır.” (Öncü, 122.) Eser hak sahibinin rızası dışında web sitesinde yayınlanmışsa artık bu durumda web sitesi ve site tarafından oluşturulan linki kullanarak eseri çoğaltan veya değiştiren üçüncü kişilerin eylemi ihlal mahiyetinde olacaktır.

⁶⁸ Öncü, 112; Yargıtay 11. HD, 2005/7450 E., 2005/6622 K., 20.06.2005 T.

⁶⁹ Medin, 60.

⁷⁰ Medin, 62.

⁷¹ Eken, 558.

⁷² Kiraz, 682.

⁷³ Günarslan, 53.

Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklara ilişkin ulusal mahkeme yargılaması dışında başvurulacak bir başka çözüm yöntemi ise tahkimdir. Tahkime taraflar arasında doğmuş sözleşmeden kaynaklı uyuşmazlıklar için başvurulabileceği gibi tahkim konusu hukuki ilişkinin mutlaka sözleşmeden kaynaklanması gerekmediğinden, sözleşmeye dayalı olmayan uyuşmazlıklarda da tahkime gidebilmek mümkündür. Aralarında sözleşme ilişkisi bulunmadığı takdirde, tarafların uyuşmazlık çözüm yöntemleri üzerinde önceden anlaşmış olmaları da mümkün değildir. Ancak sözleşme dışı bir ilişki de tahkim anlaşmasına konu olabileceğinden, uyuşmazlık haksız fiil ya da sebepsiz zenginleşmeden kaynaklansa da tahkim anlaşmasıyla uyuşmazlığın tahkime tabi olması kararlaştırılabilecektir⁷⁴. Bununla birlikte bu tür uyuşmazlıklarda, tarafların uyuşmazlık oluşuktan sonra anlaşarak tahkim anlaşması yapmalarının düşük bir ihtimal dâhilinde olduğu da düşünülmelidir⁷⁵.

1.4. YABANCI UNSURLU FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI

İletişim teknolojisinin hızlı gelişimi ve uluslararası kültürel ilişkilerin artmasının bir sonucu olarak, diğer tüm hukuk alanlarında olduğu gibi, fikrî hukuk alanında da yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar artmıştır. Yabancı unsur taşıyan bir uyuşmazlık mahkeme önüne geldiğinde, öncelikle uyuşmazlığa uygulanacak hukukun tespiti gerekmektedir. Nitekim, belirli bir ülkede elde edilen fikrî hakların bir diğer ülkede ileri sürülüp sürülemeyeceğinin, eser sahipliğinden doğan hakların ihlâli durumunda hak sahibinin hangi hukuka göre haklarının korunacağını, bu hakların devri ya da kullanılmasına ilişkin akdedilen sözleşmelerin hangi hukuka tabi olacağını belirlemenin büyük önem taşımaktadır⁷⁶. Fikri mülkiyet hakları doğası gereği uluslararası etki gösteren niteliğe sahiptir⁷⁷.

Çalışmamızın temel konusu olan ve bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde incelenecek WIPO tahkimi de yabancı unsurlu fikri mülkiyet uyuşmazlıkları hakkında bir

⁷⁴ Günarslan, 53; Ekler, 49.

⁷⁵ Bedriye İclal Poyraz, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Tahkim Yolu ile Çözümü*, (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul 2019, 39.

⁷⁶ Dalyan, 313.

⁷⁷ Baroness Neville- Rofe, “The Challenge Of Protecting Intellectual Property”, *WIPO Magazine, Special*, Issue 11/2016. (https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2016/si/article_0004.html); Jeremy Phillips Keep It Cheap: Ten Tips For Minimizing IP Dispute Settlement Costs, *WIPO Magazine*, Issue 1/2010. (https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2010/01/article_0009.html)

çözüm sunmaktadır. Bu kapsamda yabancılık unsuru taşıyan fikri mülkiyet uyuşmazlıklarına değinmenin faydası olacağı kanaatindeyiz.

1.4.1. Fikri Mülkiyet Haklarında Yabancılık Unsuru

Yabancılık unsuru (*foreign element*), herhangi bir hukukî olay veya ilişkiyi hâkimin mensup olduğu devletin hukuk düzeni dışında, en az bir veya daha fazla hukuk düzeni ile irtibatlı hale getiren unsurdur⁷⁸. Yabancı unsurlu özel hukuk ilişkileri tabiri ile şahsi, coğrafi veya konu itibarıyla yabancı bir hukuk sistemi ile irtibatlı olan özel hukuk ilişkileri ifade edilir⁷⁹.

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un (MÖHUK) 1. maddesinde kanunun kapsamı belirtilirken “yabancı unsur taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerden” bahsedilmiş olmasına rağmen hangi hallerde yabancılık unsurunun var olduğu tespit edilmemiş, konu doktrin ve uygulamaya bırakılmıştır⁸⁰.

Yabancılık unsuruna ilişkin olarak mevzuatımızda kesin bir tanım mevcut olmamakla birlikte çeşitli kanunlarda “yabancılık unsuru” kavramına yer verilmiştir. T.C. Anayasa 125. maddesinde⁸¹, 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) 2. maddesinde⁸², 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu 1/2 maddesinde⁸³ yabancılık unsuru kavramının yer aldığı kanunlarımızdan birkaçıdır⁸⁴.

⁷⁸ Mesut Aygün, “Yabancılık Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Özel Sayı 2014, (Basım Yılı: 2015), Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, 1029; Doğan, 7; Aysel Çelikel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Yenilenmiş 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2004, 7; Aysel Çelikel, Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 14. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2016, 10; Hacı Can, Ali Gümrah Tokar, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Geliştirilmiş Güncellenmiş 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, 48; Rıdvan Dağ, *Milletlerarası Özel Hukuk İnternet ve Fikri Haklar*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, 109; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 1. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2020, 4; Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, 29.

⁷⁹ Cemal Şanlı, Emre Esen, İnci Ataman-Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 6. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, 5; Dağ, 109.

⁸⁰ Doğan, 7.

⁸¹ “Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir”

⁸² “Bu kanun yabancılık unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği veya bu Kanun hükümlerinin taraflar ya da hakem veya hakem kurulunca seçildiği uyuşmazlıklar hakkında uygulanır”

⁸³ “Bu kanun, yabancılık unsuru taşıyanlar da dahil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözülmesinde uygulanır”

⁸⁴ Ersin Erdoğan, *Medeni Usul Hukukunda Yabancılık Unsuru ve Sonuçları*, (Doktora Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara 2015, 9-12.

Yabancılık unsuru, ihtilafa ilişkin başka bir devletin hukuku ile bağlantısı bulunan maddi vakıalar ya da taraf iradesinden doğar⁸⁵. Bir ihtilafın yabancılık unsuru içermesi demek artık o ihtilafın çözümü için mahkemenin uygulayabileceği birden fazla devletin hukukunun olması demektir⁸⁶. Zira yabancılık unsuru içeren ihtilaflar hiçbir yabancılık unsuru içermeyen olayların tersine, mahkemece hemen mahkemenin hukukuna göre çözümünün mümkün olmadığı olaylardır.

Yabancılık unsuru genellikle kişilerin vatandaşlığı, yerleşim yeri, mutlak meskeni, işlemin yapıldığı yer veya ifa edildiği yer, malların bulunduğu veya ulaştığı yer ve eylemin yapıldığı veya sonuçlarının meydana geldiği yer bakımından meydana gelir. MTK 2. maddesinde de yabancılık unsuru açıklanırken bu örneklerden yararlanıldığı görülmektedir⁸⁷. MTK'nin yabancılık unsurunu geniş değerlendirdiği, tarif ederken de yabancılık unsurunun bulunabileceği durum ve ihtimalleri sayma yoluna gittiği görülmektedir⁸⁸.

Kişi bakımından yabancı ülke hukukuyla bağlantı tabiiyetten kaynaklanır⁸⁹. Bunun dışında yerleşim yeri, mutlak mesken gibi kişinin bulunma yerleri de kişi yönünden yabancılık unsuru teşkil edebilir⁹⁰. Hukuki olay veya ilişkinin yabancılık unsuru taşıdığına kabul edilebilmesi için o olay veya ilişkinin yabancı ülkeyle muhakkak kişi yönünden irtibatının bulunması şart değildir. Önemli olan, olay veya ilişkinin yabancı hukuk düzeni ile bir şekilde irtibatının olmasıdır. O halde, yabancı ülkeyle bağlantı kişi

⁸⁵ Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, Yenilenmiş 21. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2015, 5.

⁸⁶ Çelikel ve Erdem, 5.

⁸⁷ Can ve Toker, 48.

⁸⁸ Poyraz, 25.

⁸⁹ Türk vatandaşlığından izin yoluyla çıkan kişilerin durumunu ayrıca ele almakta fayda vardır. Doğum yoluyla Türk vatandaşlığını kazanan kişiler daha sonra yetkili makamlardan izin alarak Türk vatandaşlığından çıktıklarında Türk hukuk düzeninde özel statülü yabancı olurlar ve durumlarını belgelendirmeleri için kendilerine mavi kart verilir. Bu kişilerin hukuki statüsü 5901 sayılı TVK'nın 28. maddesi ile özel olarak düzenlenmiştir. Bu konu Yargıtay'ın da kararlarına yansımış olup; Bkz. Yargıtay 2. HD, 4.11.2003, E. 2003/13685, K. 2003/14841 kararına göre "Davacı Türk vatandaşlığından Vatandaşlık Kanunun 20. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulunun vermiş olduğu karar üzerine çıkmış ve bu sebeple nüfus kaydı kapatılmıştır. Buna ilişkin olarak davada MÖHUK m. 2 gereğince yabancılık unsuru tespit edilip, davacıya uygulanacak hukuk belirlenip buna göre karar verilmesi gerekirken araştırma yapılmaksızın Türk vatandaşı olmayan kişiye doğrudan Türk hukukunun uygulanması bozmayı gerektirmiştir." Yargıtay'ın farklı dairelerinin bu istikamette birçok kararı bulunmaktadır. Örn. 11. HD, 18.04.1986, E. 1986/64, K. 1986/2029, 2. HD, 28.09.2009, E. 2008/13706, K. 2009/16045, 18. HD, 21.04.2005, E. 2005/2899, K. 2005/4027.

⁹⁰ Can ve Toker, 49.

yönünden ortaya çıkabileceği gibi konu yönünden de ortaya çıkabilir⁹¹. Mahkeme hukukî ilişkinin yabancılık unsurunu taşıyıp taşımadığını kendi iç hukukuna göre belirler⁹².

Fikir ve sanat eserleri sınır ötesine kolaylıkla taşınıp yayılma imkanına sahiptir. Bu nedenden ötürü söz konusu eserlerin dünya üzerinde ihlale maruz kalması muhtemeldir⁹³. Bu bakımdan fikri haklara ilişkin yabancılık unsurunun değişik şekillerde gerçekleşebilmesi mümkündür. Örneğin fikri hak sahibi veya hakkı ihlal edilen kişi yabancı olabileceği gibi, yabancı bir ülkede ikametgâh veya mutad mesken sahibi olabilmektedir. Uyuşmazlık konusu fikri hak yabancı bir ülkede bulunabilir veya yabancı ülkede tescil edilmiş, aleniyet kazanmış olabilir. Fikir hakkı doğuran işlemin, sözleşmenin veya hakkın devrinin yabancı bir ülkede yapılması da mümkündür. Tarafların aralarındaki fikri hak sözleşmesine yabancı bir hukukun uygulanmasını öngörmeleri sebebiyle yabancılık unsurunun somut olayda tezahür etmesi mümkün olabilir⁹⁴.

1.4.2. Fikri Mülkiyet Haklarının Vasıflandırılması Problemi

Milletlerarası özel hukuk alanında öncelikle yabancılık unsuru içeren uyuşmazlık konusu hukuki meselenin hangi hukuk düzenine tabi tutulacağı belirlenmelidir. Bu konuda kanunlar ihtilafı kuralları iki unsur barındırır. Bunlardan ilki belirli bir hayat ilişkisi (bağlanma konusu), ikincisi ise bağlanma konusunun belli bir hukuk düzenine tabi tutulmasında dikkate alınmasına sebebiyet veren olan olaylardır (bağlanma noktası)⁹⁵. Bir hayat ilişkisinin bağlama noktası aracılığı ile belirli bir hukuk düzenine tabi tutulmasına vasıflandırma denir⁹⁶. Vasıflandırma, bir müessesenin hukuki karakterinin tespitidir⁹⁷. Yetkili kanunlar ihtilafı kurallarının tespit edilebilmesi için yabancılık unsuru taşıyan olay ve ilişkilerin vasıflandırılması gerekmektedir.

⁹¹ Can ve Toker, 49.

⁹² Dağ, 110.

⁹³ Başpınar ve Kocabey, 255; “Resolving IP Disputes Through Mediation And Arbitration”, *WIPO Magazine*, Issue 2/2006. (https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/02/article_0008.html)

⁹⁴ Dağ, 109.

⁹⁵ Yavuz Kaplan, *İnternet Ortamında Fikri Hakların Korunmasına Uygulanacak Hukuk*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, 182.

⁹⁶ Kudsiye Nazlı, Kafa Karakaya, *Roma I Tüzüğü ile Karşılaştırmalı Olarak Yabancı Unsurlu İş Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020, 9; Ergin Nomer, Cemal Şanlı, *Devletler Hususi Hukuku*, 14. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2006, 99.

⁹⁷ Burak Huysal, Begüm Süzen, “Yabancılık Unsuru Taşıyan Boşanmaların Şekli”, *Public and Private International Law Bulletin*, 40(2), 1203.

Vasıflandırma, en genel anlamıyla somut bir verinin kurucu unsurlarının, hukuk kuralının uygulama koşullarını belirtmek için kullanılan soyut ve genel kavramların kapsamına girip girmediğini saptama işlemidir⁹⁸.

Yabancı unsurlu hukuki ilişkilerin bağlama noktalarına çeşitli hukuk sistemlerinde farklı hukuki nitelikler tanınması muhtemeldir. Dolayısıyla aynı taraflar arasındaki aynı uyuşmazlık konusunda farklı devlet mahkemeleri tarafından vasıflandırmaya dair farklı kararların verilebilmesi mümkündür.

Doktrinde vasıflandırmaya ilişkin temel olarak dört yöntem olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki *lex fori*’ye göre vasıflandırmadır. Uyuşmazlık önüne gelen mahkeme kendi iç maddi hukuk düzenine göre vasıflandırma yapacaktır. Dolayısıyla bu yönteme göre hâkim bir hukuki kuralı veya kavramı vasıflandırırken, kendi hukukunda yer alan aynı veya benzer nitelikte olan kural veya kavramlardan hareket etmelidir⁹⁹.

Vasıflandırmaya ilişkin ikinci yöntem ise vasıflandırmanın *lex cause*’ye göre yapılmasıdır. Diğer bir ifade ile vasıflandırma olayın esasına uygulanacak hukuka göre yapılacaktır. Bu yöntemle kanunlar ihtilafı kurallarına göre tespit edilecek olan yetkili hukuk bir bütün olarak ele alınır ve uyuşmazlık konusu olay o hukukun kendisine tanıdığı hukuki nitelik çerçevesinde değerlendirilmektedir¹⁰⁰.

İleri sürülen üçüncü yöntem ise karşılaştırmalı hukuktan faydalanılarak evrensel ve bağımsız bir yaklaşımla vasıflandırma yapılmasıdır. Bu yöntem “bağımsızlık teorisi” adını almıştır. Bu yönteme göre iç hukuk kurallarının üstünde yer alacak milletlerarası özel hukuk ilişkileri için oluşturulmuş genel hukuk kurallarına dayanarak vasıflandırma yapılmalıdır¹⁰¹.

Vasıflandırmada ileri sürülen son yöntem ise, birinci ve ikinci derece vasıflandırma veya kademeli yorum olarak adlandırılmaktadır. Bu yönteme göre hâkim ilk önce konuyu *lex fori*’ye göre vasıflandırmalı, daha sonra elde ettiği sonuçlara göre ikinci derece vasıflandırmayı *lex cause*’ye göre yapmalıdır. Böylelikle birinci derece vasıflandırma

⁹⁸ Rona Aybay, Esra Dardağan, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, 148.

⁹⁹ Kafa Karakaya, 10; Aybay ve Dardağan, 150.

¹⁰⁰ Karakaya Kafa, 10; Aybay ve Dardağan, 151.

¹⁰¹ Karakaya Kafa, 11.

neticesinde ilişkinin hukuki niteliği tespit edilmekte, ikinci derece vasıflandırmada ise yetkili hukukun olaya ne ölçüde uygulanacağı ortaya konulmaktadır¹⁰².

Yukarıda bahsi geçen yöntemlerden doktrinde çoğunlukla kabul gören yaklaşım vasıflandırmanın *lex fori*'ye göre yapılmasına yöneliktir. Türk hukukunda genel kabul gördüğü şekliyle vasıflandırma *lex fori*'ye göre yapılacaktır. Yani Türk hâkimi önüne gelen uyuşmazlığa ilişkin olarak vasıflandırmayı Türk hukukuna göre yapacaktır¹⁰³.

Genel olarak bakıldığında fikri haklardan ne anlaşılması gerektiği bir vasıflandırma meselesidir. Fikri haklara uygulanacak hukuk tespit edilirken öncelikle fikri hakkın tanımı yapılmalı ve kapsamı belirlenmelidir. Yabancılık unsuru taşıyan fikri haklara ilişkin ihtilaflarda, hâkim önüne gelen olaya uygulanacak hukuku tespit etmeden önce olayın hukuki mahiyetini tespit etmelidir. Yapacağı hukuki nitelendirme ise fikri haklara ilişkin vasıflandırma olarak adlandırılmaktadır.

Mevcut bir fikri hakkın hukuki varlığına ve bu hakka yönelik gerçekleştirilen ihlale karar veren sistemin, bu durumu ne şekilde vasıflandırdığı son derece önemlidir. Zira fikri hak ihlaline uygulanacak kanunlar ihtilafı kuralının belirlenmesi bu vasıflandırmaya göre tespit edilecektir¹⁰⁴. Fikri mülkiyet hakkı ihlallerine uygulanacak hukukla ilgili bağlama noktası söz konusu ihlalin ne şekilde vasıflandırıldığına göre değişecektir.

Yabancılık unsuru taşıyan fikri haklara ilişkin uyuşmazlık Türk hâkimi önüne gelince hâkim, genel kabul gören şekliyle, ihtilafın mahiyetini Türk hukukuna göre tayin edecektir. Uyuşmazlığın mahiyetinin tespitinin ardından esasa uygulanacak kanunlar ihtilafı kuralının tespit edilmesi ve uyuşmazlığın tespit edilen hukuk mucibince çözüme kavuşturulması gerekir.

1.5. FİKRİ HAK İHLALLERİNE İLİŞKİN ULUSAL VE ULUSLARARASI KORUMA

Günümüz dünyasında, fikrî mülkiyet tartışmalarının özü, çeşitli fikir ve düşüncelerin devletler tarafından küresel ölçekte korunup korunmayacağı, eğer korunacaksa ne boyutta korunacağı sorusuna kilitlenmiştir. Fikrî mülkiyet haklarının

¹⁰² Karakaya Kafa, 11.

¹⁰³ Nomer ve Şanlı, 102; Aybay ve Dardağan, 151.

¹⁰⁴ Kaplan, 168.

daha sıkı bir şekilde savunulması gerektiğini ifade eden düşüncenin, bugünün dünyasına hâkim olduğu aşikârdır¹⁰⁵.

Koruma, bu ürünlerin, asıl hak sahibi dışındakilerce kullanılmalarının önlenmesine yönelik olup ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemeler vasıtasıyla olmaktadır¹⁰⁶.

Genel olarak fikrî mülkiyet hakları, fikrî çaba ve zekânın ürünlerini, devlet otoritesiyle korumayı amaçlayan haklardır. Fikri mülkiyet hakları incelenirken önemli aktörlerden birisi olarak devlet ihmal edilemez. Diğer bir bakış açısıyla fikrî mülkiyet hakları, yeni fikirler içeren ürünlerin yaratıcılarına verilen ayrıcalıkları ve tekelleri korumak için, mahkemeler kuran devlet ile bu fikirlerin varisi konumunda olan toplum arasındaki bir anlaşmadır. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde devlet, mülkiyet kurumunun dışına itilemez¹⁰⁷.

Fikri mülkiyetin korunmasının genel kabul gören gerekçesi teşvik etme temeline dayandırılmaktadır. Bilimsel, ekonomik ve kültürel gelişimi teşvik etme amacıyla yaratıcı fikir ve üretimler hukuki olarak koruma altına alınmalıdır¹⁰⁸.

Fikri mülkiyet haklarının korunması sadece ülkelerin iç hukukunu ilgilendiren bir mesele gibi görünse de ticaretin ülke sınırlarını aşan dinamik yapısı, ulaşım ve iletişim teknolojisindeki muazzam gelişmeler, bu konuyu uluslararası boyuta taşımakta ve uluslararası anlaşma ve örgütlenmelere de yön vermektedir. Şöyle ki, küreselleşme sonucunda ticaret hacmi genişlemekte, uluslararası rekabet ve uzmanlaşma biçim değiştirmekte emek gücü yerine daha fazla bilgi, yaratıcılık ve araştırma-geliştirme (AR-GE) ve ileri teknoloji büyük önem kazanmaktadır. Bu gelişmeler, bir yandan fikri mülkiyet kapsamındaki ürünlerle bağlantılı kazanç ve çıkarların miktarını artırırken, diğer yandan da hak sahibi olmayanlarca bunlara ulaşılması ve bunların kullanımı ve kopyalanmasını kolaylaştırmaktadır. Sonuçta ortaya uluslararası düzeyde anlaşmazlıklar ve çözüm yolunda müzakereler çıkmaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Ekler, 48.

¹⁰⁶ Seyhan Taş, “Fikri ve Sınai Mülkiyet Alanındaki Sorunlar, Gelişmeler ve Türkiye- AB İlişkileri Açısından Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(10), Yıl 2006, 82.

¹⁰⁷ Ekler, 37.

¹⁰⁸ Günarslan, 8.

¹⁰⁹ Taş, 83; Mehmet Bıyıklı, *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünün (WIPO) Hukuki Yapısı ve Bünyesindeki Tahkim Sürecinin İşleyişi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 2018, 9.

Fikri hakların korunması, bir yandan eser sahiplerinin ve bu eserleri emek ve sermaye koyarak kamuya aktaranların haklarının korunması, diğer yandan da iç ve dış yaptırımların uluslararası anlaşmalar çerçevesinde çağdaş normlara uygun olarak yürütülmesi gereğini de beraberinde getirir¹¹⁰.

Günümüzde gerçek ve tüzel kişilerin ortaya koyduğu fikri ürünler, küreselleşen ticari hayatta ve dünya düzeninde özellikle uluslararası alanda ihlallere oldukça açık bir konumdadır. Fikri haklara ilişkin ihlallere dair sadece iç hukuk kuralları ile ulusal alanla sınırlı kalan korumanın, etkin bir koruma olması mümkün değildir. Dolayısıyla uluslararası alanda yapılacak anlaşmalarla etkin bir mekanizma kurularak fikri mülkiyet haklarının korunması gerekmektedir¹¹¹. Uluslararası ilişkilerin de ötesinde, fikri hakların korunmasını gerekli ve yeterli şekilde sağlayamayan toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerinde sorunlar ve aksaklıklar yaşamaları kaçınılmazdır. Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin de diğer ülkeler gibi uluslararası ve bölgesel entegrasyonlara katılımının hızlanmasıyla fikri hakların korunması konusu daha da önem kazanmış, bu hakların yasal ve kurumsal altyapısının belirli alanlarda yetersiz olduğu görülmeye başlamıştır¹¹².

Küresel ekonomilerde, fikri mülkiyet hakkı sahibinin uluslararası ihtiyaçları ile fikri mülkiyet korumasının ülkesel sınırları arasında uyumsuzluk bulunmaktadır. Ayrıca, fikri mülkiyete resmi koruma verilse dahi, ulusal hukukun her zaman yeterli seviyede koruma sağlayamaması söz konusu olabilmektedir¹¹³. Bu korumayı tam olarak sağlayabilmek için her ulus, ekonomisinin yenilikçi ve yaratıcı potansiyelini gerçekleştirmek adına fikri mülkiyet korumasını kamu çıkarı ile dengeleyen doğru politikaların birleşimini bulmalıdır¹¹⁴. Fikri mülkiyet hakları dünya çapında giderek daha fazla ihlale maruz kalma ihtimali ile karşı karşıya olsa da bu hakları korumanın maliyeti ve etkinliği her ulusun ekonomik ve kültürel genetiğini yansıtmaktadır¹¹⁵. Fikri mülkiyet hakları yalnızca onları koruyan yasalar, mekanizmalar kadar güçlüdür¹¹⁶.

¹¹⁰ Eliri, 63.

¹¹¹ Tanrıöven, 5.

¹¹² Eliri, 69.

¹¹³ Günarslan, 46.

¹¹⁴ Gurry, *WIPO Magazine*, Special Issue 2/2016.

¹¹⁵ A Cost- Effective Alternative, *WIPO Magazine*, Issue 1/2010.

(https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2010/01/article_0008.html)

¹¹⁶ WIPO Magazine, Issue 2/2006. (https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/02/article_0008.html)

Her devlet, kendi ülkesi içindeki ihlallerde ihlale uğrayan ve kendi kanunlarına göre hak sahibi olan kişinin, hukuki koruma vasıtalarını kullanmasına olanak sağlar. Buna karşılık, düşünce ürünlerinin kolayca sınır aşabilmeleri, fikrî mülkiyet hukukunun bir koruma hukuku olması sebebiyle, korumanın sınırlara takılıp kalmaması gereğini ortaya çıkarır. Oysa ülkesellik ilkesi, korumayı sınırlar içerisinde çerçevelemektedir. Fikri mülkiyet haklarının ülkeselliği; koruma şartları ve hak sahibine tanınan yetkilerin, ülkelerin coğrafi sınırları içinde uygulanan ilgili ulusal mevzuatın tanıdığı kapsam çerçevesinde geçerli olması ve uygulanması anlamını taşımaktadır. Bu ilkenin iki önemli sonucu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, korumanın ancak, koruma şartı olarak aranan eylemin gerçekleştiği ülkedeki ulusal kanunla belirlenmesidir. İkincisi ise, bu şekilde belirlenen ülke kanununun sağladığı korumanın doğal olarak o ülke coğrafi alanı ile sınırlı olmasıdır. Fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasında ülkesellik ilkesinin temel kural olması; bir başka ifadeyle, hakkın konusu, kapsamı, hak sahibinin yetkileri, korumadan yararlanma şartları, koruma süresi gibi konuların içeriğinin tamamen ulusal mevzuat çerçevesinde belirlenmesi temel kuralı nedeniyle, hak sahipleri genellikle" farklı ülkelerde farklı korumadan yararlanmışlardır¹¹⁷. Bir taraftan korumanın sınırları geçebilmesini sağlamak, diğer taraftan kavramları ve uygulamaları birbirleri ile uyumlu hale getirme çabaları, fikrî mülkiyet hukukunun, bir uluslararası sözleşmeler hukuku alanı olması sonucunu da doğurmuştur. Bu sebeple fikrî mülkiyet hukuku, ulusal düzenlemeler hukuku olduğu kadar, aynı zamanda uluslararası sözleşmeler hukukudur¹¹⁸. Bu anlamda korumanın sağlanabilmesi amacıyla son yüzyılda önemli gelişmeler yaşanmıştır. İmzalanan çeşitli uluslararası anlaşmaların yanı sıra fikri mülkiyete ilişkin uzman bir kuruluş olan WIPO da bu alanın gelişmesinde ve korunmasında etkin bir çaba göstermektedir. WIPO, uluslararası anlamda en etkili ve en çok tercih edilen fikri mülkiyet hakları kaynaklı uyuşmazlık çözüm kurumu konumundadır¹¹⁹.

¹¹⁷ Arıkan, 150-156; Süleyman Kıran, "Fikri Mülkiyet Haklarına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk", *Akademik Teklif Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(4), Yıl 2015, 171; Kiraz, 679.

¹¹⁸ Ekler, 15.

¹¹⁹ Tanrıöven, 24.

İKİNCİ BÖLÜM

FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI ve WIPO TAHKİMİ

2.1. DÜNYA FİKRİ MÜLKİYET ÖRGÜTÜ (WORLD INTELLECTUAL PROPERTY ORGANIZATION/WIPO) HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1.1. WIPO'nun Kuruluşu ve Amacı

Dünyada, 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda gelişimini devam ettiren sanayi devriminin en önemli sonuçlarından biri meydana gelen teknolojik gelişmelerdir. Teknolojik gelişim, üreticilerin, çok sayıda icat yapmasına yol açmıştır. Meydana getirilen bu icatların, ekonomik fayda sağlayabilmesi adına ticarete katılım ihtiyacı, yeni teknolojilerin uluslararası alanda korunması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü, diğer ülkeler tarafından taklit edilebilecek her icat, sahibinin ekonomik çıkarlarının zedelenmesine ve buna bağlı olarak özgün üretimin aksamasına yol açacaktır. Bu mecburiyet sonucunda bugün Birleşmiş Milletlerin uzmanlık kuruluşlarından biri olan WIPO'nun temelini oluşturulmuştur¹²⁰.

WIPO'nun temelleri 1883 tarihinde hazırlanarak 1884'te yürürlüğe giren “Sınai Mülkiyetin Himayesine Mahsus Milletlerarası Bir İttihat İhdas Edilmesine Dair Paris Anlaşması”¹²¹ ile kurulan Paris Birliği ve 1886 tarihinde hazırlanarak yürürlüğe giren “Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Anlaşması”¹²² ile kurulan Bern

¹²⁰ İncilay Ayber, *Sınai Mülkiyet Hakları ile ilgili Uluslararası Kuruluşlar (WIPO, DTÖ, AB)*, (Uzmanlık Tezi), Türk Patent Enstitüsü, Ankara 2005, 5; Christopher May, “The World Intellectual Property Organization Resurgence And The Development Agenda”, 1. Published, Routledge, Abingdon 2007, 15-16.

¹²¹ 1883’de, sözleşmeye üye ülke vatandaşının, ticari açıdan değerli olan, patent, marka, endüstriyel tasarım şeklindeki sınai mülkiyet haklarını diğer ülkelerde de koruma elde etmesine yardımcı olacak şekilde düzenlenmiş ilk büyük uluslararası anlaşma olan Sınai Mülkiyetin Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesi oluşturulmuştur. Paris Sözleşmesi, üye ülkelerin görüşmelerini organize etmek ve diğer yönetsel görevleri gerçekleştirmek için bir uluslararası Paris Birliğini kuran 14 üye ülke ile birlikte 1884 yılında yürürlüğe girmiştir. Halen yürürlükte olan 1883 tarihli Paris Sözleşmesi, Sınai Mülkiyetin Anayasası olarak bilinmektedir.

¹²² 1886 tarihli Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi ile birlikte uluslararası alana telif hakkı müessesesi girmiştir. Bern sözleşmenin amacı, üye ülke vatandaşlarının, fikri yaratıcılıklarını uluslararası alanda korumak ve kişilerin, roman, öykü, şiir, oyun, şarkı, opera, müzikal, resim, çizim, heykel ve mimari çalışmalar gibi yaratıcı çalışmalarının kullanımına ilişkin ödemelerini/maddi karşılıklarını almalarını sağlamaktır.

Birliği ile atılmıştır¹²³. Paris ve Bern anlaşmalarında, bunların uygulanabilirliğinin sağlanması için uluslararası bir büronun kurulmasının öngörülmesi nedeniyle 1893'te İsviçre'nin Bern şehrinde, "Fikri Mülkiyetin Korunması İçin Birleşik Uluslararası Bürolar (*the United International Bureaus for the Protection of Intellectual Property*/BIRPI)" oluşturulmuştur¹²⁴. Bu büro, halen 193 üye ülkesiyle dinamik bir varlık olan, misyonu ve etkinliği sürekli olarak büyüyen WIPO'nun atası niteliğindedir¹²⁵.

WIPO, BIRPI'nin Birleşmiş Milletler himayesine girmesinin akabinde 14 Temmuz 1967'de Stockholm'de imzalanarak 1970 yılında yürürlüğe giren "Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü Kuruluş Anlaşması" ile resmen varlık kazanmıştır¹²⁶. Anlaşma 21 maddeden oluşmakta olup WIPO'nun kuruluşu, amacı, organları, işlevleri gibi pek çok konuda çeşitli hükümler içermektedir. Örgütün Merkezi İsviçre Cenevre'dir. WIPO, devletlerin ortaklaşa çabaları ve gerekirse diğer uluslararası teşkilatlarla işbirliği içerisinde bütün dünyada fikri mülkiyetin himayesinin geliştirilmesini ve diğer birlikler arasında idari işbirliğini sağlamayı amaçlayan¹²⁷, Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren on yedi uzman kuruluştan biri olup kar amacı gütmeyen özel bir kuruluştur¹²⁸. WIPO, her ne kadar BM'ye bağlı uzman kuruluşlardan biri olsa da diğer uzman kuruluşlardan farklı olarak ayrı bir hukuki kişiliği ve bütçesi bulunmakta olup bu açıdan diplomatik avantaj kazanmaktadır¹²⁹.

WIPO'nun iki temel amacı bulunmaktadır. Birinci amacı, uluslararası toplumu, fikri ve sınai hakları korumaya teşvik etmektir. İkinci amacı ise, fikri ve sınai haklarla

¹²³ Özge Gülşen, *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Bünyesinde Tahkim*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, 4; Mehmet Bıyıklı, *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünün (WIPO) Hukuki Yapısı ve Bünyesindeki Tahkim Sürecinin İşleyişi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018, 8; May, 17; WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law And Use, Second Edition, WIPO Publication, No: 489 E, WIPO 2004, 4; Ludovica Veltri, "International Arbitration in Intellectual Property Disputes: A Focus On The Wipo Arbitration Center, Tesi di Laurea in Diritto Internazionale", *Luiss Guido Carli, Anno Academico 2016/2017*, 70; Yaşar Özbek, "Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü", Dışişleri Bakanlığı Yayınları, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: 23, 2006.

¹²⁴ Ayber, 5; May, 19.

¹²⁵ WIPO Handbook, 5.

¹²⁶ May, 23; Emilija Gjorgjioska, "Industrial Property Disputes Resolution Using Arbitration And Mediation", Dimitar Nikoloski/ Dimitar Krilov Dimitrov/ Rasim Yılmaz (Ed.), *X. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series*, (ss. 453-459), Ohrid 2018, 458.

¹²⁷ Stocholm Anlaşması 3. madde

¹²⁸ Gülşen, 5; Tolgahan Tanrıöven, *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Nezdinde Yürütülen Tahkim Süreci*, (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021, 33; Ayber, 9; Cemal Şanlı, Emre Esen, İnci Ataman Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 6. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, 620.

¹²⁹ May, 25.

ilgili olan ve WIPO himayesinde uluslararası sözleşmeler ile kurulan birlikler arasında idari eş güdümü sağlamaktır¹³⁰. Fikrî mülkiyet haklarına ilişkin önemli bilgilerin muhafaza edilmesi ve bu bilgilere ulaşma ve yararlanmayı sağlamak adına bilgi teknolojisinin kullanımına öncülük edilmesi de WIPO'nun amaçları arasındadır¹³¹.

WIPO, kişilerin fikri çalışmalarını desteklemek, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaları desteklemek¹³² ve hızlandırmak adına teknoloji transferini kolaylaştırmakla sorumludur¹³³. Bunların dışında; bünyesinde yer alan sözleşmelerin uygulanmasını gözetlemek, telif haklarına ilişkin kayıt ve belge taleplerini karşılamak, özel fikri mülkiyet anlaşmazlıklarına çözüm sağlamak¹³⁴, üye ülkelerin fikri mülkiyet mevzuatlarının uyumlulaştırılmasını sağlamak, internet ortamında fikri mülkiyete ilişkin bilgiler sunmak gibi alanlarda da çalışmalarını sürdürmektedir¹³⁵. WIPO, WIPO Konvansiyonu da dahil olmak üzere 26 adet uluslararası anlaşmanın¹³⁶ idaresinden sorumludur¹³⁷.

WIPO 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (*World Trade Organization*-WTO) ile iş birliği anlaşması imzalamış ve fikri mülkiyet haklarının uluslararası ehemmiyetine dikkat çekerek bu alandaki rolünü oldukça genişletmiştir¹³⁸.

2.1.2. WIPO'nun Organları

WIPO teşkilatı, kuruluş sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Sözleşmeye göre WIPO'nun karar alma yetkisini haiz üç organı bulunmaktadır. Bu organlar; genel kurul, konferans

¹³⁰ Gülşen, 6; Ayber, 9; Bıyıklı, 10.

¹³¹ Bıyıklı, 13.

¹³² May, 27.

¹³³ WIPO Handbook, 5.

¹³⁴ Gülşen, 23; Bıyıklı, 3.

¹³⁵ May, 36-37.

¹³⁶ WIPO'nun idaresinde sorumlu olduğu uluslararası anlaşmaları üç başlık altında sıralamak gerekirse:

Fikri Mülkiyetin Korunması ile İlgili Anlaşmalar; Görsel, İşitsel Performanslar Üzerine Pekin Anlaşması, Bern Sözleşmesi, Brüksel Sözleşmesi, Madrid Anlaşması (Kaynak Göstergeleri), Marakeş VIP Anlaşması, Nairobi Anlaşması, Paris Sözleşmesi, Patent Hukuku Anlaşması, Fonogram Sözleşmesi, Roma Sözleşmesi, Ticari Markalar Hukukuna İlişkin Singapur Anlaşması, Marka Hukuku Anlaşması, Washington Anlaşması, WIPO Telif Hakkı Anlaşması (WCT), WIPO Performans ve Fonogram Anlaşması (WPPT)

Küresel Koruma Sistemi ile İlgili Anlaşmalar; Budapeşte Anlaşması, Lahey Anlaşması, Lizbon Anlaşması, Madrid Anlaşması (Markalar), Madrid Protokolü, Patent İş Birliği Anlaşması (PCT)

Sınıflandırma ile İlgili Anlaşmalar; Locarno Anlaşması, Nice Anlaşması, Strasburg Anlaşması, Viyana Anlaşması

¹³⁷ Tanrıöven, 28; Ayber, 10.

¹³⁸ Tanrıöven, 33; Ayber, 5; WIPO Handbook, 6.

ve koordinasyon komitesi olarak belirlenmiştir¹³⁹. Bu üç temel organın haricinde bir de WIPO Uluslararası Büro bulunmaktadır.

Örgütün temel politika geliştirme ve karar alma organları Genel Kurul ve Koordinasyon Komitesi'dir. WIPO yönetiminde olan birlikler ve üye devletlerden oluşan meclis ve diğer organlar (Konferans hariç) her yılın Eylül ayı sonunda toplanır ve örgütün çalışmaları ile gelecek yıllara dair politikalar değerlendirilir¹⁴⁰.

2.1.2.1. Genel Kurul (The WIPO General Assembly)

WIPO Genel Kurulu, en az bir birliğe (Paris veya Bern Birliği) üye olan WIPO üyesi ülke temsilcileri ve bu birliklerden birisine üye olmayan ancak WIPO Kuruluş Sözleşmesine taraf olan ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Birliğe üye olmayıp Kuruluş Sözleşmesi'ne üye olan ülke temsilcileri, Genel Kurul'a sadece gözlemci sıfatı ile katılma hakkına sahiptirler¹⁴¹.

Genel Kurul'da her devlet bir temsilci ile temsil edilir ve her devlet bir oy hakkına sahiptir. Kuruluş Sözleşmesi'nin 6. maddesine göre Genel Kurul, olağanüstü toplantılar hariç genel müdürün çağrısı üzerine iki yılda bir toplanır. Genel kurulun başlıca görevleri; WIPO genel müdürünü seçmek, Genel Müdür ve Koordinasyon Komitesinin raporlarını incelemek, onaylamak ve bu kurullara talimat vermek, birliklerin ortak bütçesini onaylamak, devletleri WIPO Kuruluş Sözleşmesi'ne taraf olmaya davet etmektir¹⁴². Genel Kurul toplantıları örgütün merkezinde yani Cenevre'de gerçekleştirilir.

2.1.2.2. WIPO Konferans (The WIPO Conference)

Genel Kurulun ardından ikinci en üst düzey karar organı olan Konferans, hukukî ve teknik yardım programının kurulması bakımından önemli bir rol üstlenmektedir. Konferans, WIPO Kuruluş Sözleşmesine taraf devletlerin tümünün katılımı ile toplanmakta iken, Genel Kurul'a katılım için aranan birliklerden en az birine üye olma

¹³⁹ Gülşen, 6; WIPO Handbook, 8.

¹⁴⁰ Tanrıöven, 34.

¹⁴¹ Tanrıöven, 34; Ayber, 13; Bıyıklı, 14; Çağlar Ekler, *Fikri Mülkiyet Uyuşmazlıkları ve Arabuluculuk*, (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, 77; May, 38; WIPO Handbook, 8.

¹⁴² Gülşen, 7.

şartı, Konferans’a katılım için aranmamaktadır. Kuruluş Sözleşmesinin 5. maddesinde yer alan hükme göre, bir devlet BM’nin, BM uzmanlık kuruluşlarının yahut Uluslararası Atom Enerji Ajansı’nın üyesi ise WIPO’nun da üyesi olabilmekte ve neticede Konferansa iştirak edebilmektedir¹⁴³.

Kuruluş Sözleşmesi 7. maddesi gereğince Konferans’ın başlıca görevleri; sözleşmede değişiklik yapma, teknik ve hukuki yardım konularında program hazırlama ve fikri mülkiyet alanında değişik konuları inceleme ve tavsiyede bulunma şeklindedir¹⁴⁴.

Konferans, uygulamada genel kuruldan ayrı toplanmayıp, iki yılda bir toplanmakta iken¹⁴⁵ WIPO Genel Kurulu’nun 1 Ekim 2003 tarihinde gerçekleşen toplantısında WIPO Konferansı’nın feshedilerek tüm yetkilerinin Genel Kurul’a devredilmesi kararlaştırılmıştır¹⁴⁶.

2.1.2.3. Koordinasyon Komitesi (The WIPO Coordination Committee)

İstişari ve idari nitelikte yetkileri bulunan Komite, Paris Birliği İcra Komitesi veya Bern Birliği İcra Komitesi üyelerinden oluşmaktadır. Her yıl toplanan komitenin asli görevi idari ve mali konularda birliklere, Genel Kurul’a, Konferans’a veya Genel Müdüre görüş bildirmektir¹⁴⁷.

2.1.2.4. WIPO Uluslararası Büro (*International Bureau*)

WIPO’nun idari işleri ise Uluslararası Büro tarafından yürütülmektedir. Kuruluş Sözleşmesi’nin 9. maddesi doğrultusunda Uluslararası Büro WIPO’nun sekreteryasını oluşturur¹⁴⁸. Karar alma yetkisi yoktur. Genel Müdür ile iki veya daha fazla yardımcı tarafından idare edilir. Uluslararası Büro çalışanları görevlerini ifa ederken üye devletlerden veya WIPO organı olmayan organlardan talimat almazlar¹⁴⁹.

¹⁴³ Bıyıklı, 15; Gülşen, 7; May, 38.

¹⁴⁴ Tanrıöven, 35.

¹⁴⁵ Ayber, 16; WIPO Handbook, 9.

¹⁴⁶ Tanrıöven, 35; WIPO Handbook, 10.

¹⁴⁷ Tanrıöven, 35; Ayber, 18; May, 39.

¹⁴⁸ May, 39.

¹⁴⁹ Ayber, 21; Bıyıklı, 17; WIPO Handbook, 7.

2.1.2.5. WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi

WIPO Uluslararası Bürosu bünyesinde WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi, fikri mülkiyet haklarından kaynaklı uyuşmazlıkların çözümünde, uzman bir kuruma ihtiyaç olduğu düşüncesinden hareketle 1994 yılında Uluslararası Büronun bir idari birimi olarak kurulmuştur¹⁵⁰. Merkezi Cenevre’de bulunmaktadır.

Merkez, fikri haklara ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde kurumsal bir tahkim merkezi olarak uluslararası tahkim yargılamalarının yürütülmesi görevini üstlenmiştir¹⁵¹. Uyuşmazlık sürecini yönetme, dava masraflarını belirleme, tarafların iletişimini sağlama, dava konusu özelinde uygulanacak çözüm yöntemi kuralları için yardımda bulunma gibi görevleri vardır¹⁵².

Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından arabuluculuk, tahkim, hızlandırılmış tahkim ve uzman kararı dallarında hizmet vermektedir¹⁵³. WIPO’nun diğer tahkim kuruluşlarından farklı yanı sıra fikri mülkiyet alanında uzman bir uluslararası kuruluş olarak bu konuda çeşitli çalışmalar yapmasının yanısıra taraflara uyuşmazlık çözümüne ilişkin alanında uzman hakemler ile sonuca yönelik ve tarafların ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap veren çözümler sunuyor olmasıdır¹⁵⁴. WIPO Tahkim Merkezi, aynı zamanda coğrafi alan ayrımı yapmaksızın yabancı unsurlu uyuşmazlıkların çözümü için başvuran gerçek veya tüzel kişilere, çözüm noktasında yardımcı olmak gibi bir rol de üstlenmiştir¹⁵⁵. Arabuluculuk ve tahkim merkezi tarafından yürütülen tahkim uluslararası ticaretin yoğunlaşması ile giderek önem kazanmaktadır.

¹⁵⁰ Erhan Burak Aydın, *Milletlerarası Tahkim Uygulamasında Hızlandırılmış Tahkim Usulü*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2019, 91; Enez Ortacalar, *Uluslararası Ticari Uyuşmazlıklarda Uygulanan Elektronik Tahkim: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2020, 44; Tanrıöven, 37; Luiz Gustavo Moser, “WIPO: Resolving Cross- Border Patent Disputes Through Mediation and Arbitration, les Nouvelles-”, *Journal of the Licensing Executives Society*, Volume LIII, No: 4, December 2018, 387; Ignacio de Castro, Leandro Toscano, “Resolution of ICT Disputes Through Mediation and Arbitration”, *The Journal Computer Law Review International*, No: 5, Year 2012, 148; Şanlı vd., 621.

¹⁵¹ Gülşen, 18; Veltri, 72; WIPO Handbook, 232.

¹⁵² Tanrıöven, 38; WIPO Handbook, 232.

¹⁵³ Alternative Dispute Resolution, WIPO Home, IP Services (<https://www.wipo.int/amc/en/>); WIPO Magazine, Issue 2/2006.

¹⁵⁴ Tanrıöven, 38; Veltri, 73.

¹⁵⁵ Bıyıklı, 33.

2.2. WIPO NEZDİNDEKİ YÜRÜTÜLEN TAHKİM SÜRECİNİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEYİŞİ

2.2.1. WIPO Tahkiminin Özellikleri

Tahkim, tarafların geçerli bir tahkim sözleşmesine dayanarak, tahkime elverişli konular kapsamında kendi aralarında doğmuş veya doğması muhtemel uyuşmazlıkların çözümünü, kendi seçecekleri bağımsız ve tarafsız üçüncü kişiler olan hakemlerin yapacağı yargılama sonucunda verecekleri bağlayıcı nitelikteki nihai kararlarına sunmalarıdır¹⁵⁶. Tahkimde, tarafların aralarındaki anlaşma kapsamında uyuşmazlıkların çözümünü devlet yargısından alarak özel kişilere aktarması, maddi hukuktaki irade serbestisinin usul hukuku bakımından uygulanması olarak değerlendirilmektedir¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Tanrıöven, 13; Cengiz Serhat Korunalp, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, 126; Selin Ece Onur, *Milletlerarası Tahkim Hukukunda Tahkim Anlaşmasının Esastan Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk*, (Yüksek Lisans Tezi), Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, 4; Melda Sezgin, *Tahkim Sözleşmesine Uygulanacak Hukuk*, (Yüksek Lisans Tezi), Antalya Bilim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antalya 2021, 1; Aydın, 3; Ortacalar, 6; Bıyıklı, 18; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 3. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2013, 3; Ergin Nomer, Nuray Ekşi, Günseli Öztekin, *Milletlerarası Tahkim*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2003, 13; Cevdet Yavuz, *Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi ve Tabi Olduğu Hükümler*, II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu "Tahkim" Konuşmalar-Tartışmalar-Bildiriler, TMSF, İstanbul 2009, 135; Veltri, 27; WIPO Handbook, 233; Erol Ertekin, İzzet Karataş, *Uygulamada İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Tanınması*, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 1997, 30; Aysel Çelikel ve Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 15. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2017, 772; Işıl Özkan, Uğur Tütüncübaşı, *Uluslararası Usul Hukuku*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, 42; İsmail Ercan, *Medeni Usul Hukuk*, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2011, 449; Baki Kuru, *Medeni Usul Hukuku*, 1. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul 2015, 722; Timuçin Muşul, *Medeni Usul Hukuku*, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, 651; Şanal Görgün, Mehmet Kodakoğlu, *Medeni Usul Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2012, 344; Murat Atalı, İbrahim Ermenek, Ersin Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, 721; Hatice Selin Pürselim, "Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Kira Sözleşmelerinin Tahkime Elverişliliği", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 27(1), Yıl 2021, 497; Hacı Can, Ekin Tuna, *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021, 33; Şanlı vd., 612; İbrahim Özbay, "Yargıtay'ın Son Kararları Işığında Hakem Kararlarına Karşı Açılacak İptal Davalarına İlişkin HMK M. 439 Hükmünün Zaman Bakımından Uygulanması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı, 2015, 779; Turgut Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 1. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2007, 34; H. Yavuz Alangoya, M. Kamil Yıldırım, Nevhis Deren Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, 6. Bası, Alkim Yayınevi, İstanbul 2006, 642; Ömer Ulukapı, *Medeni Usul Hukuku*, 1. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2014, 514; Abdurrahim Karslı, *Medeni Muhakeme Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Alternatif Yayınları, İstanbul 2012, 905; Baki Kuru, Burak Aydın, *Medeni Usul Hukuku El Kitabı*, Cilt 2, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, 1861.

¹⁵⁷ Bedriye İclal Poyraz, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Tahkim Yolu ile Çözümü*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul 2019, 4; WIPO Handbook, 231.

Uyuşmazlığın hakemler tarafından çözülmesi, devletin yargı yetkisinin bir istisnasını oluşturur ve bu nedenle tahkim, kaynağını tahkim prosedürünün dayandığı hukuk sisteminden almaktadır¹⁵⁸.

Fikri mülkiyet hakları; teknolojinin ve uluslararası ticaretin son yarım asırda oldukça gelişmesi ile birlikte sahibi tarafından yaratılan fikri eser ve ürünlerin hızla dünyaya yayılması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Günümüz dünyasında internet kullanımının artması ile paralel olarak edebi eserlerin, bilimsel çalışmaların, müzikal ve görsel çalışmaların internet aracılığıyla çeşitli platformlarda ulaşılabilir hale gelmesinde kaynaklı olarak fikri haklara dair ihlal sayısında ve niteliğinde artış da gözlenmektedir. Bu sebeple uluslararası mecrada bu hakların korunması ve ortaya çıkan uyuşmazlıkların giderilmesi amacıyla belirli mekanizmalara ihtiyaç ortaya çıkarmıştır¹⁵⁹. Ulusal mahkemelerin ciddi dezavantajları karşısında tahkim, hem uluslararası boyutta uygulanabilir kararlar alınabilmesi, ciddi bir emek ve zaman kazancı sağlaması ve tarafları sürece dahil eden bir yol ile uyuşmazlığın çözümüne yönelme şansı tanınması ile uluslararası nitelikte olan fikri mülkiyet uyuşmazlıklarında en çok tercih edilen ve en güvenilir yöntem haline gelmiştir¹⁶⁰.

Milletlerarası ticari uyuşmazlıkların çözümünde tahkimin tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden biri de hakem kararlarının tanınması ve tenfizinin kolaylığıdır. Hakem kararları taraflar arasındaki sözleşme ilişkisi çerçevesinde taraflar açısından bağlayıcı nitelik arz eder. Bunun sonucu olarak, hakemlerce verilecek kararlar tanıma ve tenfiz yolu ile mahkeme kararları gibi icra edilir¹⁶¹.

Çalışmamızın ana konusu fikri mülkiyet uyuşmazlıklarında WIPO tahkimi olduğu için tahkim sürecinin başlaması, sürecin yürütülmesi ve sona ermesi ile alakalı detaylı bilgiye ilerleyen bölümlerde yer verilecektir. Tahkim sürecine ilişkin detaylı anlatıma geçmeden önce WIPO tahkiminin özelliklerinden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

¹⁵⁸ Poyraz, 10.

¹⁵⁹ Francis Gurry, "The Dispute Resolution Services Of The World Intellectual Property Organization", *Journal of International Economic Law*, Oxford Academic, 2(2), June 1999, 388; WIPO Handbook, 233.

¹⁶⁰ Tanrıöven, 13; Poyraz, 9; Gurry, 388; WIPO Handbook, 231.

¹⁶¹ Onur, 8; Veltri, 40.

2.2.1.1. Milletlerarası Tahkim Niteliğinde Olması

Milli tahkim, milli hukuk kapsamındaki düzenlemelerde yer alan ve bu kapsamda ülke sınırları içerisinde uygulanan, konusu ve tarafları bakımından yabancılık unsuru barındırmayan tahkimi ifade eder¹⁶². Milletlerarası ticari tahkim türünde ise, milletlerarası hukuk kapsamındaki düzenlemelerde yer alan ve yabancılık unsuru barındıran milletlerarası ticari ilişkilerle alakalı tahkim söz konusudur¹⁶³. Daha basit ifadeyle içinde yabancı unsur yer alan tahkimdir¹⁶⁴. WIPO tahkimi de yabancılık unsuru taşıyan fikri mülkiyet hukuku uyuşmazlıklarını çözüme kavuşturması noktasında milletlerarası tahkim niteliğini haizdir.

2.2.1.2. İhtiyari Tahkim Niteliğinde Olması

Tahkime gitme konusunda tarafların iradeleri esas alınarak mecburi tahkim-ihiyari tahkim ayrımı yapılmaktadır. İhtiyari tahkim türünde, taraflar uyuşmazlığın çözümü için tahkim yoluna başvurmak konusunda aralarında anlaşarak tahkime gitmekte ve bu hususta kanunda düzenlenmiş bir mecburiyet bulunmamaktadır¹⁶⁵. Taraflar aralarındaki uyuşmazlığın çözümü noktasında çeşitli sebeplerden kaynaklı olarak daha avantajlı olduğunu düşündükleri WIPO tahkimine başvurma açısından serbesttirler. WIPO tahkimi yoluna gitmek noktasında herhangi bir hukuki zorunluluk mevcut olmadığı için ihtiyari bir tahkim türüdür.

WIPO Tahkim Kurallarına göre tahkim yoluna yalnızca tarafların ortak iradesi kapsamında rızaen başvurulabilir¹⁶⁶. Bu durum iki şekilde gerçekleşebilir. İlkinde taraflar ana sözleşmeye ekleyecekleri madde ile tahkim şartı kararlaştırabilirler veya ikinci olarak ana sözleşmeden ayrı olarak bir tahkim anlaşması yapabilme hürriyetine sahiptirler¹⁶⁷.

¹⁶² Poyraz, 6; Veltri, 27.

¹⁶³ Sibel Özel, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilaflı Meseleleri*, 1. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul 2008, 19; Cansu Yener Keskin, *Milletlerarası Tahkim Anlaşmasının Kurulması ve Etkisi*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2017, 6.

¹⁶⁴ Poyraz, 6; Ortacalar, 21.

¹⁶⁵ Poyraz, 7.

¹⁶⁶ WIPO Arbitration Rules Article 1 (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Moser, 388; Süleyman Yılmaz, Gökçe Filiz Çavuşoğlu, "Türk Hukukunda Tahkime Elverişlilik Kavramı ve Taşınmaz Aynına İlişkin Uyuşmazlıkların Tahkimde Görülmesi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), Yıl 2019, 599; Can ve Tuna, 106.

¹⁶⁷ Uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözülebilmesi için iki şart vardır. Bunlardan ilki uyuşmazlığın tahkime elverişli olması iken ikincisi ise tarafların uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözüleceği konusunda anlaşmış olmalarıdır. Uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözüleceğine dair tahkim sözleşmesi veya tahkim şartı mevcut

Geçerli bir tahkim sözleşmesinden bahsedebilmek sözleşmenin kurucu unsuru olan iradelerin beyan edilmesi gerekir. Açık ve kesin olmayan tahkim iradesi geçerli değildir¹⁶⁸.

2.2.1.3. Kurumsal Tahkim Olması

Kurumsal tahkimde tahkimin idaresini sağlayan bir kurum bulunmaktadır. Sekretarya hizmetinin bulunduğu önceden belirlenmiş olan kurallara bağlı olarak yürütülen bir tahkim mevcuttur. Bu tür tahkimde, değişik kurumların önceden belirlediği kurallara göre yürütülen ve tahkimin bu mevcut kurallara uygunluğunun ilgili kurum tarafından denetiminin sağlandığı tahkim söz konusudur¹⁶⁹.

WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi, 1994 yılında WIPO Kuruluş Sözleşmesinde yer alan Uluslararası Büro bünyesinde kurulmuştur. Merkez'e ilişkin kuruluş sözleşmesinde doğrudan bir düzenleme yer almamakla birlikte uhdesinde kurulup faaliyet gösterdiği Uluslararası Büro sözleşmede yer almış olup WIPO'nun organlarından biridir. Dolayısıyla hem bu açıdan hem de önceden düzenlenen tahkim kuralları ile tahkim yargılamalarını yürütmesi açısından WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi kurumsal tahkim niteliğini taşımaktadır¹⁷⁰.

değilse tahkim yoluna başvurmak mümkün değildir. Bu da asıl sözleşmeye konulan tahkim şartı veya tahkim sözleşmesi ile kararlaştırılabilir. Yargıtay 15. HD., 2017/776 E., 2017/2981 K., 14.09.2017 T; Tanrıöven, 14; Ebru Yüksel Bozkurt, "Fikri Mülkiyet Uyuşmazlıklarında Tahkim", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 25(2), Yıl 2009, 341; Can ve Tuna, 183; Feyiz Erdoğan, *Uluslararası Hukuk ve Tahkim*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, 204; Yavuz, 150; Kuru ve Aydın, 1875; Karşı, 911; Ulukapı, 519; Alangoya vd., 646; Ekin Hacıbekiroğlu, *Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller ve Delillerin Değerlendirilmesi*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2012, 28; Ertekin ve Karataş, 65-66; Doğan Ağırman, *Milli ve Milletlerarası Tahkim*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2022, 220-221; Cemal Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması Ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2013, 248-249; Özel (Kanunlar İhtilafı), 35; Julian Lew, Loukas A Mistelis, Stefan M Kröll, *Comparative International Commercial Arbitration*, Wolters Kluwer, Law; Business, 2003, 187-221.

¹⁶⁸ Süleyman Yılmaz, Gökçe Filiz Çavuşoğlu, "Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmelerinin Geçerliliği ve Asimetrik ve Patolojik Tahkim Klotzları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69(3), Yıl 2020, 1481.

¹⁶⁹ Poyraz, 8; Veltri, 59.

¹⁷⁰ Gülşen, 18; Özkan ve Tütüncübaşı, 48.

2.2.2. WIPO Tahkimine Başvuru ve Tahkimin Başlama Anı

2.2.2.1. Tahkim Anlaşması

Milletlerarası uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözümü için uyuşmazlığın tarafları arasında yazılı olarak düzenlenmiş geçerli bir tahkim anlaşmasının bulunması gereklidir. Zira tahkim, tarafların seçimine bağlı bir uyuşmazlık çözüm yolu olduğu için kendiliğinden uygulanmaz. Tahkim anlaşması, taraflar arasındaki uyuşmazlığın tahkim yolu ile çözülmesi konusunda anlaşmış olduklarını ifade ettiğinden, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun iradeleri tahkim anlaşmasının vazgeçilemez ve aynı zamanda en önemli unsurudur¹⁷¹. Türk hukukunda yargı kararlarına bakıldığında da tahkim anlaşmasının geçerliliği için açık ve kesin irade açıklamasının varlığı aranmıştır¹⁷².

Genel olarak tahkim anlaşması tarafların, sözleşmeden kaynaklı ya da kaynaklanmasın aralarında mevcut bir hukuki ilişkiden doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların tümünün veya bazılarının tahkim yoluyla çözülmesi konusunda yaptıkları anlaşmadır¹⁷³.

WIPO tahkimine başvurabilmek için öncelikle taraflar arasında uyuşmazlıktan önce veya sonra düzenlenmiş geçerli bir tahkim anlaşmasının varlığı gerekir. Ayrıca tahkim anlaşmasında WIPO Tahkim Merkezinin tercih edildiğinin de açıkça kararlaştırılmış olması önem arz etmektedir. WIPO Tahkim Kurallarının 9. maddesi¹⁷⁴ uyarınca tahkim talebinde anlaşmazlığın WIPO Tahkim Kuralları çerçevesinde çözüleceğine ilişkin iradenin yer alması gerekmektedir. Tahkim talebinde bulunan taraf talebinde WIPO tahkimine başvurduğunu açıkça belirtmemesine rağmen karşı tarafça cevap verilmiş olsa dahi böylesi bir tahkim başvurusu kurallar doğrultusunda WIPO Tahkim Merkezi tarafından kabul görmeyebilecektir.

¹⁷¹ Poyraz, 38; Veltri, 27; Metka Potocnik, "Mediation And Arbitration: An Alternative Forum For Transnational Disputes Resolution In The Music Industries", Ann Harrison/Tony Rigg (Ed.), *The Present And Future Of Music Law*, First Published, Bloomsbury Academic, New York 2021, 142.

¹⁷² Yarg. 15. HD., 22.05.2015 T., 2015/2198 E., 2015/2758 K./ Yarg. 19. HD., 29.05.2012 T., 2012/4065 E., 2012/9080 K./ Yarg. 15. HD., 30.03.1995 T., 1995/1588 E., 1995/1903 K./ Yarg. 11. HD., 12.04.2005 T., 2005/6686 E., 2005/3600 K)

¹⁷³ Akıncı, *Tahkim*, 95; Turgut Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, Genişletilmiş 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, 36.

¹⁷⁴ WIPO Arbitration Rules Article 9/i. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

Tahkim anlaşmasının tarafları, tahkim anlaşmasını yapan ve tahkim anlaşmasının bağlayıcı olması sebebiyle sonuçlarından etkilenecek, sözleşme yapma ehliyetine sahip gerçek ya da tüzel kişiler olup, bu kişileri temsilen bir temsilci vasıtasıyla da tahkim anlaşmasının yapılması mümkündür¹⁷⁵. Bir uyuşmazlığın WIPO tahkimi yoluyla çözülebilmesi için uyuşmazlığın taraflarının WIPO'ya taraf devlet vatandaşlarından olma zorunluluğu yoktur. Buradan hareketle dünya üzerindeki tüm devlet vatandaşları hatta herhangi bir vatandaşlığa sahip olmayanlar dahi WIPO tahkimine başvurabilme imkanına sahiptirler¹⁷⁶.

Tahkim sözleşmesi asıl sözleşmeye ek olarak yapılabileceği gibi müstakil bir sözleşme şeklinde de yapılabilir. Asıl sözleşmeye ek olarak yapılması halinde asıl sözleşmenin geçersizliği veya yok sayılması, her zaman tahkim sözleşmesinin geçersiz veya yok sayılması sonucunu doğurmayacaktır¹⁷⁷. Hukukumuzda tahkim şartının bağımsızlığı olarak da ifade edilen bağımsızlık ilkesi, tahkim şartının şekli ve maddi anlamda geçerliliğinin asıl sözleşmeden ayrı olarak değerlendirileceğini ifade etmektedir¹⁷⁸. Tahkim anlaşmasının fiili anlaşmazlığın ortaya çıkmasından sonra yapılması da geçerli olacağı gibi bu durum nadir rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira uyuşmazlığın söz konusu olduğu bir durumda daha önceden tanzim edilmiş bir tahkim anlaşması üzerinde anlaşmak daha kolaydır¹⁷⁹. Yargıtay da tahkim sözleşmesinin esas sözleşmeden bağımsız ve ondan ayrı bir sözleşme olduğunu belirterek tahkim sözleşmesinin asıl sözleşmeden ayrılabilir olduğunu ve asıl sözleşmeye ek olarak konulan tahkim şartının da geçerli olduğunu ifade etmiştir¹⁸⁰. Tahkim şartının asıl sözleşmeden bağımsız olarak geçerliliğini korumasının neticesinde, asıl sözleşmenin geçersizliğinin iddiası tahkim şartına dayalı olarak oluşan hakem heyetine çözümlenecektir. Asıl sözleşme geçerli olup tahkim şartı geçersiz olduğu durumda da uyuşmazlık genel mahkemelerde çözümlenecektir¹⁸¹.

¹⁷⁵ Poyraz, 45.

¹⁷⁶ Şanlı vd., 621.

¹⁷⁷ Tanrıöven, 15.

¹⁷⁸ Poyraz, 42; Onur, 31.

¹⁷⁹ Commentary On WIPO Arbitration Rules, By Phillip Landolt and Alejandro Garcia, s. 5.(<http://www.wipo.int/amc>)

¹⁸⁰ Sezgin, 24.

¹⁸¹ Poyraz, 42.

Bir tarafa veya her iki tarafa uyuşmazlık çözümü konusunda ulusal mahkeme yolu açık tutulmuş ise veya tahkim, ulusal mahkemede çözüme ulaşılamaması halinde tercih edilecek bir yol olarak belirlenmiş ise tahkim anlaşması geçersiz olacaktır¹⁸².

WIPO Tahkim Kurallarının uyuşmazlık çözümünde uygulanabilmesi için, tarafların WIPO Tahkim Kurallarının uygulanması konusunda mutlak surette anlaşmış olmaları gerekmektedir¹⁸³. Taraflar arasında bir irade uyuşmasının yokluğu halinde, herhangi bir tarafın uyuşmazlık kapsamında WIPO Tahkimine başvurması yahut WIPO hakem heyetinin bu uyuşmazlık ile ilgili davaya bakmasının hukuki bir geçerliliği bulunmamaktadır¹⁸⁴.

2.2.2.2. Tahkime Elverişlilik

Tahkime elverişlilik kavramı genel itibariyle, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözülmesine ilişkin tarafların irade serbestilerinin son bulduğu ve önemli kamusal menfaatlerin başladığı alanı ifade etmektedir. Bu kavram, neyin tahkim edilebileceğine ilişkin olup, hangi uyuşmazlıkların tahkime tabi olduğunu ve hangilerinin olmadığını belirler¹⁸⁵. Tahkime elverişli uyuşmazlıklar başka açıdan tarafların sulh olmak suretiyle üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri kamu düzenine ilişkin olmayan uyuşmazlıklardır şeklinde tanımlanabilir¹⁸⁶. Ayrıca tahkime elverişli olmayan konularda tahkim anlaşması düzenlenmesi tahkim anlaşmasının geçersizliği sonucunu da doğurabilecektir¹⁸⁷.

¹⁸² Tanrıöven, 15.

¹⁸³ Aydın, 91; Gurry, 389; Şanal Görgün, *Medeni Usul Hukuku*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, 681.

¹⁸⁴ Bıyıklı, 31.

¹⁸⁵ Poyraz, 32; Onur, 11; Aydın, 3; Özel, 38; Veltri, 28; Gjorgjioska, 454; Bilgehan Yeşilova, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Nihai Karardan Önce Mahkemelerin Yardımı ve Denetimi*, 1. Baskı, Güncel Yayınevi, İzmir 2008, 318; Yılmaz ve Çavuşoğlu, 600; Esra Yıldız Üstün, “Malpraktis Davalarının Tahkime Elverişliliği: Çin Halk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(3), Yıl 2022, 1757; Badrinath Srinivasan, *Arbitrability Of Intellectual Property Disputes in India: A Critique*, NLS Business Law Review, 2020, 32; Yunus Emre Ay, “Intellectual Property Disputes And International Arbitration”, *Zbornik Radova Pravnog Fakulteta U Splitu*, 58(3), 2021, 730; Ağırman, 157.

¹⁸⁶ Önder Topal, “Paylı Mülkiyet ve Miras Ortaklığının Sona Ermesinde Tahkimin ve Arabuluculuğun Caiz Olup Olmadığı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), Yıl 2021, 249.

¹⁸⁷ Sibel Özel, “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizine Engel Bir Durum: Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(1), Yıl 2017, 317; Can ve Tuna, 39.

Tahkime elverişlilik, milletlerarası tahkimin zıt kutupları olan taraf iradeleri ile devletlerin münhasır yargılama alanlarını birbirine bağlayan mihenk taşı olarak da tanımlanmaktadır¹⁸⁸. Tahkime elverişlilik aynı zamanda devletlerin tahkim yargılamasına yaptıkları müdahalenin bir görünümü olarak da karşımıza çıkmaktadır¹⁸⁹.

Tahkim sözleşmesine konu olan uyuşmazlık sözleşmeden doğabileceği gibi, sözleşme dışı bir ilişkiden de doğabilir. Sözleşmeden kaynaklı uyuşmazlıkların tahkime götürülmesi genel kabul gören bir durum olmasına karşın tarafların arasındaki uyuşmazlık, haksız fiil veya sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan bir ihtilaf olsa dahi taraflar bir tahkim sözleşmesi yapmak suretiyle, uyuşmazlığın tahkim yolu ile çözülmesini kararlaştırabilir. Bu noktada, haksız fiilden ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borçlar da tahkim yargılamasının konusunu oluşturabilir¹⁹⁰.

Tahkime elverişlilik açısından objektif ve sübjektif elverişlilik bağlamında tasnif yapılmaktadır. Buna göre tahkime objektif elverişlilik (*ratione materiae*), hangi vakıaların tahkim yargılaması ile çözülebileceğini ifade eder¹⁹¹. Tahkime sübjektif elverişlilik (*ratione personae*), gerçek veya tüzel kişilerin tahkim anlaşması düzenleyip düzenleyemeyeceğine ilişkindir. Diğer bir ifade ile yapılacak olan tahkim yargılamasına taraf olabilme ehliyetini konu edinir¹⁹².

Tahkime elverişli olmayan konuda tahkime gidilmesi New York Sözleşmesinin 5. maddesinde, UNCITRAL Model Kanunun 36. maddesi ile Avrupa Konvansiyonunun 6. maddesinde tanıma ve tenfiz engeli olarak düzenlenmiştir¹⁹³.

WIPO Tahkim Kurallarında tahkim yoluna gidilebilecek uyuşmazlıklara ilişkin özel bir konu sınırlaması yapılmamıştır¹⁹⁴. Karşılaştırmalı hukukta uyuşmazlıkların tahkime elverişliliği konusunda farklılıklar mevcuttur. Alman hukukuna göre taşınır taşınmaz mal ayrımı yapılmaksızın her türlü malvarlığı uyuşmazlığının tahkim

¹⁸⁸ Mustafa Cemre Can, "Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişliliğe Uygulanacak Hukuk", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(2), Yıl 2020, 1350.

¹⁸⁹ Gökçe Kurtulan, "Türk Hukukunda Tüketici Uyuşmazlıklarının Tahkime Elverişliliği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 131, Yıl 2017, 240.

¹⁹⁰ Sezgin, 2.

¹⁹¹ Tanrıöven, 26; İpek Sarıöz Büyükalp, "Uluslararası Tahkimde Tahkim Anlaşmasının Hükümsüz, Tesirsiz veya İcrasının İmkansız Olması Kavramları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı 2014, Yıl 2015, 2040.

¹⁹² Tanrıöven, 27; Sarıöz Büyükalp, 2040.

¹⁹³ Yılmaz ve Çavuşoğlu, 601; Ay, 730; Bozkurt Yüksel, 349.

¹⁹⁴ Tanrıöven, 25; Gülşen, 24; Moser, 387.

anlaşmasının konusu olabileceği kabul edilmiştir¹⁹⁵. İsviçre Medeni Kanununda ise tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri her konuda tahkim anlaşması yapabilecekleri hüküm altına alınmıştır¹⁹⁶. Fransız hukukunda bir uyuşmazlığın tahkime elverişli olması için irade serbestisine tabi olması ve kamu düzenini ihlal etmemesi gerekir. Fransız Medeni Kanunu 2060. maddesinde tahkime ilişkin tek sınırlandırma kamu düzeni olarak düzenlenmiştir. İngiliz hukukunda benzer düzenleme yer almış olup İngiliz tahkim kanununda tarafların üzerinde tasarruf yetkisinin bulunduğu uyuşmazlıkları kamu düzeni sınırlamasına tabi olarak tahkime götürebilecekleri hüküm altına alınmıştır¹⁹⁷. Türk hukukunda da taraflar ancak üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri konularda tahkim yoluna gidebileceklerdir. Örneğin Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin uyuşmazlıklar ile tapu iptali davaları, boşanma davaları, iflas davaları, anonim şirket genel kurul kararları iptal davaları gibi iki tarafın iradesine tabi olmayan konular tahkime elverişli değildir¹⁹⁸. Bir uyuşmazlık konusu olayın tahkime elverişli olup olmadığı devletlerin milli hukukuna göre belirlenir. Bu sebeple bazı konular kimi devlette tahkime elverişli nitelikte iken kimi devlette elverişli nitelik arz etmemektedir. Devletlerin ekonomik, sosyal ve siyasi konjoktürü ile tahkime elverişlilik sıkı ilişki içindedir. Ancak küreselleşmenin etkisi ile farklı devlet nezdinde tahkime elverişli olmayan uyuşmazlıklar zamanla elverişli nitelik kazanabilirler¹⁹⁹.

Sınai mülkiyet hakları kural olarak tescil ile hukuki varlık kazanırlar²⁰⁰. Dolayısıyla bir patent ya da ticari markanın verilip verilmeyeceği meselesi bir egemen devletin ya da devlete bağlı bir kuruluşun tekelinde bulunmaktadır. Bu durumda böyle bir hakkın varlığı ya da yokluğu ile ilgili uyuşmazlık tahkime elverişli olmayacaktır²⁰¹. Tescile tabi fikri

¹⁹⁵ Grantham, 207.

¹⁹⁶ Ejder Yılmaz, “Tahkimde İtirazın İptali Davası ve Tahkime Elverişlilik Kuralı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 16, Özel Sayı 2014, Yıl 2015*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, 547.

¹⁹⁷ Yılmaz ve Çavuşoğlu, 605-606.

¹⁹⁸ Onur, 11; Yener Keskin, 133.

¹⁹⁹ Yıldız Üstün, 1758; Pürselim, Kira, 499; Gizem Ersen Perçin, “MTK Tahkiminde İptal Davalarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Public And Private Law Bulletin*, Prof. Dr. Cemal Şanlı’ya Armağan, 40(2), Yıl 2020, 1068; William Grantham, “The Arbitrability Of Intellectual Property Disputes”, *Berkeley Journal Of International Law*, 14(1), 1996, 179; Srıvasan, 30; Can ve Tuna, 39.

²⁰⁰ Cahit Suluk, Rauf Karasu, Temel Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2022, 4.

²⁰¹ Veltri, 29; Gjorgjioska, 454; Potocnik, 133; AY, 730; Bozkurt Yüksel, 356; Devletlerin egemenlik alanlarına ilişkin kabul edilen fikri hakların tesisi ve iptali konuları yalnızca devletler tarafından yetkilendirilen resmi kurumlar tarafından karara bağlanmaktadır. Yani tahkim yargılaması yapan hakem

mülkiyet haklarının tahkime elverişli olmadığına kabulü; bu hakların devletin idari bir kurumu tarafından yapılan tescil ile hukuki anlamda varlık kazanmaları nedeni ile özellikle bu hakların hükümsüzlüğüne ilişkin veya sicilde değişikliği gerektirecek uyuşmazlıklar hakkında ancak o patenti veren, markayı tescil eden idari gücün karar vermesi gerektiği düşüncesine dayanır²⁰². Bir fikri hakkın üçüncü kişilere etkisi de tahkime götürülemeyecektir²⁰³. Ancak telif hakları tescile tabi olmadan bağımsız olarak mevcut olan haklardan olduğu için tahkime elverişli olduğu kabul edilir²⁰⁴. Fakat fikri haklarla ilgili uyuşmazlıklar çoğu zaman bir hakkın varlığından ya da yokluğundan ziyade hak sahibinin yaptığı lisans sözleşmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda lisans sözleşmesinin tarafları arasında bir uyuşmazlık çıktığında bu uyuşmazlık tahkime götürülebilecektir²⁰⁵.

Çeşitli ulusal yargı mercilerinin fikri mülkiyet uyuşmazlıklarında tahkime elverişlilik yaklaşımlarının genel bir sınıflandırması kapsamında üçlü bir ayırım yapılabilir: Birincisi, hiçbir fikri mülkiyet uyuşmazlığının tahkime elverişli olmadığı ulusal yargı sistemleri; ikincisi, belirli sınırlamalar ve koşullar altında olsa da fikri mülkiyet anlaşmazlıklarının tahkime sunulabileceği yargı sistemleri ve son olarak üçüncüsü ise, fikri mülkiyet anlaşmazlıklarının tahkime elverişliliğine hiçbir kısıtlama olmaksızın izin verildiği ulusal yargı sistemleridir²⁰⁶. Birinci yargısal sisteme örnek olarak 1978 tarihli Güney Afrika Patent Yasası'nın 18. maddesi²⁰⁷ düzenlemesi

heyetlerinin herhangi bir fikri hak koruması sağlaması ya da mevcut bir fikri hakkı iptal etmesi hiçbir zaman gündeme gelmemiştir (Fatih Buğra Erdem, "Markanın Alan Adı Olarak Kullanılmasında Karşılaşılan Uyuşmazlıklarda Tahkim Mekanizmalarının Yeri", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 31(1), Yıl 2023, 263.). Türk Patent Kurumunun münhasır yetkisinde olan tescil işlemleri tahkime elverişli değildir (Elif Selen Batıgün, "Alman Hukukunda Milletlerarası Ticari Tahkimin Kanunlar İhtilafı Boyutu", *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Yıl 2021, 413.); Ağırman, 168; Mehmet Sarı, "Tahkime Elverişlilik", *Terazi Hukuk Dergisi*, 4(32), 2009, 10.

²⁰² Bozkurt Yüksel, 358.

²⁰³ Işıl Özkan, "Uluslararası Ticari Tahkimde Uygulanacak Hukuk", *Public And Private Law International Bulletin*, Prof. Dr. Cemal Şanlı'ya Armağan, 40(2), Yıl 2020, 835.

²⁰⁴ Suluk vd., 4; Ay, 731; Bozkurt Yüksel, 366; Hukukumuzda FSEK 13. madde kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yalnızca sinema ve müzik eserlerinin zorunlu olarak kaydı yapılmaktadır. Bakanlık nezdindeki bu kayıt ve tesciller ise hakkın doğumu bakımından bir etkiye sahip değildir.

²⁰⁵ Özel, 45; Gjorgjioska, 455; Potocnik, 144; Yeşilova, 348; Yener Keskin, 152-153; Grantham, 184; David Lewis, "The Adaption Of International Arbitration As The Preferred ADR Process in the Resolution Of International Intellectual Property Disputes", *Bialostockie Studia Prawnicze*, 26(5), 2021, 53; Michael F. Hoellering, "Arbitrability Of Disputes", *Business Lawyer (ABA)*, 41(1), 1985, 125; Bozkurt Yüksel, 355; Ağırman, 168; Sarı, 10.

²⁰⁶ Veltri, 30.

²⁰⁷ "No tribunal other than the commissioner shall have jurisdiction in the first instance to hear and decide any proceeding [...] relating to any matter under this Act."

doğrultusunda Güney Afrika, İsrail, Güney Kore, Çin²⁰⁸ verilebilir. İkinci yargısal sisteme örnek olarak ise Almanya, Fransa, Portekiz ve İtalya sistemleri verilebilir²⁰⁹. Son olarak üçüncü yargı sistemine örnek olarak ise Belçika Patent Yasası'nın 51. maddesi²¹⁰, İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu'nun 177. maddesine²¹¹ göre Belçika ve İsviçre, Singapur ve Hong Kong yargı sistemleri verilebilir²¹². ABD'de de fikri haklara ilişkin uyuşmazlıklar, hükümsüzlük dahil olmak üzere, tahkime elverişlidir²¹³. Türk hukukunda ise iki taraf arasında hukuki sonuç doğuracak fikri mülkiyet haklarının kural olarak tahkime elverişli haklardan olduğu kabul edilir²¹⁴. Tescile tabi olarak varlık kazanan sınai haklar ise kural tahkime elverişli kabul edilmemektedir²¹⁵. Dolayısıyla Türk hukuku açısından belli sınırlamalar dahilinde fikri haklara ilişkin uyuşmazlıkların tahkime elverişli olduğu kabul edilmekle birlikte Türk yargı sistemi bu açıdan ikinci gruptaki yargı sistemleri ile benzeşmektedir.

Milletlerarası nitelikli tahkimde yabancılık unsuru tahkim anlaşmasının kurulmasında gerekli bir ön şarttır. Tahkime elverişli olmayan bir uyuşmazlık konusu hakkında tahkim anlaşması yapılamaz, yapılmışsa da geçerli kabul edilemez²¹⁶. Yabancı unsurlu tahkim yargılamalarında elverişlilik açısından önem arz eden husus Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 1. maddesine göre; tahkimin iki tarafın iradelerine tabi olmayan uyuşmazlıklarda uygulanamayacağı yönündedir²¹⁷. Dolayısıyla yabancılık unsuru taşıyan fikri mülkiyet haklarına ilişkin yapılmış bir tahkim yargılaması sonucu verilen bir karar

²⁰⁸ Burak Huysal, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik*, 1. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010, 224.

²⁰⁹ Buğra Erdem, 263; Grantham, 206; Srinivasan, 48; Ay, 731.

²¹⁰ "If a patent is revoked, in whole or in part, by a judgement or a decision or by an arbitration award, the decision on revocation shall constitute a final decision in respect of all parties, subject to opposition by third parties."

²¹¹ "Any dispute involving an economic interest may be the subject-matter of an Arbitration."

²¹² Veltri, 30-33; Gjorgjioska, 454; Buğra Erdem, 265; Grantham, 186; Srinivasan, 48.

²¹³ Huysal, 224; Grantham, 216.

²¹⁴ Gülşen, 25; Özel, 46; Huysal, 229; Can ve Tuna, 41.

²¹⁵ Ay, 733; Bozkurt Yüksel, 395.

²¹⁶ Milletlerarası tahkimde genel kabul gören görüş tahkime elverişliliğe tahkim yeri hukukunun uygulanmasıdır. Bu görüşün kabul görüp uygulamada tercih edilmesinin temel sebebi tahkime ev sahipliği yapan ülkede gerçekleşecek olası bir iptal davası esnasında tahkime elverişliliğe mahkemenin kendi hukukunun uygulanacak olmasıdır. Bununla birlikte tahkim sonucu verilecek karara ilişkin ileride tahkime elverişliliğe dair bir problem doğmasının önlenmesi amacıyla hakemlerin yalnızca tahkim yeri hukukunu değil aynı zamanda muhtemel tenfiz yeri hukuklarını da dikkate almaları gerekecektir. (Cemre Can, 1368; Yılmaz ve Çavuşoğlu, 600.)

²¹⁷ Tanrıöven, 25.

Türkiye’de gerekli şartları sağlaması koşuluyla yani tahkime elverişli bir uyuşmazlığa dairse icra edilebilecektir.

Belirtmek gerekir ki, tahkim anlaşması birden fazla uyuşmazlık hakkında yapılmışsa ve uyuşmazlıklardan sadece biri tahkime elverişsiz ise diğer uyuşmazlıklar bakımından tahkim anlaşması geçerli kabul edilecektir²¹⁸. Örneğin fikri mülkiyet hakkına ilişkin aynı taraflar arasında birden fazla uyuşmazlığın söz konusu olduğu bir halin kabulü ve bu uyuşmazlıklar için tek bir tahkim anlaşmasının yapıldığı bir olay kurgusunda; uyuşmazlıklardan birinin konusu fikri hakkın hukuken varlığı ve geçerliliğine ilişkin iken bir diğer anlaşmazlığın ise taraflar arasındaki lisans sözleşmesine dayalı olarak doğmuş olduğu kabul edilirse aynı tahkim anlaşmasına konu olan ilk uyuşmazlık tahkime elverişli olmadığından yargılama yapılamazken ikinci uyuşmazlık için yapılabilecektir.

Uygulama açısından özellikle marka ihlalleri veya haksız rekabet iddiası gibi sözleşmeden kaynaklanmayan uyuşmazlıkların da tahkim yolu ile çözümlenmesine izin verilmesi önem taşımaktadır. Burada önemli olan uyuşmazlığın tahkime elverişli olmasıdır²¹⁹.

2.2.2.3. WIPO Tahkiminin Başlama Anı

Tahkim yargılamasının başlayabilmesi için öncelikle taraflar arasında tahkime elverişli bir uyuşmazlık konusunda usulüne uygun düzenlenmiş tahkim anlaşmasının varlığı gerekir. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere tahkime elverişli olmayan uyuşmazlıklar hakkında tahkim yargılaması yapılamayacak olup yapılmış olması halinde ise ilgili ülkelerde kararın icrası noktasında sorunlar doğabilecektir. Dolayısıyla tahkime elverişli bir uyuşmazlık ile usulüne uygun düzenlenmiş tahkim anlaşmasının varlığının tahkim yargılamasının başlaması açısından ön koşul niteliğinde olduğu kabul edilebilir.

WIPO nezdinde yürütülecek tahkim süreci için de tarafların düzenledikleri tahkim anlaşmalarında aralarında meydana gelecek uyuşmazlıkta WIPO Arabuluculuk ve Tahkim Merkezi kurallarının uygulanacağını açıkça belirlemiş olmalıdırlar²²⁰. Eş söyleyiş ile taraflar arasında bir tahkim anlaşmasının bulunması ve bu konudaki

²¹⁸ Poyraz, 38.

²¹⁹ Akıncı, *Tahkim*, 96.

²²⁰ WIPO Arbitration Rules Article 9, July 2021, 9. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

iradelerinin açıkça yazılı olması şarttır²²¹. Tahkim süreci, tek taraflı irade beyanı ile başlayamaz. Karşılıklı olarak tarafların anlaşmış ve uyuşmazlığı tahkim yoluna götürme konusunda iradelerini belirtmiş olmaları gerekir. WIPO Tahkim Kuralları 1. ve 2. maddelerinden yola çıkarak, tarafların serbest iradeleri ile, sözleşmede veya ayrı bir tahkim anlaşmasında WIPO Tahkim Kurallarının kararlaştırmaları kaydı ile tahkimin başladığı tarihte geçerli olan WIPO Tahkim Kuralları uygulanabilecektir²²². Bir uyuşmazlığın WIPO tahkimine götürülebilmesi için uyuşmazlığın tarafı olanların WIPO'ya taraf devlet vatandaşları olmaları gerekmez. Buradan hareketle WIPO'ya taraf olmayan devlet vatandaşları veya herhangi bir vatandaşlığa sahip olmayanlar dahi WIPO tahkimine gidebilme imkanına sahiptir²²³.

Taraflardan birisinin, aralarındaki tahkim anlaşmasına binaen, tahkim talebini Merkeze ve davalıya göndermesi ile tahkim yargılaması başlamış olur. WIPO Tahkim Kurallarının 7. maddesine²²⁴ göre, Merkezin tahkim talebini aldığı an, tahkim yargılamasının başladığı an olarak kabul edilir. Merkez, 8. madde²²⁵ gereğince davacı ve davalıya tahkim talebinin alındığını ve tahkimin başlangıç tarihini bildirecektir²²⁶.

2.2.2.3.1. Tahkim Talebi

Tahkim yargılamasını talep eden taraf, tahkim talebini Merkez'e ve davalıya iletecektir. Tahkim yargılamasının başlamış olduğu an, tahkim talebinin davalıya değil, Merkez'e ulaştığı andır²²⁷. Tahkim talebinde bulunması gereken bilgiler Tahkim Kurallarının 9. maddesinde bentler halinde sıralanmış olup bu hususlara dikkat edilerek oluşturulan tahkim talebinin Merkeze sunulması gerekir.

WIPO Tahkim Kuralları 10. maddesinin göndermesi ile 41/a maddesi²²⁸ gereği gerçekleştirilecek tahkim yargılamasında, dava dilekçesi tahkim talebi ile de verilebilir ya da tahkim talebi Merkez'e ulaştıktan sonraki 30 gün içinde tarafın hem Merkez'e hem de davalıya dava dilekçesini sunması gerekmektedir. Tahkim talebinde bulunan davacının

²²¹ Şanlı vd., 621.

²²² Tanrıöven, 85; Castro ve Toscano, 149.

²²³ Şanlı vd., 621.

²²⁴ WIPO Arbitration Rules Article 7, 9. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²²⁵ WIPO Arbitration Rules Article 8, 9. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²²⁶ Tanrıöven, 48; Gülşen, 35.

²²⁷ WIPO Arbitration Rules Article, 9. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²²⁸ WIPO Arbitration Rules Article 41/a, 16. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

seçimlik olarak hareket edebilme durumu mevcut olup dava dilekçesini tahkim talebi ile birlikte veya ayrı olarak sunmasının bir sakıncası yoktur. Deliller, yazılı olarak dava dilekçesine eklenir veya tarafın ilerde sunacağı delillere atıf içerebilir²²⁹. Uluslararası tahkim uygulamasında genellikle dava dilekçesi hakem mahkemesi atandıktan veya tahkim yargılamasına ilişkin takvim belirlendikten sonra sunulurken kimi durumlarda ise tahkim talebinde bulunan taraf uzlaşmayı teşvik edebilmek, davasının gücünü gösterebilmek veya yargılamayı hızlandırmak amacıyla dava dilekçesini tahkim talebi ile birlikte sunmaktadır²³⁰.

2.2.2.3.2. Tahkim Talebine Cevap

Kendisine karşı tahkim talebi gönderilmiş olan davalı, davacı tarafından tahkim talebinin kendisine tebliğini takiben 30 gün içerisinde Merkez'e ve davacıya, talebe cevaplarını ve var ise karşı davasını iletecektir²³¹.

Davacı tarafça, dava dilekçesi tahkim talebi ile tebliğ edilmiş ise tebliğ tarihinden itibaren veya tahkim talebi sonrası tebliğ edilmiş ise tebliğ edildiği o tarihten itibaren 30 gün içinde, davacının iddialarına karşı beyanlarını ve karşı iddialarını ihtiva eden cevap dilekçesini, WIPO Tahkim Kurallarının 12. maddesinin göndermesi ile 42/a maddesi²³² gereği davacıya ve Merkez'e göndermekle yükümlüdür. Davalı taraf, cevap dilekçesinde karşı dava açabilir.

2.2.3. Hakem Mahkemesinin Oluşumu

2.2.3.1. Hakem Sayısı

WIPO tahkiminde yargılamalar tek veya üç hakemli hakem mahkemesince gerçekleştirilir. Taraflar, hakem sayısını belirlemeye ilişkin serbestiye sahiptirler. Aralarındaki anlaşma uyarınca hakem sayısını kararlaştırarak, bu şekilde yargılamanın yürütülmesini sağlayabilirler. WIPO Tahkim Kuralları 14/b maddesi²³³ uyarınca, taraflar

²²⁹ Tanrıöven, 79; Gülşen, 53.

²³⁰ Commentary On WIPO Arbitration Rules, s. 11. (<http://www.wipo.int/amc>)

²³¹ WIPO Arbitration Rules Article 11, 9. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²³² WIPO Arbitration Rules Article 42/a, 17. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²³³ WIPO Arbitration Rules Article 14/b, 10. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

hakem sayısı konusunda anlaşma yapmamışlarsa, Merkezin davanın tüm koşullarını göz önünde bulundurarak kendi taktiri ile mahkemenin üç hakemden oluşmasına karar vermediği durumlar haricinde hakem mahkemesi tek bir hakemden oluşur. Taraflar, hakem veya hakemlerin atanması için bir prosedür üzerinde anlaşmışlar ise, Merkez tarafından bu prosedür uygulanacaktır²³⁴.

2.2.3.2. Hakem Atama Usulü

Hakem seçiminde uygulanacak usulün tayini, esas olarak, taraf iradelerine bırakılmaktadır. Tarafların hakem seçim usûlüne ilişkin bir anlaşmaya varmalarına karşın, tarafların hakemlerin atanma zamanı ile ilgili bir süre öngörmemesi koşuluyla, tahkimin başlangıcından itibaren 45 gün içinde kararlaştırılan prosedüre göre hakem mahkemesinin kurulmaması halinde Merkez devreye girerek 19. maddeye göre hakem heyetini oluşturacak veya tamamlayacaktır²³⁵.

2.2.3.2.1. Taraflarca Kararlaştırılan Usule Göre Hakem Ataması

WIPO Tahkim Kurallarına göre, taraflar, yargılamada kaç hakemin bulunacağını, bunları atama usul ve prosedürlerini tahkim anlaşmalarında belirlemiş olabilirler. WIPO, tarafların bu konudaki iradesi gereği yapılan anlaşmaya uygun bir şekilde hakem tayinini takip eder. Merkez'e hakem tayini için başvurulması durumunda, Merkez yargılama konusu uyuşmazlığın özelliklerine bakarak uygun hakem listesini ve hakemlerin kısa bibliyografilerini taraflara iletmektedir. Tarafların WIPO tahkiminde Merkez tarafından kendilerine sunulan listeden bir hakem ataması yapma zorunluluğu bulunmamaktadır. Taraflar, diledikleri takdirde listede bulunmayan bir hakemi de tahkim yargılamasını yürütmek üzere atayabileceklerdir²³⁶.

2.2.3.2.2. Tek Hakemin Atanması Usulü

Taraflar, tek hakem tayin edileceği üzerinde anlaşmış olabilirler. Bu durumda Merkezce tek hakem üzerinden yargılama yürütülecektir. Taraflar, hakem sayısı

²³⁴ WIPO Arbitration Rules Article 15/a, 10. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²³⁵ WIPO Arbitration Rules Article 15/b, 11 (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Bıyıklı, 48.

²³⁶ Şanlı vd., 622; Tanrıöven, 49; Gülşen, 38.

konusunda anlaşılamamışlar ise yargılamanın niteliğine uygun düştüğü ölçüde tek hakem tayin edilerek yargılama Merkezce yürütülür.

Taraflar, tek hakemi kararlaştırılan süre içinde belirlememişler ise veya anlaşmalarında böyle bir süre belirtilmemişse, tahkimin başlamış olduğu andan sonraki 30 gün içinde tek hakem, WIPO Tahkim Kurallarının 19. maddesi uyarınca atanacaktır. İlgili madde taraflar hakem tayin edememişse, Merkezin derhal atama yapmasını öngörür²³⁷. Merkez kural olarak tek hakem atar. Ancak Merkez, söz konusu davanın koşullarını değerlendirir ve uyuşmazlığın üç hakemle çözülmesi gerekliliği konusunda tespitte bulunursa üç hakem tayinine karar verebilir.

2.2.3.2.3. Üç Kişilik Hakem Kurulunun Atanması Usulü

Tarafların üç hakemin atanması konusunda anlaştığı durumlarda; davacı tahkim talebinde bir hakem tayininde bulunacaktır. Davalı, tahkim talebini almış olduğu tarihten itibaren 30 gün içinde bir hakem tayin edecektir. İki hakem, ikinci hakemin atanmasını takiben 20 gün içinde, baş hakem olacak üçüncü bir hakemi belirleyecektir²³⁸.

Merkezin 14/b maddesi uyarınca taktir yetkisini kullanarak üç hakemin atanmasına karar verdiği durumlarda ise, hakemler WIPO Tahkim Kurallarının 17. maddesinde öngörülen usule göre atanacaktır. Buna göre Merkezin taktir yetkisini kullanarak üç hakemin atanması halinde; davacı, Merkeze ve davalıya bildirimde bulunarak, Merkez tarafından mahkemenin üç hakemden oluşacağına dair bildirimin kendisine ulaştığı tarihten itibaren 15 gün içinde bir hakem, davalı ise bu bildirimin kendisine ulaştığı tarihten itibaren 30 gün içinde bir hakem tayin edecektir. İki hakem, ikinci hakemin atamasından sonraki 20 gün içinde baş hakem olarak üçüncü bir hakemi tayin edecektir²³⁹.

²³⁷ WIPO Arbitration Rules Article 16/b, 11. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Commentary On WIPO Arbitration Rules, s. 18.(<http://www.wipo.int/amc>)

²³⁸ WIPO Arbitration Rules Article 17/b, 11. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²³⁹ WIPO Arbitration Rules Article 17/c, 11. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

2.2.3.2.4. Davacı veya Davalı Tarafın Birden Fazla Olması Halinde Üç Kişilik Hakem Kurulunun Atanması Usulü

WIPO Tahkim Kurallarının 18. maddesine göre; tarafların birden fazla olduğu durumlarda mahkeme mutlaka üç hakemle kurulur. Birden fazla davacı, tahkim talebinde müştereken bir hakem tayin edecek ve / veya birden fazla davalı, tahkim talebini aldıktan sonraki 30 gün içinde müştereken duruma göre bir hakem tayin edecektir. Geçerli süre içerisinde ortak bir aday gösterilmediği takdirde, Merkez hakemlerden birini veya her ikisini atayacaktır. Seçilen veya merkezce atanan iki hakem ise, ikinci hakemin atanmasından sonraki 20 gün içinde, baş hakem olacak üçüncü bir hakemi tayin edecektir²⁴⁰.

2.2.3.2.5. Hakemlerin Seçilememesi Hali

Hakemlerin atanmasında esas olan taraf iradesidir. Ancak taraflarca belirlenmiş bir usul yok ise bu sefer WIPO Tahkim Kurallarına göre hakem atamaları gerçekleştirilecektir. Taraflardan birinin hakem tayin etmediği durumlarda 19/a maddesine göre, tek hakemin veya baş hakemin belirlenemediği durumlarda ise 19/b maddesine göre hakem tayini yapılacaktır. Merkez hakem atamalarını derhal yapacaktır²⁴¹.

2.2.3.3. Hakemlere Dair Hukuki Durumlar

2.2.3.3.1. Hakemlerin Görevi Kabulü

Her hakem, WIPO Tahkim Kurallarının 23. maddesine göre atamayı kabul ederek tahkimin hızla yürütülmesi ve sonuçlanması için yeterli zaman ayırmayı taahhüt etmiş sayılacaktır. Bu madde aynı zamanda hakemlere yargılamayı hızlı yürütebilmek için kendilerini hazır bulundurma yükümlülüğünü de getirmektedir. Bu yükümlülüğün önemi göz ardı edilemez. Örneğin üç meşgul hakemin bulunduğu bir tahkim yargılaması takviminde bir haftalık duruşma için tarih bulmak pratikte korkutucu olabilecektir²⁴².

²⁴⁰ WIPO Arbitration Rules Article 18, 11-12. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁴¹ WIPO Arbitration Rules Article 19, 12. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁴² Commentary On WIPO Arbitration Rules, s. 25. (<http://www.wipo.int/amc>)

Hakemler görevi kabul beyanlarını yazılı olarak Merkeze bildirmekle yükümlüdürler. Bu bildirimin ardından Merkez, hakem mahkemesinin kurulduğunu taraflara bildirir²⁴³.

2.2.3.3.2. Hakemlerin Uyuğu

Hakemlerin uyuğu noktasında taraf anlaşmasına uygun hareket edilecektir. Dolayısıyla taraflar yaptıkları tahkim anlaşmasında hakemlerin vatandaşlığı konusunda irade serbestisine sahiptir. Taraflar istedikleri milliyetten ve sayıda hakem seçimi konusunda serbesttirler. Atanan hakemlerden birinin veya heyete başkanlık yapacak hakemin uyrukluğu konusunda tarafların anlaşamadığı hallerde şayet söz konusu hakemin belli özellikleri varsa bu özellikleri uyrukluğundan önce gelir. Ancak böylesi bir durumda hakem atamasının nasıl yapılacağına ilişkin kurallarda açık bir anlatım söz konusu değildir²⁴⁴.

2.2.3.3.3. Hakemlerin Tarafsızlık ve Bağımsızlığı

WIPO Tahkim Kurallarının 22. maddesi hakemlerin tarafsızlık ve bağımsızlığını düzenler. Buna göre, her hakem tarafsız ve bağımsız olacaktır. Bağımsızlık en genel şekliyle, hakemin taraflardan biriyle finansal, profesyonel, kişisel ya da ailevi bir ilişkisinin bulunmaması şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bağımsızlık hakemin karar verme sürecini etkileyecek taraflarla mevcut bir ilişkinin olmayışını gerekli kılar²⁴⁵. Bir hakemin tarafsızlığı ise davanın esasına dayanmayan sebepler nedeniyle taraflardan biri ya da onun iddiasına ve yargılamanın sonucuna ilişkin olumlu ya da olumsuz yönde bir tercihe sahip olmamasını ifade eder²⁴⁶.

Tahkim kurallarına göre her hakem aday, atamayı kabul etmeden önce; taraflara, Merkez'e ve halihazırda atanmış olan diğer bir hakeme, tarafsızlığı ve bağımsızlığı konusunda haklı şüpheyeye yol açabilecek herhangi bir durum var ise açıklaması

²⁴³ WIPO Arbitration Rules Article 23, 13. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁴⁴ WIPO Arbitration Rules Article 20, 12. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁴⁵ Didem Kayalı, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015, 20; Yavuz Kaplan, *Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2002, 96; Can ve Tuna, 274.

²⁴⁶ Kayalı, 22; Kaplan, 96; Can ve Tuna, 274; Akif Karaca, "Milletlerarası Tahkimde Hakemin Reddi Sebebi Olarak Hakemin Tarafsızlığını ve Bağımsızlığını Ortadan Kaldıran Haller", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 2015, 207.

gerekmekte ya da bu gibi hal ve şartlarda olmadığını yazılı olarak teyit etmesi gerekmektedir²⁴⁷.

Tahkim kurumlarının kurallarında hakemlerin tarafsızlık ve bağımsızlığına ilişkin düzenlenen kuralların yanı sıra IBA Etik Kuralları (*Rules of Ethics for International Arbitrators*) da mevcuttur. Kurallarda milletlerarası arenada görev yapan hakemlerin tarafsız, bağımsız, ehil, basiretli, ve özenli olmaları gerektiği belirtilmiştir²⁴⁸. Bu kuralların hakemler ve taraflar için herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamakla beraber tarafların sözleşmesine bu kuralları dahil etmesi ile bağlayıcı nitelik kazanacaktır²⁴⁹.

2.2.3.3.4. Hakemlerin Reddi

Taraflardan biri, hakemlerin tarafsızlığı veya bağımsızlığı konusunda haklı şüpheye yol açan durumlar mevcutsa, hakemin reddini isteyebilir. Taraflarca hakemlerin atanmasından önce ortaya çıkan veya var olan dolayısıyla da daha önceden taraflarca bilinen bir sebepten dolayı hakemin reddi talep edilemeyecektir²⁵⁰.

Taraflar, WIPO Tahkim Kurallarının 21. maddesine göre hakem seçilmesi muhtemel kişiler ile, hakemin nitelikleri, uygunluğu ve bağımsızlığı dışında kalan konularda bire bir görüşme yapamayacaklardır.

Hakemin reddini talep edecek taraf, hazırlayacağı ret talebini, hakemin atanmasından haberdar olmasının ardından 15 gün içinde veya bu şüphelerin doğumuna yol açan olayı öğrenmesinden itibaren 15 gün içinde, Merkez'e, karşı tarafa ve hakem mahkemesine ret nedenlerini içeren bildirimlerini iletmek zorundadır²⁵¹. Taraflardan birinin hakemin reddi istemesi halinde karşı tarafın ret istemine karşın itiraz hakkı doğacaktır. Bildirimi aldığı tarihten itibaren 15 gün içinde cevap vermesi gerekecektir²⁵². Mahkeme, ret süresince, tahkim yargılamasını, kendi takdirine bağlı olarak askıya alabilir veya devam ettirebilir²⁵³.

²⁴⁷ WIPO Arbitration Rules Article 22, 13. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁴⁸ Kayalı, 83; David J. Branson, "IBA Rules Of Ethics For International Arbitrators", *International Business Lawyer*, 15(8), 1987, 335.

²⁴⁹ Umang Bhat Nair, "The IBA Guidelines On Conflicts Of Interest: Time For A Relook?", *Kluwer Arbitration Blog*, 29 March 2023.

²⁵⁰ WIPO Arbitration Rules Article 24, 13. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁵¹ WIPO Arbitration Rules Article 25, 13. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁵² WIPO Arbitration Rules Article 26, 14. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁵³ WIPO Arbitration Rules Article 27, 14. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

Ret talebinin gerçekleşmesinin ardından süreç iki şekilde ilerleyebilir. Ret talebinde bulunmayan diğer taraf, reddi kabul edebilir veya hakem, ret talebi mahkemeye ulaştıktan sonra kendi isteği ile yargılamada hakem olarak görev almaktan çekilebilir. Gerçekleşmesi muhtemel bahsi geçen bu iki durumda ret sebeplerinin geçerliliği hususu dikkate alınmaksızın yeni hakem seçimi yapılır²⁵⁴. Ancak karşı taraf reddi kabul etmez, hakem de kendi isteği ile yargılamadan çekilmez ise, Merkez kendi iç usul kurallarına göre ret konusunda karar verir. Buna göre Merkez bünyesinde görev yapan WIPO Tahkim Danışma Komisyonu, üç kişiden oluşan bir ad hoc komite kurarak itiraz ile ilgili nihai kararı alır. Bu karar idari nitelikte ve kesindir. Ayrıca Merkez kararın gerekçesini açıklamak zorunda değildir²⁵⁵.

2.2.3.3.5. Hakemler Kurulunun Yetkisine İtiraz

Mahkeme kendi yargı yetkisine ilişkin itirazları inceleme ve karara bağlama yetkisine sahiptir. Hakem mahkemesinin yetkisine ilişkin itirazların WIPO Tahkim Kuralları 36. maddesine göre, en geç ilk cevap dilekçesinde ya da karşı davada ileri sürülmesi gerekmektedir. Dolayısıyla tahkimin devam eden sürecinde bu yönde itirazlar taraflarca yapılamayacaktır. Hakem mahkemesinin yetkisini aşması halinde ileri sürülecek itiraz, yetkisinin kapsamı dışında olduğu iddia edilen konu gündeme gelir gelmez, derhal ileri sürülmeli ve hakem heyetince değerlendirilmelidir²⁵⁶.

2.2.3.3.6. Hakemlik Sıfatını Sona Erdiren Sebepler

WIPO Tahkim Kurallarına göre, hakemlerin reddini gerektiren hallerin oluşması, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesine aykırı hareket etmeleri, davadan çekilmeleri veya azledilmeleri, görevini hiç veya zamanında yerine getirememesi durumlarında hakemlik sıfatı sona erecek ve yargılamaya kurallarda bulunan usulle yeni seçilecek hakemlerle devam edilecektir²⁵⁷.

²⁵⁴ WIPO Arbitration Rules Article 28, 14. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁵⁵ WIPO Arbitration Rules Article 29, 14. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁵⁶ WIPO Arbitration Rules Article 36, 15. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁵⁷ WIPO Arbitration Rules Article 32, 14. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

2.2.4. Hakem Mahkemesinin Görevleri

Hakem mahkemesi, tahkimi WIPO Tahkim Kurallarına göre uygun gördüğü şekilde yürütür. Emredici hükümlere aykırılık durumunda Kuralların 3. maddesine tabi olarak tahkimi emredici hükümlere uygun şekilde yürütecektir. Buna göre; bu Kurallardan herhangi birinin, tarafların askıya alamayacakları tahkim için geçerli bir yasa hükmüyle çeliştiği hallerde, bu hüküm geçerli olması dışında tahkimi yönetecektir²⁵⁸. Hakem mahkemesinin tarafların anlaşmasına aykırı hareket edip edemeyeceği konusunda bir sorun bulunmaktadır. Bu sorun ise tarafların 37. madde kapsamında tahkim mahkemesine verdikleri geniş tahkimi yürütme yetkisini daha sonra değiştirip değiştiremeyecekleri veya sınırlama yapıp yapamayacakları hususuna ilişkindir. Bu tarz durumlarda hakem heyetinin tarafların sonraki isteklerine doğrultusunda hareket etmemesi verilecek olan hakem kararına itiraz için temel teşkil ettiğinden, hakem heyetine tarafların daha sonraki talepleri doğrultusunda emredici kurallara aykırı hareket etmemek kaydıyla hareket etmeleri tavsiye edilmektedir²⁵⁹.

Tahkim yargılamasının hızlı, sürece tarafların müdahil olabilmesi gibi olumlu özellikleri yanında, fikri mülkiyet hakları kaynaklı uyuşmazlıkların çözümünün ivedi olması zorunluluğu karşısında hakem mahkemesi, tahkim yargılamasını hızlı bir şekilde yürütmek ve sonuçlandırmakla yükümlüdür.

2.2.5. Tahkim Yeri

Tahkim yeri, tahkim yargılamasının yapıldığı, hakem veya hakem kurulunun toplandığı ve hakem kararlarının verildiği yerdir²⁶⁰. Tahkim yeri uluslararası ticarî tahkim yargılamasının yürütülmesi ve uluslararası ticarî tahkim kararı için yasal çerçevenin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır²⁶¹. Milletlerarası tahkim açısından tahkim yerinin belirlenmesinin çok önemli hukukî sonuçları bulunmaktadır.

²⁵⁸ WIPO Arbitration Rules Article 3- 37, 7- 16. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁵⁹ Commentary On WIPO Arbitration Rules, s. 35. (<http://www.wipo.int/amc>)

²⁶⁰ Aydın, 11; Gülşen, 63; Akıncı, *Tahkim*, 168; Kalpsüz, 40.

²⁶¹ Sezgin, 39.

Taraflarca tahkim yeri kararlaştırılmış ise, uyuşmazlık hakkında yargılamanın yapılacağı ve kararın verileceği yerin, taraflarca kararlaştırılan tahkim yeri olması gerekmektedir²⁶².

Tahkim yeri, taraflarca kararlaştırılmamışsa, tarafların iradesi ve tahkimin koşulları dikkate alınarak Merkez tarafından belirlenir. WIPO Tahkim Kurallarının 38. maddesine göre tarafların tahkim yerini seçme konusunda iradesi bulunması durumunda bunun uygulanacağını belirtmektedir. Eğer taraflarca bir tahkim yeri kararlaştırılmamış ise Merkez, tarafların görüşlerini, yapılacak tahkim yargılamasının koşullarını dikkate alarak tahkim yerini belirleyecektir²⁶³.

Tahkim yeri, hakem kararının iptal sebepleri ve iptal davasının açılacağı yer, tahkim usulüne uygulanacak hukukun belirlenmesi, tahkim sözleşmesinin geçerliliği, tahkime elverişlilik ve hakem kararının tenfiz engellerinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi gibi hususlarda önemli hukukî sonuçlar ortaya çıkarmaktadır²⁶⁴. Tahkim yeri diğer bir anlatımla tahkimin yargısal anlamda bağlanma noktasıdır²⁶⁵. Ayrıca tahkim yeri, taraflar arasında gerçekleştirilecek tahkim yargılaması sürecine uygulanacak hukukun belirlenmesi açısından da oldukça önem arz etmektedir. New York Sözleşmesi'nin V/1-a maddesine göre tahkim sözleşmesine uygulanacak hukuk tahkim yeri hukuku olmalıdır.

Tahkim yeri ile tarafların gerçek ve tüzel kişiliklerine bağlı olarak vatandaşlığının, ikametgahının, mutad meskeninin, şirket merkezinin ve mülkiyetlerinin bulunduğu devletler arasındaki ikili ve çok taraflı anlaşmaların dikkate alınması gerekmektedir. Tahkim yeri hukukunun tercih sebebi tahkim sözleşmesi ile en yakın ilişkili hukuk sistemi olması dolayısıyladır²⁶⁶.

²⁶² Aydın, 12; Potocnik, 141. Konuya ilişkin Yargıtay 19.H.D. 2009 yılında verdiği bir kararda “Taraflar arasındaki sözleşmede uyuşmazlık çıktığında İngiltere’deki Tahkim Mahkemesine gidileceği düzenlenmiş olmasına rağmen, uyuşmazlık Paris’te bulunan Milletlerarası Ticaret Odası Tahkim Mahkemesince çözülmüştür. Hal böyle olunca, öncelikle Londra’da Uluslararası Tahkim Mahkemesi’nin bulunup bulunmadığı araştırılmalı, var ise uyuşmazlık bu mahkemece çözülmelidir” gerekçesi ile, hakem kararının tenfizine karar veren mahkeme kararını bozmuştur.

²⁶³ WIPO Arbitration Rules Article 38, 16 (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Aydın, 12.

²⁶⁴ Sezgin, 40; Tanrıöven, 71; Gülşen, 64; Bıyıklı, 67; Akıncı, *Tahkim*, 168; Veltri, 34.

²⁶⁵ Hüseyin Afşın İlhan, *Tahkim Sözleşmesinin Geçerliliği*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, 33.

²⁶⁶ Sezgin, 42.

2.2.6. Tahkim Dili

Hakem kurulunun tayininden hemen sonra ve yargılamaya başlamadan, yargılamanın “ön koşulu” olarak, tahkim dilinin belirlenmesi gereklidir. Tarafların kararlaştırdıkları dilden başka bir dilde tahkim yargılamasının icra edilmesi, bu nedenle, taraflardan birinin iddia ve savunma hakkını istediği gibi kullanamaması, hakem kararının iptaline veya tenfizinin isteminin reddine yol açabilecektir²⁶⁷.

Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa tahkim dili, tahkim anlaşmasının düzenlendiği dil olarak kabul edilir²⁶⁸. Tahkim diline ilişkin düzenleme ile, tahkim dili seçiminde birincil yetkinin taraflara, ikincil yetkinin ise belirli kural ve koşullara uymak kaydıyla hakem mahkemesine tanınmaktadır²⁶⁹. Mahkeme tahkim dili dışındaki dillerde sunulan belgelere ilişkin tahkim diline tercümesini emredebilir²⁷⁰.

2.2.7. Tahkim Yargılamasının Yürütülmesi

Hakem mahkemesi, tahkimi WIPO Tahkim Kurallarına göre uygun gördüğü şekilde yürütür. Emredici hükümlere aykırılık durumunda Kuralların 3. maddesine tabi olarak tahkimi emredici hükümlere uygun şekilde yürütecektir.

2.2.7.1. Dava Dilekçesi

WIPO nezdinde yürütülecek tahkimin başlaması için davacı tarafın tahkim talebi haricinde bir de iddia ve delillerini barındıran dava dilekçesini sunması gerekir. WIPO Tahkim Kuralları 41/a maddesi gereği gerçekleştirilecek tahkim yargılamasında, dava dilekçesi tahkim talebi ile de verilebilir ya da tahkim talebi Merkez’e ulaştıktan sonraki 30 gün içinde tarafın dava dilekçesini hem Merkez’e hem de davalıya sunması gerekmektedir. Dava dilekçesi, tahkim talebinde bulunan tarafça, hukuki iddialarının kapsamlı bir ifadesini, dayarılan maddi gerçeklikleri, varsa talep edilen tazminat miktarı

²⁶⁷ Aydın, 13.

²⁶⁸ Gülşen, 65.

²⁶⁹ Bıyıklı, 70.

²⁷⁰ WIPO Arbitration Rules Article 39/b, 16. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

ile delilleri içerir. Deliller, yazılı olarak dava dilekçesine eklenir veya tarafın ilerde sunacağı delillere atıf içerebilir²⁷¹.

2.2.7.2. Cevap Dilekçesi

Davacı tarafça, dava dilekçesi tahkim talebi ile tebliğ edilmiş ise tebliğ tarihinden itibaren veya tahkim talebi sonrası tebliğ edilmiş ise tebliğ edildiği o tarihten itibaren 30 gün içinde, davacının iddialarına karşı beyanlarını ve karşı iddialarını ihtiva eden cevap dilekçesini, WIPO Tahkim Kurallarının 42/a maddesi gereği davacıya ve Merkez'e göndermekle yükümlüdür. Cevap dilekçesinde, aynı maddenin b bendine göre davalının karşı beyanları ve iddiaları ile birlikte dayanmış olduğu kanıtlar da bulunacaktır. Ayrıca davalı taraf, cevap dilekçesinde karşı dava açabilir. Hakem mahkemesince, istisnai durumlarda, karar verilmesi halinde bu konudaki beyanlarını daha sonra da bildirebilecektir²⁷².

2.2.7.3. İddiaların Değiştirilmesi ve Genişletilmesi

WIPO Tahkim Kurallarının 43/b maddesine göre, hakem mahkemesi tarafların beyanda bulunmaları için süre verebilir. Taraflar bu sayede hem dava hakkında ek beyanlarını sunabilecek hem de yeni delilleri mahkemeye bildirebilecektir. İslah müessesesi, ulusal hukukumuzda olduğu gibi WIPO Tahkim yargılamasında da geçerlidir. Ancak usul hukukumuzda ıslah tahkikat aşamasının sonuna kadar kullanılabilecek bir kurum olup davanın her aşamasında kullanılamazken WIPO Tahkim Kuralları 44. maddesine göre taraflar, aksini kararlaştırmadıkça, tahkim yargılamasının her aşamasında ıslah yoluna gidebilecektir²⁷³. İslah, kısmen veya tamamen yapılabilir. Yine ulusal hukukumuzdan farklı olarak taraflar WIPO tahkiminde yargılama sürecinde ıslaha gidilemeyeceğini kararlaştırabilir. Böylesi bir durumda hakem mahkemesi taraflardan birisinin yapacağı ıslah talebini reddedecek ve yargılamaya devam edecektir²⁷⁴.

²⁷¹ WIPO Arbitration Rules Article 41/b-c, 17. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁷² WIPO Arbitration Rules Article 42, 17. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁷³ WIPO Arbitration Rules Article 44, 17. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁷⁴ Tanrıöven, 80.

Kurallar çerçevesinde, taraflardan birisi iddiasını, karşı iddiasını, savunma ve def'ilerini değiştirebilmekte veya genişletebilmektedir. Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa ve hakem heyeti, değişikliklerin yargılamayı geciktirme amacı taşıdığı yahut taraflara eşit muamele yükümlülüğünün ihlaline meydan verileceği düşüncesinde ise iddia ve savunmaların değiştirilmesi de genişletilmesi de izin vermeyebilir²⁷⁵.

2.2.7.4. Geçici Koruma Tedbirleri

Geçici hukuki koruma, somut olarak maddi hukuka ilişkin hakkın gerçekleştirilmesine, elde edilmesine hizmet etmemekle birlikte, asıl yargılamada verilen hükmün kesinleştirilebilmesi yolunu açık tutmak suretiyle, etkili bir hukuki koruma garantisi sağlar. Geçici hukuki korumaların asıl yargılamayı tamamlayıcı fonksiyonu bulunmaktadır²⁷⁶.

Fikri mülkiyet uyuşmazlıklarında hızla karar almak ve gerektiğinde geçici hukuki koruma tedbirleri ile tarafın uğrayacağı zararı ve hak kaybını önlemek amacıyla WIPO Tahkim Kuralları, hakem mahkemelerini geçici hukuki koruma tedbiri almaya yetkili kılınmıştır. Hakem heyetini tedbir almaya sevk eden irade, uyuşmazlığın taraflarının talep etmesi şeklinde meydana gelir. Hakem heyetinin re'sen geçici tedbir alma yetkisi bulunmamaktadır²⁷⁷. Ayrıca hakemlerin tedbir alma yetkisinin, tahkim yeri hukuku ya da tahkime uygulanacak usûl hukuku kurallarında yer alan hükümler ile kısıtlanmaması gerekmektedir²⁷⁸.

Geçici koruma tedbirleri, uluslararası kurumsal tahkim sistemleri bünyesindeki tahkim yargılamalarında çeşitli fonksiyonlar ile ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

- Delilleri koruma odaklı geçici tedbirler,
- Mevcut hukukî durumu korumayı hedefleyen geçici tedbirler,

²⁷⁵ WIPO Arbitration Rules Article 45, 17(<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Bıyıklı, 67.

²⁷⁶ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, 5. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017, 551.

²⁷⁷ WIPO Arbitration Rules Article 48/a, 18. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁷⁸ Bıyıklı, 72.

- Maddî varlıkların devri veya kullanılmasını önlemeye dönük geçici tedbirler şeklinde gerçekleştirilmektedir²⁷⁹.

Taraflardan biri geçici hukuki koruma tedbiri talep etmişse, bu kararın verilebilmesi için talepte bulunan tarafın telafisi mümkün olmayan derecede zarar göreceğinin muhtemel olması gerekir²⁸⁰. WIPO Tahkim Kurallarının 48. maddesi uyarınca, hakem mahkemesine geçici koruma tedbirleri yanında gerekli gördüğü diğer tedbirleri alma yetkisi de verilmiştir. Dolayısıyla, hakem mahkemesi, tahkim yargılaması özelinde uygun göreceği bir koruma tedbiri hakkında karar verebilecektir.

Hakem mahkemesi ayrıca, uyuşmazlık konusu malların muhafazasını, malların bozulması ihtimali var ise üçüncü bir şahsa tevdiini veya malların satımı kararlarını alabilir. Bahsi geçen tedbir ve emirler, geçici bir karar şeklinde olabilir. Ayrıca WIPO Tahkim Kurallarında hakemlerin tek taraflı (*ex parte*) talep üzerine, karşı taraf dinlenmeksizin geçici hukuki koruma önlemlerine karar verebilme yetkisi bulunmaktadır. Bu sayede, talepte bulunan tarafın delillerinin korunması ve geri döndürülemeyecek nitelikte olabilecek zararları önlenerek güvence altına alınabilmektedir²⁸¹.

Hakem mahkemesi bütün bunlara karşın, duruşma aşamasına geçilmemiş olsa dahi, talep halinde, geçici korumaya hükmedebilecektir. İstisnai bir durum var olduğunda, taraflardan birisinin talebi doğrultusunda teminat verilmesine karar verebilir. Teminatın ne şekilde olacağına ve verileceğine hakem mahkemesi karar verecektir. Ayrıca hakem mahkemesinin henüz kurulmadığı aşamada acil olarak alınması gerek hukuki koruma tedbirlerine ilişkin bu karar 49. maddede ayrıntılı olarak belirtildiği şekliyle acil durum hakemi tarafından verilecektir. Acil durum hakemi uygulaması 1 Haziran 2014 tarihinden sonra imzalanan tahkim anlaşmaları için uygulanacaktır. Acil yardım işlemlerinin başlama tarihi Merkez'in talebi aldığı tarih olacaktır. Acil durum işlemleri tek hakem tarafından yürütülür. Acil durum hakemi gerekli gördüğü herhangi bir ara tedbir kararı verebilir. Acil durum hakemi acil çözüm işlemlerinin başlatıldığı tarihten itibaren 30 gün içinde tahkim yargılaması başlatılmazsa acil durum işlemlerini sonlandıracaktır. Taraflarca aksi kararlaştırmadığı sürece acil durum hakemi uyuşmazlığa ilişkin tahkim yargılamasında hakem olarak hareket edemeyecektir. Acil durum hakemi tarafından

²⁷⁹ Bıyıklı, 72.

²⁸⁰ Gülşen, 66.

²⁸¹ Tanrıöven, 64.

verilen tedbir kararlarına ilişkin hakem heyeti kurulduktan sonra değişiklik yapılabileceği gibi verilen kararlar tamamen kaldırılabilmesi de mümkündür²⁸².

WIPO Tahkim Kurallarının 48/d maddesine göre; bir tarafın adli makama yani milli mahkemeye başvurarak geçici tedbir alması mümkündür. Mahkemeden alınacak bu yönde bir karar, tahkim anlaşması veya tahkim şartı ile çelişkili sayılmayacaktır²⁸³. Türk hukukunda ise bu husus Milletlerarası Tahkim Kanununun (MTK) 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, taraflardan biri ile hakem veya hakem kurulunca verilmiş ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararını yerine getirmez ise; karşı taraf, ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı alınması talebi ile yetkili mahkemeden yardım isteyebilecektir²⁸⁴.

Hakemlerin vermiş olduğu tedbir kararları, cebri icra organlarınca icra edilmesi gereken bir karar değildir. Bununla birlikte herhangi bir resmi kurumu da bağlamaz²⁸⁵.

2.2.7.5. Deliller

Tahkim Kurallarının genelinde, taraflara ve hakem heyetlerine azamî hareket serbestisi tanıyan bir yaklaşım mevcuttur. Nitekim, delillerin değerlendirilmesine ve temin edilmesine yönelik olarak hakem mahkemesine geniş bir takdir yetkisi verilmektedir²⁸⁶.

Tahkim yargılamasında kullanılmak üzere WIPO Tahkim Kurallarınca hüküm altına alınmış deliller; deneyler, keşif, tanık, bilirkişi, kararlaştırılan açıklama ve modellerdir. Deney, keşif ve kararlaştırılan açıklama ve modellere ilişkin hükümler, WIPO Tahkim Kurallarına özgüdür. Bu sayede tarafların fikri mülkiyet hakları kaynaklı uyuşmazlıklarına ilişkin çözüme daha hızlı ve daha çeşitli yollarla ulaşılabilmektedir²⁸⁷.

²⁸² WIPO Arbitration Rules Article 49, 18-19. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁸³ Moser, 390.

²⁸⁴ Tanrıöven, 68; Gülşen, 67; Bıyıklı, 73.

²⁸⁵ Akıncı, *Tahkim*, 92.

²⁸⁶ WIPO Arbitration Rules Article 50, 20(<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Bıyıklı, 76.

²⁸⁷ Tanrıöven, 82.

2.2.7.5.1. Deney

WIPO Tahkim Kurallarının 51/b maddesi gereğince, fikri haklarla ilgili uyuşmazlıklara özgü delillerden ilki deneylerdir. Deneylerden kasıt, test ve diğer doğrulama usulleridir²⁸⁸.

Taraflar önce bir deneyi gerçekleştirmekte ve deneyin amacını, yöntemini, özetini ve sonucunu duruşma öncesi hakem heyeti ile karşı tarafa bildirmektedir. Diğer taraf mahkemeye başvurarak deneyin kendi huzurunda tekrar yapılmasına ilişkin talepte bulunulabilir. Hakem heyetini talebi haklı görmesi halinde deneyin tekrarlanmasına karar verebilir.²⁸⁹ Fikri ve sınai hakların özelliklerine göre bu deneylerin faydaları değişebilmektedir²⁹⁰.

2.2.7.5.2. Keşif

Keşif, fikrî mülkiyet ile ilgili uyuşmazlıkların çözümü noktasında önemli düzeyde yardımcı rol oynamaktadır. WIPO Tahkim Kurallarının 52. maddesine göre mahkeme, re'sen veya taraflardan birinin talebi üzerine, uygun gördüğü herhangi bir yeri, mülkü, makineyi, tesisi, üretim hattını, modeli, filmi, materyali, ürünü inceleyebilir²⁹¹. Maddede sayılan keşif türleri tahdidi değildir ve mahkemenin, bunlar ile sınırlı olarak inceleme yapmak yükümlülüğü yoktur. Madde, yapılabilecek keşif türlerini örnekleme şeklinde belirtilmiştir, mahkeme karar vereceği veya uygun göreceği başka herhangi bir şey ile ilgili keşif yapabilecektir. Ayrıca mahkeme, yapılacak keşfe katılmak zorunda olmayıp, uzman bir bilirkişi tarafından keşif yapılmasına da karar verebilir²⁹².

2.2.7.5.3. Kararlaştırılan Açıklama ve Modeller

WIPO Tahkim Kurallarının 53. maddesinde düzenlenen “kararlaştırılan açıklama ve modeller”, özellikle yüksek teknoloji barındıran uyuşmazlıklarda, karmaşık teknik problemler içeren olayların açıklattırılması ve taraflar arası farklılıkların ortaya

²⁸⁸ WIPO Arbitration Rules Article 51/b, 20(<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Gülşen, 59.

²⁸⁹ WIPO Arbitration Rules Article 51/a, 20. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁹⁰ Gülşen, 60; Bıyıklı, 77.

²⁹¹ WIPO Arbitration Rules Article 52, 20. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁹² Tanrıöven, 82; Gülşen, 59; Bıyıklı, 77.

konulmasında oldukça faydalıdır²⁹³. Mahkeme, tarafların mutabık kaldıkları durumlarda, taraflardan teknik açıklamalarını mahkemeye sunmalarına karar verebilir. Taraflar bu kapsamda teknik bir kılavuz, hakemlerin veya tarafların herhangi bir duruşmada referans için ihtiyaç duyduğu modeller, çizimler ve diğer materyalleri sunabilirler. Buradaki amaç, taraflarca sunulacak bilimsel, teknik veya diğer özel bilgiler ile açıklığa kavuşturulamamış olan konuların tam olarak anlaşılabilmesidir²⁹⁴.

2.2.7.5.4. Tanık

WIPO Tahkim Kurallarının 56. maddesi tanıklara ilişkin hükümleri içermektedir. Yapılacak herhangi bir duruşmadan önce mahkeme, taraflardan herhangi birinin ister gerçek kişi tanık ister bilirkişi olsun, çağırmak istediği tanıkların kimliklerini, tanıklık yapacağı hususu, tanığın açıklayacağı ifadelerin tahkim yargılaması ile ilgisini bildirmelerini isteyebilir. Hakem mahkemesi tanık ifadelerini, bir tarafın seçimi ile veya kendi kararı ile; imzalı ifade, yeminli ifade veya başka bir şekilde yazılı olarak alabilir. Mahkeme fazlalık veya ilgisizlik sebeplerine dayalı olarak herhangi bir tanığın katılımını sınırlama veya reddetme imkanına sahiptir. Taraflarca çağrılan tanıkların duruşma zamanında ve salonunda hazır bulunmalarını temin etmek ve bunun için yapılması muhtemel masrafları karşılamak, ilgili tarafa bir ödev olarak yüklenmektedir²⁹⁵.

2.2.7.5.5. Bilirkişi

WIPO Tahkim Kurallarının 57. maddesine göre; hakem mahkemesi, hazırlık toplantısında veya daha sonraki bir aşamada, tarafların görüşlerini aldıktan sonra mahkemenin belirleyeceği konularda karar vermek üzere bağımsız bir veya daha fazla bilirkişi atayabilir. Atanan bilirkişilerin görev tanımlarını belirten belgeyi mahkeme düzenleyerek taraflara iletir. Atanan bilirkişi veya bilirkişilerin, gizlilik taahhüdü imzalaması gereklidir. Bilirkişi raporu hazırlanıp mahkemeye iletdikten sonra, gizli bilgi içermediği sürece, hakem mahkemesince taraflara birer örneği tebliğ edilir ve bu sayede taraflara yazılı olarak bilirkişi raporuna karşı beyanda bulunma fırsatı verilmiş olur²⁹⁶.

²⁹³ Tanrıöven, 84; Gülşen, 60; Bıyıklı, 78.

²⁹⁴ WIPO Arbitration Rules Article 53, 20. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁹⁵ WIPO Arbitration Rules Article 56, 22. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁹⁶ WIPO Arbitration Rules Article 57, 22. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

2.2.8. Tahkim Yargılamasında Gizlilik

Uluslararası tahkim yargılamasının ve hakem kararlarının gizli olduğu kabul edilir. Dolayısıyla bir hakem kararı ancak tarafların rızası dahilinde yayınlanabilir. Mahremiyet olarak da kavramsallaştırılan gizlilik prensibi, tahkim yargılamasının en açık görünüm biçimlerinden birisini meydana getirirken, duruşmaların kamuya açık olmaması²⁹⁷ ve yargılama boyunca hakem heyetine sunulan veya temin edilen bilgi ve belgeler bakımından sır saklama yükümlülüğü, tahkimin karakteristik özelliklerini betimleyen unsurlardır²⁹⁸. WIPO Arabuluculuk ve Tahkim Merkezince yürütülecek tahkim yargılamalarında gizlilik esastır²⁹⁹. Tahkim yolu, taraflar bakımından uyuşmazlığın boyutuna göre çoğunlukla hızlı olması, uyuşmazlık konusunda uzman ve tecrübeli hakemlerce yargılamanın yürütülmesi gibi avantajlarının yanında fikri mülkiyet alanında yargılamada taraflarca esas olan gizlilik avantajı sebebiyle de özellikle uluslararası mecrada sıkça tercih edilmektedir. Ayrıca hakemler verdikleri kararları gizli tutmakla yükümlüdürler³⁰⁰. LCIA ve WIPO gibi kurumsal tahkim kuralları ile IBA kuralları tarafların tahkim yargılaması esnasında gizlilik yükümlülüğü altında olduklarını ve bunun kapsamını açıkça düzenlemişlerdir³⁰¹. Gizlilik yükümlülüğü WIPO tahkim kuralları 75-78. maddelerinde düzenlenmiştir. WIPO kurallarına göre sadece tarafların sundukları belgeler, tanık ifadeleri, hakem kararları vb. değil taraflar arasındaki tahkim yargılamasının varlığı dahi gizlilik yükümlülüğü altındadır³⁰². Gizlilik yükümlülüğü tahkime ilişkin spesifik bilgileri örneğin davanın nedenini, aranan hukuki çözümleri, söz konusu fikri mülkiyet haklarını ve tahkim mahkemesinin oluşumu gibi spesifik bilgilerin de gizli tutulması yükümlülüğünü yükler³⁰³.

Taraflardan birinin mülkiyetinde olan, halkın erişimine açık olmayan, ticari, mali veya endüstriyel öneme sahip ve bilgi sahibince gizli olduğu şeklinde muamele edilen

²⁹⁷ WIPO Arbitration Rules Article 53, 20. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

²⁹⁸ Zeynep Derya Tarman, “Tahkim ve Gizlilik”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 2008, 305; Candan Yasan, “Milletlerarası Tahkimde Gizlilik”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ata Sakmar’a Armağan, 10(1), 2011, 783; Cemre Tüysüz, “Milletlerarası Ticari Tahkimde Gizlilik Yükümlülüğü”, *Public And Private International Law Bulletin*, 37(2), 2017, 847; Bıyıklı, 88.

²⁹⁹ Tanrıöven, 21; Gülşen, 71.

³⁰⁰ Yasan, 795, 799.

³⁰¹ Yasan, 798; Tüysüz, 859.

³⁰² Tüysüz, 859.

³⁰³ Commentary On WIPO Arbitration Rules, s. 99. (<http://www.wipo.int/amc>)

bilgiler gizli bilgi olarak kabul edilir³⁰⁴. Mahkeme bilginin gizli olup olmadığına ve korunup korunmaması gerektiğine, yargılamanın özelliğine göre yapacağı değerlendirme sonucunda karar verecektir. Bilginin gizli olduğuna ilişkin karar verir ise, gizli bilginin hangi şartlarda ve kime, kısmen veya tamamen nasıl açıklanacağına karar verecek ve gizli bilgilerin açıklanacağı kişinin bu duruma uygun bir gizlilik taahhüdü imzalamasını isteyecektir³⁰⁵. Özellikle fikri mülkiyet haklarına ilişkin uyuşmazlıklarda hakemler usule ilişkin verdikleri kararlarda gizliliğe ilişkin ek düzenlemelere yer vermektedirler³⁰⁶.

Tarafların tahkim yargılaması sırasında yapmış olduğu açıklamalar, sunmuş olduğu belge ve deliller ile ileri sürdüğü veya mahkemeye sunduğu herhangi bir husus gizli olarak kabul edilir. Tahkim sonucu verilmiş olan hakem kararı ile ilgili bir tarafça mahkemeye yapılacak itiraz veya bir tarafın kararın tenfizi durumları dışında, bir tahkim yargılamasının varlığına ilişkin hiçbir bilgi, bir tarafça herhangi bir üçüncü kişiye tek taraflı olarak açıklanamaz³⁰⁷.

WIPO Tahkim Kuralları 78. maddesine göre Merkez ve hakemler, hakem kararının ve tahkim yargılamasında sunulan açıklama, belge ve her türlü delilin gizliliğini korumakla yükümlüdür³⁰⁸. Gizliliği sağlamak hususundaki yükümlülük taraflarca yapılacak bir gizliliğin kaldırılmasına yönelik anlaşma ile ortadan kaldırılabilir. WIPO Tahkim kurallarınca, tahkim yargılaması esnasında açıklanan gizli bilgilerin ifşa edilmesi yasak olduğu gibi, aynı şekilde hakem mahkemesince verilecek kararların da gizli olduğu düzenlenmiştir³⁰⁹. WIPO, bünyesinde yürütülmüş ve sonuçlandırılmış hakem kararlarını direkt olarak yayınlamamaktadır. Ancak Merkez taraflara ve anlaşmazlığa ilişkin bilgileri tespit edilemeyecek şekilde faaliyetleri ile ilgili yayınlayacağı toplu istatistiksel verilere dahil edebilir.

Gizliliğe ilişkin WIPO tahkim kurallarında detaylı düzenlemeler yapılmasına karşın taraflarca gizliliğin ihlal edilmesi halinde karşılaşılabilecekleri herhangi bir hukuki veya cezai yaptırım öngörülmemiştir³¹⁰. Milletlerarası tahkimde gizlilik yükümlüğünün ihlal edilmesine karşılık olarak tahkim kuralları ile ulusal tahkim kanunlarında açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşılık gizliliğin ihlali halinde ihlalde bulunan taraf açısından

³⁰⁴ Tarman, 313.

³⁰⁵ Tanrıöven, 98; Gülşen, 73.

³⁰⁶ Tarman, *Gizlilik*, 326.

³⁰⁷ WIPO Arbitration Rules Article 76, 29. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁰⁸ WIPO Arbitration Rules Article 78/a, 29. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁰⁹ Tanrıöven, 100; Gülşen, 72.

³¹⁰ Gülşen, 76; Yasan, 788.

tazminat sorumluluğu ve hakem kararlarının iptal edilmesi sonucu meydana gelebilir. Ayrıca hakemlerin sorumluluğunun da belli hallerde gündeme gelebileceği kabul edilmektedir³¹¹. WIPO kurallarında da tarafların ve Merkezin gizlilik yükümlülüğü hüküm altına alınmış olmasına rağmen gizliliğin Merkez veya taraflar tarafından ihlali halinde açıkça bir yaptırıma yer verilmemiştir. Merkez tarafından gizliliğe dair gerçekleştirilecek ihlal durumunda zarar gören taraf veya taraflar zararlarının hukukun genel prensiplerine dayanarak Merkez'den tazminat yolu giderilmesini talep edebilirler.

Tahkim yargılaması için belirlenen yüksek yargılama ücretlerine nazaran tarafların tahkim yargılamasını tercih etmesinin nedenini fikrî mülkiyetten kaynaklanan uyuşmazlıkların, hem uyuşmazlık bağlamında şirketlerin ticarî sırlarını kapsamı hem de taraflarca, tahkimin gerek mevcudiyetini gerekse ticarî sırların deşifre edilmemesini temin eden gizlilik temelli kurgusuna gösterilen hassasiyet nedeniyle, gizliliğin fikrî mülkiyet haklarını konu edinen uyuşmazlıklar açısından özel bir konumundan bahsedilmektedir³¹².

2.2.8.1. Gizlilik İlkesinin İstisnaları

Gizlilik prensibinin mutlak olmadığı ve istisnalarının olduğu uygulayıcılar tarafından bilinmektedir. Gizlilik ilkesinin istisnaları WIPO Tahkim Kuralları 77. maddede tahdidi olarak belirlenmiştir³¹³. İstisnalardan ilki tarafların rıza göstermesidir. Taraflar anlaşarak aralarındaki uyuşmazlık hakkında yürütülen tahkim sürecindeki bilgi ve belgelerin hepsinin veya bir kısmının açıklanması kararı verebilirler. Rıza hukukta bir meşruiyet kaynağı olup dolayısıyla tarafların geçerli olarak verdikleri rızalarının varlığı halinde artık gizliliğe ilişkin bir ihlalin varlığından bahsedilemez³¹⁴.

İkinci durumda, bir yerel mahkeme veya başkaca bir yetkili kurumun eylemin sonucu gizliliği esas olan bir hakem kararı kamuya açık hale gelebilir. Burada bahsedilen durum, milli bir mahkeme veya yetkili bir kurumca hakem kararının aleni hale getirilmesidir. Hakem kararlarının tanıma ve tenfizi hususunda, tarafların tanıma ve tenfiz talep ettiği yerel mahkemeye elinde bulunan hakem kararını sunacağı ve yerel

³¹¹ Yasan, 804.

³¹² Bıyıklı, 89.

³¹³ WIPO Arbitration Rules Article 77, 29. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³¹⁴ Gülşen, 76.

mahkemece hakem kararının içeriğinin tanıma ve tenfize uygun bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla inceleneceği için gizliliğin ihlali söz konusu olmayacaktır³¹⁵.

Üçüncü durumda ise, bir tarafa getirilen yasal bir gerekliliğe uymak için veya bir tarafın hukuki haklarını üçüncü bir tarafa karşı tesis etmek veya korumak amacıyla ifşa edilmesi mümkündür. Bu durumda yine gizliliğin ihlali söz konusu olmayacaktır³¹⁶.

2.2.9. Ücret ve Masraflar

Taraflar, Merkez'e ödenecek idari ve kayıt ücretleri ile hakem ücretleri ve dayandıkları deliller kapsamında varsa bilirkişi ücretlerini ödemekle yükümlüdürler. Tahkim ve hızlandırılmış tahkime ilişkin ücret ve masraflara ilişkin düzenleme WIPO'nun internet sitesinde yer almaktadır.

Tablo 1. 2023 WIPO Tahkim Kayıt Ücreti, Yönetim Ücreti ve Hakem Ücretleri Çizelgesi³¹⁷

Ücret Türü	Anlaşmazlıktaki Tutar	Hızlandırılmış Tahkim	Tahkim
Kayıt Ücreti	Herhangi bir miktar	0 \$	2.000 \$
Yönetim Ücreti (*)	2,5 milyon dolara kadar	2.000 \$	4.000 \$
	2,5 milyon doların üzerinde ve 10 milyon dolara kadar	10.000 \$	10.000 \$ + maksimum 17.500 \$ ücrete kadar 2,5 milyon \$ üzerindeki miktarın %0,1'i
	10 milyon doların üzerinde	20.000 \$	25.000 \$ + maksimum 40.000 \$ ücrete kadar 10 milyon \$ üzerindeki tutarın %0,05'i
Hakem(ler) Ücretleri (*)	2,5 milyon dolara kadar	20.000 \$ (sabit ücret) (**)	Taraflar ve hakem(ler) ile istişare halinde Merkez tarafından kararlaştırıldığı üzere
	2,5 milyon doların üzerinde ve 10 milyon dolara kadar	40.000 \$ (sabit ücret) (**)	Taraflar ve hakem(ler) ile istişare halinde Merkez tarafından kararlaştırıldığı üzere

³¹⁵ Gülşen, 75; Yasan, 789.

³¹⁶ Tanrıöven, 101.

³¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/fees/>

	10 milyon doların üzerinde	Taraflar ve hakemle istişare halinde Merkez tarafından kararlaştırıldığı gibi	Göstergeli ücret(ler): Saat başına 300 ila 600 ABD doları

Genel masraflar; tahkim sürecine ilişkin en önemli masraf kalemidir ve hakem ücretleri ile tahkim kurumunca alınan idari masraflar da bu grupta bulunmaktadır. Taraf masrafları ise tarafların tahkim yargılaması sürecinde kendilerini temsil ettirmelerinden doğan ve hukuki danışmanlarına ödenen ücretlerdir³¹⁸.

Tahkim yargılamasının başlayabilmesi için idari ücretler ile kayıt ücretinin taraflarca ödenmesi gerekir.

2.2.9.1. Kayıt Ücreti

Tahkim kayıt ücreti tahkim yargılamasının başlayabilmesi için ödenmesi gereken ilk ücrettir. Bu ücretin iadesi mümkün değildir. Kayıt ücreti tahkim talebinin Merkez'e ulaştığı andaki ücret cetveline göre belirlenir³¹⁹. Şöyle ki davacı taraf tahkim talebinden vazgeçse dahi kayıt ücreti geri ödenmeyecektir. Kayıt ücreti ödenmedikçe Merkez tahkim talebini işleme koymayacaktır ve ücret Merkez tarafından yapılan yazılı uyarıya rağmen 15 gün içinde ödenmezse dava geri çekilmiş sayılacaktır. Aynı şekilde davalı taraf da tahkim talebine verdiği cevapta karşı dava açmışsa bu durumda onun da kayıt ücretini yatırması gerekecektir. Aksi halde Merkez tarafından karşı dava işleme konulmayacaktır³²⁰.

2.2.9.2. İdari Ücret (Yönetim Ücreti)

WIPO Tahkim Kuralları 70. maddeye göre idari ücrete ilişkin Merkez tarafından taraflara bir meblağ bildirimi yapılır. Davacı taraf bu bildirimi aldığı tarihten itibaren 30 gün içinde idari ücreti ödemek zorundadır. Cevap dilekçesinde karşı dava açılmış ise aynı usulle davalıya yapılacak meblağ bildiriminin ardından 30 gün içinde idari ücretin davalı

³¹⁸ Tanrıöven, 20.

³¹⁹ Ücret cetveline göre anlaşmazlık konusu tutar fark etmeksizin; tahkim için kayıt ücreti 2.000 ABD Doları iken hızlandırılmış tahkim açısından kayıt ücreti alınmamaktadır.

³²⁰ WIPO Arbitration Rules Article 69, 26. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

tarafça m-Merkez'e ödemesi gerekir. Taraflardan birisi Merkez tarafından yazılı bildirimle rağmen 15 gün içinde idari ücreti yatırmazsa davasını geri çekmiş sayılır³²¹.

Tahkim yargılaması çeşitli sebeplerle erken sona ererse bu durumda Merkez alınan fazla ücretin tamamen veya kısmen iadesini yapar. Ayrıca Merkez, bir WIPO Arabuluculuğu veya WIPO Uzman Tespitiyle bağlantılı olarak kendisine ödenen yönetim ücretlerinin tamamını veya bir kısmını, aynı uyuşmazlığa ilişkin bir WIPO Tahkimiyle bağlantılı olarak Merkez'e ödenecek kayıt ve yönetim ücretlerine karşı mahsup edebilir.

2.2.9.3. Hakem Ücretleri

Hakemler dava dosyasının kendilerine tevdi edilmesi ile hakemlik ücretine hak kazanırlar. Merkez hakemlik ücretini belirlemekte yetkili birimdir ve ücreti taraflar ile hakemlere danışarak belirler. Hakemlik ücreti tahkimin başlamış olduğu tarihte yürürlükte olan ücret tarifesine göre belirlenir. Hakem ücretleri belirlenirken, davalı tarafın karşı davası var ise bu davasının da değeri, davacı talep tutarına eklenerek hesaplama yapılır³²².

Merkez anlaşmazlık konusunun miktarını, taraf sayısını, anlaşmazlığın karmaşıklığını, hakemin durumunu ve gereken özel nitelikleri de dikkate alarak hakemlerin saatlik veya günlük ücret oranlarını belirleyecektir. Hakemin tahkim yargılaması esnasında yapılan çalışmaların ve harcanan sürenin ayrıntılı şekilde kaydını tutması gerekir. Tahkimin sona ermesinin ardından bu kayıtların bir nüshası hakem faturası ile birlikte taraflara ve Merkez'e sunulmalıdır³²³.

2.2.9.4. Avanslar

Hakem heyetinin kuruluşunun taraflara bildirilmesinin ardından WIPO Tahkim Kuralları 73. maddesinde belirtilen tahkim masrafları için Merkez tarafından belirlenecek avans ücreti taraflarca eşit olarak yatırılır. Dava sürecinin sabote edilmemesi, uzamaması için avans ücretinin tamamı tarafların biri tarafından da yatırılabilir. Taraflar avans miktarını hiç yatırmamış veya eksik yatırmışsa Merkez tarafından yazılı bildirim yapılır

³²¹ WIPO Arbitration Rules Article 70, 27. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³²² WIPO Arbitration Rules Article 71, 27. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³²³ <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/fees/>

ve 15 gün içinde avansın ödenmesi istenir. Taraflar bu süreç zarfında ödeme yapmazlarsa davacı davasını davalı ise varsa karşı davasını geri almış sayılır. Nihai hakem kararının Merkez'e bildirilmesi üzerine Merkez tarafından hakem kararına uygun olarak alınmış avansların hesabı çıkarılır. Eksik avans alınmışsa taraflardan tamamlaması istenir. Avansın fazla alınmış olması durumunda ise taraflara iadesi yapılır³²⁴.

2.2.9.5. Tahkim Masrafları

Tahkim masraflarının nelerden ibaret olduğu WIPO Tahkim Kuralları 73. maddede düzenlenmiştir. Buna göre tahkim masraflarına;

- Hakem ücretleri,
- Hakemlerin seyahat, iletişim vb. masrafları,
- Uzman tavsiyesi, hukuki yardım masrafları,
- Toplantı ve duruşma masrafları gibi birçok masraf kalemi tahkim masrafları içerisinde kabul edilmiştir. Tahkim masrafları mümkün olduğu ölçüde 72. maddeye göre taraflardan alınan avanstaki karşılabilir. Hakem kararında tahkim masrafları da yer alır³²⁵.

Tahkim masrafları, kayıt ücreti ve idari ücreti kapsamaz, bunun yanında hakem ücretleri masrafa dahildir ancak hakem ücretlerine, hakemlerin tahkim yargılamasının yürütülmesi için yapmış olduğu veya yapacağı masraflar dahil değildir³²⁶.

2.2.10. Tahkim Yargılamasında Uygulanacak Hukuk

2.2.10.1. Tahkim Anlaşmasına Uygulanacak Hukuk

Milletlerarası tahkimde tahkim yeri hukuku, tenfiz yeri hukuku, tahkim sözleşmesine uygulanacak hukuk, tahkim usulüne uygulanacak hukuk ve tahkimin esasına uygulanacak hukuk olmak üzere beş farklı hukuk sistemi rol oynayabilmektedir³²⁷.

³²⁴ WIPO Arbitration Rules Article 72, 28. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³²⁵ WIPO Arbitration Rules Article 73, 28. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³²⁶ Tanrıöven, 106.

³²⁷ İlhan, 223.

Taraflar, uyuşmazlığa uygulanacak hukuku belirleme konusunda serbesttirler. Tahkim anlaşması, WIPO Tahkim Kurallarında yazılı olma zorunluluğuna tabi tutulmamıştır. Buna rağmen, Kuralların 1. maddesindeki tahkim anlaşmasının sözleşmedeki tahkim şartı veya ayrı bir sözleşme şeklinde olabileceği hükmü ve 9. maddesinin 3. bendi uyarınca tahkim talebinde tahkim anlaşmasının bir nüshasının sunulması hükmü karşısında yazılı olarak sunulması gerektiği söylenebilecektir³²⁸. Ayrıca Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin New York Anlaşmasının II. maddesine göre de taraflar arasında düzenlenen tahkim anlaşmasının yazılı şekilde yapılması geçerlilik şartı olarak hüküm altına alınmıştır.

Taraflar tahkim sözleşmesine uygulanacak hukuk bakımından hukuk seçimi yapmış olmaları hâlinde, aksine düzenleme bulunmuyorsa seçilen hukukun hem maddî hem usul hukuku kuralları uygulanmalıdır³²⁹. Taraflarca seçilmiş olan hukuk, aksi kararlaştırılmadıkça sadece maddî hukuk hükümleri ile uygulanır, seçilen hukukun kanunlar ihtilafı kuralları dikkate alınmaz³³⁰.

Tahkim anlaşması asıl sözleşmeden bağımsız olduğu için tahkim anlaşmasına ve asıl sözleşmeye uygulanacak hukuk birbirinden farklı olabilir³³¹. Buna karşılık taraflar sadece asıl sözleşmeye uygulanacak hukuku belirlemişler ve tahkim anlaşmasının geçerliliği için bir hukuk tespit etmemişler ise aksine bir anlaşma olmadıkça asıl sözleşmeye uygulanacak hukuk tahkim anlaşmasına da uygulanacaktır. Zira bu yaklaşımın temelinde asıl sözleşmeye uygulanmak üzere seçilmiş hukukun zımnen tahkim anlaşmasına da uygulanmak üzere seçilmiş olduğu düşüncesi bulunmaktadır³³².

Tahkim anlaşmasına uygulanacak hukuka yönelik sözleşmede açıkça bir hüküm bulunmaması durumunda, asıl sözleşmeye uygulanmak üzere herhangi bir hukuk seçilmiş veya tahkim yeri taraflarca seçilmiş ise asıl sözleşmeye uygulanmak üzere seçilen hukukun veya tahkim yeri hukukunun tahkim anlaşmasına da uygulanmak üzere zımnen

³²⁸ Tanrıöven, 86.

³²⁹ Sezgin, 32.

³³⁰ Sezgin, 33.

³³¹ Onur, 52; İbrahim Doğan Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Doğrudan Uygulanan Kurallar*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2018, 15.

³³² Onur, 101.

seçildiğinin kabul edilmesi yaygın bir yaklaşımdır³³³. Esasen bu husus sadece hakemler tarafından değil mahkemeler tarafından da kabul edilen bir yaklaşımdır³³⁴.

Bir diğer yaklaşım ise tarafların tahkim yerini seçmekle zımnen tahkim anlaşmasına uygulanacak hukuku da seçtiklerinin kabul edilmesidir. Bu nedenle tahkim anlaşmasının geçerliliğine de tahkim yeri hukuku uygulanmalıdır³³⁵.

Tahkimi usuli açıdan yöneten ve denetleyen hukuk olan tahkim yeri hukukunun tahkim anlaşmasının esası açısından da geçerli kabul edilmesi özellikle hakem kararının icrası aşamasında önem arz edecektir³³⁶.

Tarafların uygulanacak hukuku seçmemiş olmaları hâlinde hakem heyetinin uygulanacak hukuku belirlemesi önem arz etmektedir.

WIPO Tahkim Kuralları 61/c maddesinde tahkim anlaşmasının formuna, kapsam ve geçerliliğine uygulanacak hukuk düzenlenmiştir. Buna göre aynı kuralların 61/a ve 61/b maddelerinde yer alan hukuklardan birine göre geçerli olan bir tahkim anlaşması geçerli kabul edilecektir. WIPO Tahkim Kuralları 61/a maddesi uyarınca hakem heyeti uyuşmazlığın esasına taraflarca seçilen hukuku, böyle bir hukuk seçimi yok ise sözleşmenin şartları ve geçerli ticari örfler (*trade usages*) dikkate alınarak uygun gördükleri hukuku uygulayacaktır³³⁷. Tahkimin usulüne uygulanacak hukuk ise 61/b uyarınca taraflarca aksi öngörülmemişse (tahkim yerinin başka bir hukukun seçilmesine izin vermediği takdirde), tahkim yeri hukukudur³³⁸. WIPO kuralları 61/c maddesi uyarınca tahkim anlaşması form, geçerlilik, kapsam açısından 61/a veya 61/b’de belirtilen ülkelerin hukukuna veya kurallarına uygun olduğu sürece geçerli kabul edilir³³⁹. Sonuç olarak, tarafların tahkim yargılamasını tabi kıldıkları bir tahkim kurumu var ise bu kurumun kuralları uygulanacak hukukun tespitinde dikkate alınabilmektedir. Fakat tahkim kurumu kurallarının da varacağı sonuç yine icra edilebilir bir karar verme amacına

³³³ Takavut, 16.

³³⁴ Onur, 81.

³³⁵ Onur, 82.

³³⁶ Onur, 90.

³³⁷ WIPO Arbitration Rules Article 61/a, 23. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³³⁸ WIPO Arbitration Rules Article 61/b, 24. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³³⁹ WIPO Arbitration Rules Article 61/c, 24. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

yöneliktir ve genelde tahkim kurumlarında benimsenen yaklaşım tahkim yeri hukuku kurallarının tahkim anlaşmasının geçerliliğine de uygulanmasıdır³⁴⁰.

Tarafların tahkime konu uyuşmazlığın esasına uygulanmak üzere seçtikleri hukuk kurallarının, ticarî anlaşmayı ve bu anlaşmanın bir parçasını teşkil eden tahkim anlaşmasını da kapsadığı yönünde genel bir yaklaşım bulunmaktadır³⁴¹.

2.2.10.2. Tahkimin Usulüne Uygulanacak Hukuk

Taraflar, hakem veya hakem kurulunun uygulayacağı yargılama kurallarını, serbestçe kararlaştırabilir ya da bir kanuna, milletlerarası veya kurumsal tahkim kurallarına yollama yaparak belirleyebilirler³⁴².

Tahkim yeri hukukunca, taraflara tahkim usûlüne uygulanacak hukuk konusunda anlaşma yapabilme imkânı verildiği hallerde, taraflarca başka bir hukuk kararlaştırılmamışsa tahkime, tahkim yeri hukuku uygulanacaktır. Tahkim yeri hukuku, taraflara başka bir tahkim hukukunu uygulama imkânı tanımıyorsa, bu hükmün lafzından zaten herhangi bir şekilde tarafların, tahkim hukukunu seçemeyecekleri anlaşılmaktadır³⁴³.

WIPO Tahkim Kuralları 61. maddesi gereği, hakem mahkemesi, taraflarca seçilen hukuka veya hukuk kurallarına uygun olarak anlaşmazlık hakkında karar verecektir. Dolayısıyla, hakem mahkemesinin, uyuşmazlığa uygulayacağı usul hükümlerinde uygulanacak hukuk konusunda öncelikle tarafların anlaşmasını dikkate alacaktır. Taraflar, tahkim usulüne belirli bir ulusal hukuk düzenine ait tahkim kanunlarının uygulanmasını isteyebilir. Taraflar aralarında herhangi bir hukuk seçimi yapmamışlar ise hakem mahkemesi, tahkim yerinde bulunan tahkim hukukunu uygulayacaktır. Ancak WIPO Tahkim Kuralları 61/c maddesine göre taraflar, uygulanacak hukuk konusunda açıkça bir mutabakata varmamışlarsa veya mutabık kalmışlar ancak buna tahkim yeri kanunu tarafından izin verilmiyorsa, tahkim için geçerli hukuk, tahkim yerinin tahkim

³⁴⁰ Onur, 105-106.

³⁴¹ Bıyıklı, 84.

³⁴² Aydın, 19; Akıncı, *Tahkim*, 163; Takavut, 17.

³⁴³ Bıyıklı, 83.

hukuku hükümleri olacaktır³⁴⁴. Bu kurallar sayesinde WIPO nezdinde taraflar arası uyuşmazlık çözümünde tahkimin yürütülmesi kolaylaştırılmıştır.

2.2.10.3. Tahkimin Esasına Uygulanacak Hukuk

Taraflar, aralarında çıkabilecek uyuşmazlıklara uygulanacak hukuku seçmekte serbesttirler³⁴⁵. Belirli bir devlet hukukunun taraflarca seçilmesinin, aksi belirtilmiş olmadıkça, söz konusu devletin kanunlar ihtilafı kuralları ya da usul kuralları değil, maddi hukuk kuralları seçilmiş olarak kabul edileceğini bildirmiştir³⁴⁶. Hakem veya hakem kurulu, tarafların seçtiği hukuktan farklı hukuk kuralları uygulayamaz³⁴⁷.

Uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukukun taraflarca kararlaştırılmamış olması halinde; hakem heyetinin uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuku tayin eden iki farklı yöntem benimsenmiştir. İlk olarak hakemlerin yargılama yaptıkları ülkenin veya tahkim kurumunun merkezinin bulunduğu yerin kanunlar ihtilafı kurallarını uygulayarak esasa uygulanacak hukuku tespit etmeleri söz konusudur³⁴⁸. WIPO tahkim yeri veya kendi merkezinin bulunduğu yerin kanunlar ihtilafı kuralları ile bağlı değildir. İkinci yöntem ise hakemlerin doğrudan davayla en sıkı irtibatlı ülke hukukunu tespit ederek bu hukuk düzenine göre uyuşmazlığı çözme şeklindedir. Hakem veya hakem kurulu, uyuşmazlık ile en yakın bağlantı içinde olduğu sonucuna vardığı devletin maddi hukuk kurallarına göre karar verir³⁴⁹. WIPO bünyesinde gerçekleşen tahkim sürecinde ise ikinci yöntem benimsenmiştir.

Uyuşmazlık ile en yakın irtibatlı hukukun tespitinde karşılaştırmalı hukukta fikri hakların korunmasına ilişkin, menşe yeri hukuku (*lex loci originis*) ve koruma yeri hukuku (*lex loci protectionis*) olmak üzere esas itibarıyla iki farklı görüş

³⁴⁴ WIPO Arbitration Rules Article 61/b, 24(<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Gülşen, 32.

³⁴⁵ Akıncı, *Tahkim*, 222.

³⁴⁶ WIPO Arbitration Rules Article 61/a, 23(<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Poyraz, 63; Gülşen, 29.

³⁴⁷ Aydın, 18.

³⁴⁸ Özel, 132; Takavut, 20.

³⁴⁹ Aydın, 19; Gülşen, 30; Özel, 136.

savunulmaktadır³⁵⁰. Bu görüşlere ilave olarak milli hukuk, *lex loci delicti*³⁵¹ ve karma bağlama kurallarını savunan görüşler de mevcuttur³⁵². Menşe ülkesi hukuku ile koruma yeri hukukundan kısaca bahsetmek en yakın irtibatlı hukukun tespiti açısından önem arz edecek olup konunun anlaşılması bakımından da gereklidir.

2.2.10.3.1. Menşe Ülkesi Hukuku (lex loci originis)

Menşe ülkesi hukukunda, fikri mülkiyet hukukuna ait nesne veya değer bir yerle ilişkilendirilerek menşei saptanır ve bu durumda o yer hukukuna göre elde edilen hakkın milletlerarası alanda tanınması sağlanmış olur. Artık bu fikri hakkın ele alınması gereken her olayda, hangi ülkede bulunulursa bulunulsun ilgili menşe ülkesi hukuku uygulanmaktadır³⁵³. Menşe ülkesi hukukuna göre ihlalin nerede gerçekleştiğine ya da korumanın hangi ülkeden talep edildiğine bakılmaksızın, bütün ülkelerde aynı hukuki rejim uygulanmalıdır³⁵⁴. Menşe ülkesi hukukunun uygulanmasını farazi bir örnek ile somutlaştıracak olursak; A ülkesinde bir eser üzerinde eser sahibine çeşitli fikri hakların tanındığı ve bu haklara karşı gerçekleştirecek ihlaller karşısında hakların A ülkesinin iç hukuku kapsamında koruma altına alındığı bir olay tasvirinde söz konusu esere yönelik B ülkesinde bir ihlal gerçekleştirildiğinde menşe ülkesi hukukuna göre ihlal karşısında hak sahibinin hakkı B ülkesinde dahi A ülkesi kurallarına göre korunacaktır.

³⁵⁰ Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Genişletilmiş Güncellenmiş 4. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2016, 356; Veysel Başpınar ve Doğan Kocabey, *İnternette Fikri Hakların Korunması*, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, 256; Şafak Erel, *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, 122; Rıdvan Dağ, *Milletlerarası Özel Hukuk İnternet ve Fikri Haklar*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, 111; Şebnem Akipek, Esra Dardağan, “Sanal Ortamda Gerçekleşen Telif Hakkı İhlallerine Uygulanacak Hukuk”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(3), 2001, 116.

³⁵¹ Haksız fiilin ika edildiği yer prensibi, fikri hakların korunması bakımından, sadece fikri hakka ilişkin somut bir ihlalin bulunması halinde uygulanabilecek nitelikte olmasına karşın, koruma ülkesi hukuku prensibi, fikri hakkın varlığının tespiti, hak sahibinin belirlenmesi, hakkın içeriği ve kullanılması gibi fikri hakka ilişkin her türlü konuya uygulanabilecek niteliktedir. Buna göre *lex loci protectionis* bağlama noktasının *lex loci delicti* bağlama noktasına göre, fikri hakların korunması açısından daha kapsamlı ve eser sahibini koruyan nitelikte olduğu belirtilmektedir. Erdem, 99; Kaplan, 193; Dalyan, 313-314.

³⁵² Doğan, 356; Hatice Selin Pürselim, “Milletlerarası Özel Hukukta Eser Sahibinin Ölümünden Sonra Telif Hakları: Sanatçı Salvador Dali ile İlgili Tokyo Yüksek Mahkemesinin ve Fransız Mahkemesinin Kararları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), Yıl: 2013, 248.

³⁵³ Bahadır Erdem, *Patent Hakkının Korunmasına ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2002, 92; Başpınar ve Kocabey, 256; Akipek ve Dardağan, 117.

³⁵⁴ Yavuz Kaplan, *İnternet Ortamında Fikri Hakların Korunmasına Uygulanacak Hukuk*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, 172; Başpınar ve Kocabey, 256; Dağ, 118; Akipek ve Dardağan, 117; Nazlı Töre, “Sanal Ortamda Telif Haklarına Uygulanacak Hukuk”, *TBB Dergisi*, Yıl: 2007, Sayı: 72, 304; Dalyan, 314.

Menşe ülkesi hukukunun getirdiği en önemli avantaj, fikri mülkiyet hakkını tek bir milli hukuka bağlayan, yeknesak bir kural getiriyor olmasıdır³⁵⁵. Getirdiği avantajın yanı sıra, bu bağlama kuralının birtakım sakıncaları da bulunmaktadır. Doktrinde bir görüşe göre devletlerin iradesine ve bir ölçüde egemenliğine sınırlama getirmesi nedeniyle uygulama imkânı bulamayacaktır³⁵⁶.

Fikrî hakların korunmasına menşe yeri hukukunun (*lex loci originis'in*) uygulanması gerektiğini savunanlara karşı yöneltilen bir diğer eleştiri ise bunların fikri hakların korunmasında koruma yeri hukukunun (*lex loci protectionis'in*) bütün devletler tarafından tercih edilmesindeki neden olan ekonomik çıkarları dikkate almamasıdır³⁵⁷. Fikri mülkiyet hakları, eserden yararlanan devletin ekonomik politikaları ile yakından bağlantılıdır. Bu sebepten ötürü koruma ülkesi hukukunun gerçekçi bir çözüm önerisi olarak benimsenmesini kolaylaşmaktadır³⁵⁸. Ekonomik çıkarlar esas alınırken gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı temel alınmalıdır. Nitekim gelişmiş ülkelerde ekonomik gelişme ile fikrî mülkiyet koruması arasında önemli ve anlamlı bir ilişki vardır³⁵⁹. Güçlü fikrî mülkiyet korumasına sahip olan ülkeler, aynı zamanda dünyanın en gelişmiş ülkeleridir³⁶⁰. Gelişmiş ülkelerde araştırma geliştirme yatırımlarına ayrılan yatırım yüksektir ve bu sayede fikrî hakların gelişmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde fikrî hakların idari ve sosyal olarak oluşturulma süreci hem uzun hem de maliyetlidir³⁶¹.

2.2.10.3.2. Koruma Ülkesi Hukuku (*lex loci protectionis*)

Fikrî hakların varlığı, kapsamı, sınırlandırılması ve sona ermesi bakımından uygulanacak hukukun tespiti bağlamında önerilen bir diğer kural ise, Alman ve İsviçre Hukuklarında da genel kabul gören, “toprakları bakımından koruma talep edilen ülkenin hukuku” (*lex loci protectionis*) dur. Burada koruma talep edilen ülkenin hukuku ile

³⁵⁵ Erdem, *Patent*, 92; Kaplan, 172.

³⁵⁶ Erdem, *Patent*, 93; Kaplan, 194.

³⁵⁷ Erdem, *Patent*, 94; Levent Yünlü, *Fikri Mülkiyet Hakkı, Milletlerarası Hukuk Bülteni (MHB)*, Yıl 23, 2003, 916.

³⁵⁸ Akipek ve Dardağan, 119.

³⁵⁹ F. Merve Parlakyıldız, E. Alper Güvel, “Fikri Mülkiyet Hakları ve Bu Hakları Korumanın Ekonomik Önemi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4), 2015, 34.

³⁶⁰ M. Yüksel, “Küreselleşme Sürecinde Fikrî Mülkiyet Haklarına Sosyolojik ve Felsefi Açidan Genel Bir Bakış”, *Hukuk ve Adalet Dergisi*, Yıl: 2004, Sayı: 4, 35.

³⁶¹ Parlakyıldız ve Güvel, 34.

anlatılmak istenen, talebin önüne getirildiği mahkemenin hukuku (*for* ülkesi hukuku) olmayıp, uyuşmazlığın kendi hukuk düzeni içinde doğduğu iddia edilen ve bu ihlâli gidermesi talep edilen ülkenin hukukudur. Korumanın talep edildiği yer hukuku genel itibarıyla, fikrî hakka ilişkin uyuşmazlığa yol açan, eserden yararlanma veya eser üzerindeki hakkın ihlâli gibi eylemlerin gerçekleştiği yer hukukunu anlatmaktadır³⁶². Koruma ülkesi hukukunun uygulanmasını farazi bir örnek ile somutlaştıracak olursak; A ülkesinde hukuken varlık kazanıp tanınan bir eser üzerinde tesis edilen fikri haklara ilişkin B ülkesinde bir ihlalin gerçekleşmesi halinde ihlale uğrayan fikri hak eğer B ülkesinde de kabul görüp koruma altına alınmış haklardan ise bu durumda B ülkesinin hukuk kuralları uygulanarak fikri hak koruma altına alınacaktır. Şayet B ülkesinde tanınan korumanın niteliği ve alanı A ülkesinden daha geniş ise bu durumda hak tescil edilip tanındığı ülke hukukundaki korumadan daha geniş bir korumaya da sahip olmuş olacaktır ki bu durum ise hak sahibini daha avantajlı konuma gelmesi sonucunu doğuracaktır.

Koruma yeri hukuku uygulamasında hem o ülkenin iç maddi hukuk kuralları, hem de taraf olduğu fikrî hukuk alanındaki uluslararası sözleşmeler bir bütün olarak uygulanır. Eşit muamele ilkesini öngören uluslararası sözleşmeler sayesinde, koruma talep eden kimse, koruma talep ettiği ülkenin vatandaşları ile eşit düzeyde bir korumadan yararlandırılır³⁶³.

Korumanın talep edildiği yer hukuku, genel olarak fikri hak uyuşmazlıklarına yol açan eylemin gerçekleştiği yer hukukudur. Bu düşünce aynı zamanda fikri haklar alanında geçerli olan ülkesellik ilkesine de atıf yapmaktadır. Fikri haklar her ülkede, bu ülkenin hukuk düzeninin belirlediği sınırlar içinde ve hukuki varlık kazandığı ülke hukukundan bağımsız olarak mevcut olur ve korumadan yararlanır. Fikri haklara ilişkin ihtilaf problemin ortaya çıktığı ülke hukukuna göre çözülür³⁶⁴. Ülkesellik ilkesi bağlamında, koruma ülkesi hukuku, hangi eylemlerin korunacak fikri hakka tabi olup olmayacağını ve hangi statüde fikri hakka tabi olacağını bizzat kendisi belirleyecektir³⁶⁵.

³⁶² Şener Dalyan, *Bilgisayar Programlarının Fikri Hukukta Korunması*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, 313-314.

³⁶³ Dalyan, 319-320.

³⁶⁴ Başpınar ve Kocabey, 256; Dağ, 117; Akipek ve Dardağan, 117; Töre, 304.

³⁶⁵ Yünlü, 915.

Fikri hakkın bir ülke hukuku çerçevesinde korunması, bu fikri hakkın varlığının o ülke hukukunda tanınmasına bağlıdır. Fikri hakkın varlığını tanıyan ülke fikri hakkın tescil edildiği ülkedir. Bir fikri hakkın sadece bir ülkede tanınması durumunda, bu hakkın korunmasında aynı ülke hukuku yetkili olmaktadır. Fikri hakların, nitelikleri gereği birden fazla ülkede tanınması ve tescili mümkün olduğu için, birden fazla ülkede tanınan ve korunan bir fikri hakkın ihlali halinde, aynı zamanda birer tescil ülkesi olan bu ülkelerin hukuklarından birinin tercih edilmesi ve uygulanması gerekmektedir³⁶⁶.

Fikri hak kategorilerinin tespitinde de yetkili hukukun belirlenmesi önem arz etmektedir. Fikri haklar alanında sınırlı sayı (*numerus clauses*) ilkesi geçerlidir. İlgili ülkelerden birinde fikri hak kategorisine dahil olup da diğer ülkede fikri hak kapsamında kabul edilmeyen hallerde uygulanacak hukuk önem arz etmektedir. Koruma ülkesi hukukuna göre, fikri hak kabul edilen bir ürünün, menşe ülkesinde fikri hak kabul edilmemesine rağmen koruma kapsamına alınması, fikri hakların evrensel özelliğine uygun olacağı gibi hak sahibinin de lehine olmaktadır. Bu anlayış Bern Sözleşmesinde de kabul edilmiştir³⁶⁷. Bu durum akla menşe yeri hukukunda fikri hak kategorisine dahil olan bir ürün, koruma ülkesi hukukuna göre bu kategoriye dahil değil ise nasıl bir yöntem izlenmelidir sorusunu getirmektedir. Doktrinde kabul edilen anlayışa göre, fikri hak sahibi bu korumadan yararlanamamaktadır. Bu anlayışa göre koruma ülkesinde, benzer fikri ürünler korumadan yararlanamazken yabancı ürünlerin korumadan yararlandırılması ülkedeki fikri hak sahiplerinin aleyhine neticeler meydana getirmektedir³⁶⁸.

WIPO Tahkim Kuralları 61/a maddesine göre, taraflarca belirlenmiş olan ülke hukuku, o ülkenin kanunlar ihtilafı kurallarına değil, doğrudan maddi hukukuna atıfta bulunacak şekilde yorumlanacaktır. WIPO Tahkim Kuralları, tarafların hukuk seçimini belirli bir ülkenin milli hukuku ile sınırlı olarak tutmamıştır. Taraflar elbette bir ülkenin milli hukukunu uyuşmazlığın özüne uygulanacak hukuk olarak seçebileceği gibi hukukun genel ilkelerini, uluslararası anlaşmaların tüm veya bazı hükümlerini, *lex mercatoria* hükümlerini de uygulanacak hukuk olarak seçebilirler. *Lex mercatoria*, özerk bir hukuk düzenini teşkil etmekle birlikte ulusal ve uluslararası hukuk kurallarından bağımsız, ticari teamüllerden oluşan kurallar bütünüdür ifade eder. Taraflar, uluslararası ticaret

³⁶⁶ Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, 171.

³⁶⁷ Doğan, 361; Bıyıklı, 5.

³⁶⁸ Doğan, 361.

hukukunun genel ilkelerini, uluslararası ticarete geçerli adet ve teamüllere göndermede bulunmaları halinde *lex mercatoria* esasa uygulanacak hukuk olarak tayin ettikleri kabul edilmektedir. *Lex mercatoria* sadece hukukun genel ilkeleri ya da ticari teamüllerle sınırlı kaynaklardan oluşmamaktadır. Uygulanacak hukuk kapsamında *lex mercatoria* tercih edilmesi halinde *lex mercatoria* tüm kaynaklarıyla birlikte (birörnek kurallar, standart sözleşmeler vb) uygulama alanı bulma ihtimali gündeme gelecektir³⁶⁹. Kuralların 61/a maddesinde hakem mahkemesine, tarafların iradesinin bulunmadığı, yani bir hukuk seçimi yapmadığı durumlarda, sözleşmenin şartlarını ve geçerli ticari örf ve adetleri dikkate alarak hukuk seçimi yaparak tahkim sürecini bu şekilde yürütmesi yetkisi tanınmıştır. Emredici kanun hükümleri, tahkim merkezi kurallarına veya taraflarca belirlenmiş kurallara göre üstünlük sahibidir. Taraflar açıkça hakem mahkemesine yetki vermiş ise hakemler *ex aequo et bono* olarak yani uyuşmazlığı maddi hukuk hükümlerine bağlı kalmadan hak ve adalete uygun olarak veya uzlaştırıcı hakem olarak (*amiable compositeur*) çözebileceklerdir. Kurallarda, hakemlerin bu yönde bir yetkiye sahip olması, tarafların “açıkça” bu yetkiyi vermiş olmaları şartına bağlanmıştır³⁷⁰.

Tahkimin esasına uygulanacak hukuk kavramı ile, tahkime konu uyuşmazlığı çözmek üzere uygulanacak maddi hukuk kuralları işaret edilmektedir. İrade serbestliği, tahkim yargılamasının tarafların öngördüğü kurallara göre gerçekleştirilmesi ile işlerlik kazanmakta ve yargılama sonunda verilen kararın icrasında taraf iradelerinin rolü açısından önem taşımaktadır. Hakem mahkemesi, taraflarca seçilen hukuk kuralları ekseninde, uyuşmazlığın esasını irdeleyebilmektedir (m.61/a). Bu hükümle sadece herhangi bir devlet hukukunun değil bunun yanı sıra bir hukuk kuralının seçimi de mümkün kılınmaktadır. Neticede taraflar, herhangi bir ülke hukukunu esasa uygulanacak hukuk olarak kabul edebilecekleri gibi hukukun genel ilkelerini ve uluslararası anlaşmaların kimi hükümlerini de uygulanacak hukuk olarak benimseyebileceklerdir³⁷¹.

Uyuşmazlığın esasına uygulanmak amacıyla tespit edilen ülke hukukundan, aksi yönde bir açıklama yapılmadığı müddetçe, o ülke hukukunun kanunlar ihtilâfi kurallarının değil doğrudan maddî hukuk kurallarının anlaşılması icap etmektedir³⁷².

³⁶⁹ Koray Güven, *Lex Mercatoria ve Milletlerarası Tahkim*, Public and Private International Bulletin, Volume:34, Issue:2, s. 1-57.

³⁷⁰ Tanrıöven, 87.

³⁷¹ Bıyıklı, 85.

³⁷² Bıyıklı, 86.

Uluslararası tahkimde, hakem heyetince uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukukun tespiti; başta tahkim yerinin kanunlar ihtilafı kuralları olmak üzere tahkim yargılaması ve tahkime konu uyuşmazlıkla bağlantılı birden fazla kanunlar ihtilafı kuralı veya kanunlar ihtilafı genel ilkeleri, en nihayetinde kanunlar ihtilafı kurallarına gitmeksizin doğrudan doğruya uygun görülen hukuk kuralları uygulanma kabiliyeti bulabilmektedir. WIPO bünyesinde gerçekleştirilen tahkimde benimsenen yaklaşım ise, hakem heyetinin Kuralların 61/a maddesinin üçüncü cümlesinde tanınan yetkiye istinaden, dava ile en sıkı irtibatlı olduğu düşünülen ülke hukukunun maddî kurallarının uyuşmazlığa doğrudan uygulanması yönündedir³⁷³.

Kanaatimizce yabancılık unsuru taşıyan fikri hak ihlallerine ilişkin uygulanacak hukuk kapsamında yukarıda yapılan açıklamalar baz alınarak koruma yeri hukukunun (*lex loci protectionis*) tercih edilerek uygulanması hakkaniyet açısından daha adil sonuçlar doğuracaktır. Aksi taktirde menşe ülkesi hukuku (*lex loci originis*) kapsamında fikri haklara ilişkin farklı ülkelerde mahiyeti farklı olarak meydana gelebilecek farklı uyuşmazlıklara aynı ülke hukukunun koruması ile koruma sağlayacak olmak adil sonuçlar meydana getirmeyecektir. Aynı zamanda fikri haklar alanında temel uluslararası sözleşmelerden olan Bern Sözleşmesinde ve günümüzdeki hukuk sistemlerinin birçoğunda koruma ülkesi hukukunun uygulanması kabul edilmiş olup uluslararası yeknesaklığın sağlanabilmesi açısından da koruma ülkesi hukukunun uyuşmazlıkların çözümünde tercih edilecek olması isabetli olacaktır.

2.2.11. WIPO Tahkiminin Sona Ermesi

2.2.11.1. Nihai Karar ile Sona Ermesi

WIPO Tahkim Kuralları, 59. maddesine göre tahkim yargılaması; hakem mahkemesince, tarafların iddia ve delillerini sunmaları için yeterli fırsata sahip olduklarına kanaat getirdikten sonra yargılamanın kapandığını ilan etmesi ile sona erer³⁷⁴. Hakem veya hakemler kurulu, dava ve cevap dilekçeleri, ek beyanlar, varsa tanık, bilirkişi, keşif gibi deliller gibi yargılama sürecinde öne sürülen ve değerlendirilen belgelere göre nihai bir karar verilerek tahkim yargılaması sona erdirilir. WIPO tahkim

³⁷³ Bıyıklı, 87.

³⁷⁴ WIPO Arbitration Rules Article 59, 23. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

kurallarına göre taraflar, WIPO tahkimini seçmekle, nihai karara herhangi bir itiraz etmeksizin uymayı peşinen kabul etmişlerdir³⁷⁵. Bu aşamadan sonra karar kesin olduğu için tüm taraflar için bağlayıcıdır ve karar verilmekle ve Merkez tarafından taraflara tebliğ ile hüküm ifade etmektedir. WIPO Tahkim Kurallarının 66. maddesi uyarınca taraflar, hakem veya hakem kurulunca verilen kararı kabul etmiş ve hükmü gecikmeden yerine getirmeyi taahhüt etmiş sayılır. Ayrıca taraflar, herhangi bir yerel mahkemeye veya temyiz yoluna ve başka bir adli makama başvurma hakkından feragat etmeyi taahhüt etmiştir³⁷⁶.

WIPO nezdinde yürütülen tahkim yargılamalarında hakem mahkemesi birden fazla hakemden oluşuyor ise ara kararlar ve nihai kararı oy çokluğu ile verilmektedir. Çoğunluğun bulunmadığı durumlarda başkanlık eden hakem, kararı tek hakemmiş gibi verecektir³⁷⁷.

Hakem mahkemesince verilen karar yazılı olmalı ve tarih içermeli ayrıca verildiği tahkim yeri de belirtmelidir³⁷⁸. Kural verilen kararların gerekçeli olmasıdır dolayısıyla kararda, hakemlerin dayandığı gerekçeler gösterilmelidir. Ancak taraflar, kararın gerekçeli olmaması yönünde anlaşmış ise veya tahkime uygulanan hukukun kararda gerekçenin açıklanmasını gerektirmediği durumlarda kararlarda gerekçe olmayabilir³⁷⁹. Örneğin Türk Hukukunda HMK'nin 321. maddesine göre mahkeme kararları gerekçeli olmalıdır, dolayısıyla Türk Hukukunun uygulandığı bir tahkim yargılamasında hakemler gerekçesiz olarak karar veremeyecektir.

Mahkeme, nihai hakem kararını aldıktan sonra Merkez'e bildirir. Merkez, nihai hakem kararını taraflara tebliğ eder ve tebliğ ile söz konusu karara karşı kanuni yollara başvurma süresi başlamış olur. Ayrıca, bir tarafın talebi ve masrafının karşılanması üzerine Merkez, kararın bir kopyasını tarafa iletacaktır. Bu kopya, 1958 tarihli New York

³⁷⁵ Şanlı vd., 622.

³⁷⁶ WIPO Arbitration Rules Article 66, 25(<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>); Buğra Erdem, 282.

³⁷⁷ WIPO Arbitration Rules Article 63, 24. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁷⁸ Gülşen, 78.

³⁷⁹ WIPO Arbitration Rules Article 64, 24. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Sözleşme'nin IV (1) (a)³⁸⁰ maddesi şartlarına uygun kabul edilecektir³⁸¹.

2.2.11.1.1. Karar Verme Süresi

Tahkim yargılaması, makul olarak mümkün olan her yerde, davalının savunmaya ilişkin cevabının tebliğinden veya hakem mahkemesinin kurulmasından sonra hangisi daha sonra gerçekleşir ise, en fazla 9 ay içinde tamamlanmalı ve dosya kapatılmalıdır. Nihai hakem kararları ise en geç yargılamanın kapanmasını müteakip 3 ay içinde verilmelidir. WIPO Tahkim Kuralları 65/b maddesi uyarınca, belirtilen sürede sona ermeyen yargılamalar için hakem mahkemesi, Merkez'e ve davanın tüm taraflarına birer nüsha tahkim durum raporu iletir. Yargılamanın kapatılmamasını takip eden üç aylık her dönemin sonunda yeniden, Merkez'e ve davanın tüm taraflarına hakem mahkemesince tahkim durum raporu iletilecektir³⁸².

2.2.11.1.2. Karar Düzeltme ve Ek Karar

Hakem veya hakemler kurulu kararları, gerektiği hallerde düzeltilebilir. Kararın tebliğ edilmesini takiben 30 gün içinde, taraflardan birisi, Merkez ve diğer tarafa birer nüsha yollayarak, mahkemeye başvurup karardaki herhangi bir yazım, hesaplama veya baskı hatasını düzeltmesini talep edebilir. Hakem mahkemesi, bu talebi haklı bulur ise talebi aldığı tarihten itibaren 30 gün içinde düzeltmeyi yapar. Söz konusu düzeltme veya

³⁸⁰ “Hakem kararının usulüne göre tasdik edilmiş aslını yahut da aslına uygunluğunu gösteren şartları ihtiva eden bir suretini ...”. Bu maddeye göre, Merkez tarafından, tarafın talebine göre verilmiş kararın kopyası, New York Sözleşmesine göre aslına uygunluğunu gösteren şartları içeren bir suret olarak kabul edilir. Yabancı hakem kararlarına ilişkin tenfiz şartları ise anlaşmanın V. maddesinde tahdidi olarak düzenlenmiştir. Buna göre tenfizi istenen bir hakem kararının;

- Taraflar arasında geçerli olarak düzenlenmiş bir tahkim anlaşmasının bulunması,
- Karar davalının savunma hakkına riayet edilerek verilmiş olmalı,
- Kararın hakemlerin yetkileri dahilinde verilmiş olmalı,
- Hakem mahkemesinin teşkili veya taraflar arasındaki anlaşma hükümlerine göre- anlaşmada hüküm yoksa- tahkimin yapıldığı yer hukukuna uygun olmalı,
- Karar taraflar için bağlayıcı olmalı veya verildiği ülke hukukuna ya da tahkimin tabi olduğu ülke hukukuna göre iptal edilmemiş yahut icrası askıya alınmamış olmalıdır,
- Karar tenfiz devleti hukukuna göre tahkim yolu ile çözümü mümkün bir uyuşmazlığa ilişkin olmalıdır,
- Karar tenfiz devleti hukukunun kamu düzenine aykırı olmamalıdır. Anlaşmanın IV. maddesine göre aslı veya onaylı sureti sunularak tenfizi istenen kararın V. maddede sayılan şartları ihtiva ediyor olması gerekir.

³⁸¹ WIPO Arbitration Rules Article 64/g, 25. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁸² WIPO Arbitration Rules Article 65, 25. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

düzeltilmeler, hakemlerce imzalanır ve nihai hakem kararının bir parçasını oluşturur. Hakem mahkemesi; baskı, yazım veya hesap hatalarını, nihai kararın verilmiş tarihinden itibaren 30 gün içinde kendi inisiyatifiyle düzeltebilir³⁸³.

Taraflar, hakem kararını tebliğ aldıktan sonra 30 gün içerisinde, Merkez ve diğer taraflara birer nüsha göndererek, tahkim yargılamasında ele alınması amacıyla hakem mahkemesine sunmuş olduğu ancak kararda yer verilmeyen hükümlerle ilgili ek karar alınmasını talep edebilir. Hakem mahkemesi, taraflara talep edilen konudaki görüşlerini sunması için fırsat tanır. Mahkeme, ek karar talebinin haklı olduğu kanısında ise, talebin alınmasından itibaren 60 gün içinde ek karar verecektir³⁸⁴.

2.2.11.1.3. Tahkim Süresi

Tahkim süresi, esas itibariyle tahkiminin başlangıcından hakemlerce hükmün verilmesine kadar geçen süreyi içermektedir. Bir başka deyişle tahkim süresi, hakemlerce hüküm verilmesi gereken zaman diliminin çerçevesini çizmektedir³⁸⁵.

Tahkim yargılaması, cevap dilekçesinin tebliği veya hakem heyetinin oluşturulduğu tarihlerden hangisi daha sonra ise, bu tarihten itibaren 9 ay sonra sona erdirilmelidir. Nihai karar bu sonundan itibaren 3 ay içinde verilir³⁸⁶. Kurallar özelinde tahkimin başlangıç tarihi ile tahkim süresinin işlemeye başladığı tarihin farklılaştığı görülmektedir. Dokuz aylık ilk süre, tahkim süresinin başladığı tarihten davanın görülüp yargılama faaliyetinin sona erdiğinin duyurulmasını kapsamaktadır. Üç aylık ikinci süre ise, dokuz aylık ilk sürenin bitiminden itibaren başlamakta ve Hakem Heyetince nihai kararın verilmesi için öngörülen zaman dilimini ifade etmektedir³⁸⁷.

2.2.11.2. Sulh ile Sona Ermesi

Taraflar, nihai hakem kararı verilmeden sulh yolu ile anlaşırlar ise mahkemece tahkim yargılaması sona erdirilecek ve tarafların her ikisinin de talep etmesi halinde sulh

³⁸³ WIPO Arbitration Rules Article 68/a-b, 26. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁸⁴ WIPO Arbitration Rules Article 68/c, 26. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁸⁵ Bıyıklı, 43.

³⁸⁶ Güşlen, 35.

³⁸⁷ Bıyıklı, 44.

kararı, nihai hakem kararı olarak kabul edilecektir³⁸⁸. Nitekim WIPO tahkiminde de sulh yargılamayı etkileyen bir husus olarak kabul edilmiştir³⁸⁹. WIPO tahkiminde sulh müessesesi, hakem mahkemesi tarafından, tarafların açıkça sulhe teşvik edilebileceğinin düzenlenmesi bakımından diğer uluslararası kurumsal tahkim merkezlerinin tahkim kurallarından ayrılmaktadır³⁹⁰.

2.2.11.3. Yargılamanın Gereksiz ve İmkânsız Hale Gelmesi Nedeniyle Sona Ermesi

Tahkim yargılamasının devamı herhangi bir nedenle gereksiz veya imkânsız bir hale gelirse, mahkeme, tahkim yargılamasını sona erdireceğini taraflara bildirecektir. Bu gibi durumlarda, taraflardan biri mahkemece belirlenecek uygun bir süre içinde itirazını ve haklı gerekçelerini ileri sürmedikçe mahkeme, tahkimi sona erdirecek yetkiye sahiptir³⁹¹.

2.2.11.4. Yargılama Giderlerinin Yatırılmaması Sebebiyle Sona Ermesi

Ücret ve masraflar bölümünde bahsedildiği şekliyle tarafların ücret ve masrafları yatırmaması halinde tahkim yargılaması ya geri çekilmiş sayılacak ya da sona erdirilecektir. Karşı dava var ise davalı tarafça da ayrı bir kayıt ücreti ödenmelidir. Kayıt ücretinin ödenmemesi halinde Merkez tarafından yapılacak yazılı hatırlatmanın tebliğinden itibaren 15 gün içinde kayıt ücreti yine ödenmezse, tahkim talebi veya karşı dava geri çekilmiş sayılacaktır. Taraflarca idare ücreti ödenmez ise Merkez yazılı bir hatırlatma yapar. Bu hatırlatmanın tebliğinden itibaren 15 gün içinde yine ödeme yapılmaz ise tahkim talebi veya karşı dava geri çekilmiş sayılır³⁹².

Hakem ücretleri, Merkezce belirlenir. Hakem ücretleri, yargılama masraflarına dahildir. Davacı ve davalı, Merkez tarafından mahkemenin kurulduğu bildirimi yapıldıktan sonraki 30 gün içinde, bildirimde belirtilen kalemler için belirli avansı eşit olarak yatırmak zorundadır. Bu zorunluluğa karşın taraflardan birisi tüm masrafları yatırmak yargılamanın devamının sekteye uğramamasını sağlayabilir. Ödeme

³⁸⁸ WIPO Arbitration Rules Article 67/b, 25. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁸⁹ Doğa Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2019, 60. Gülşen, 81.

³⁹⁰ Tanrıöven, 94; Elçin, 60.

³⁹¹ WIPO Arbitration Rules Article 67/c, 25. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁹² Gülşen, 85.

yapılmaması halinde Merkez, bir yazılı hatırlatma bildirimini taraflara iletecek ve tebliğden sonra 15 gün içinde yatırmalarını talep edecektir. Belirtilen masrafların yine ödenmemesi halinde ise davacının tahkim talebi, davalının var ise karşı davası geri çekilmiş sayılacaktır³⁹³.

2.2.11.5. Tarafların Yargılamaya Katılmaması Sebebiyle Sona Ermesi

Davacı haklı bir neden göstermeksizin, dava dilekçesini sunmazsa, hakem mahkemesi yargılamayı sonlandıracaktır. Ayrıca davalı, haklı bir sebep göstermeksizin, savunma dilekçesini sunmaz ise mahkeme tahkime devam edebilecek ve nihai kararı verebilecektir³⁹⁴. Görüldüğü üzere, tahkim talebinde bulunan davacı tarafça dava dilekçesinin verilmemesi sonucunda tahkim yargılaması direkt olarak sona erdirilirken, davalının savunma dilekçesini vermemesi halinde mahkemenin tahkim yargılamasına devam ederek nihai karar verebilecektir. Davalının katılmaması halinde davacı tahkim yargılamasına devam etmek istemeyebilecektir. Bu durumda hakem mahkemesinin taraf iradesi gereği tahkim yargılamasını sonlandırması daha doğru olacaktır³⁹⁵.

2.2.11.6. Tarafların Ehliyetlerini Kaybetmesi Sebebiyle Sona Ermesi

Tahkim yargılamasının devamı için tarafların, tahkim yargılamasında uygulanan hukukun gösterdiği şekilde taraf ehliyetine sahip olmaları gerekmektedir. Tahkim yargılamasının başlamış olduğu tarihte taraf ehliyetine sahip olan taraf, yargılama esnasında bu ehliyetini kaybedebilir. Bu gibi durumlar için tahkim yargılamasında ne şekilde hareket edileceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır³⁹⁶.

2.2.11.7. Davanın Geri Çekilmesi Sebebiyle Sona Ermesi

Davacı taraf, davasını geri çektiğini Merkez'e ve davalı tarafa bildirdiğinde tahkim yargılaması sona erecektir. Davalı taraf, karşı dava iddiasında bulunmuş ve bunu sonradan kendi iradesi ile geri çekmiş ise karşı dava yönünden tahkim yargılaması

³⁹³ Tanrıöven, 95-96.

³⁹⁴ Gülşen, 86.

³⁹⁵ Tanrıöven, 96; Gülşen, 83.

³⁹⁶ Tanrıöven, 97; Gülşen, 83.

yapılmayacak, davacının iddia ve davalının savunmaları üzerinden tahkime devam edilecektir³⁹⁷.

Davalının davanın geri alınmasına itiraz etmesi halinde hakem heyeti bu davanın sonuçlandırılması yönünden davalının bir menfaati olup olmadığını değerlendirmesi gerekecektir. Davalının itirazı haklı görülürse davanın geri alınmasına izin verilmez ve davaya devam edilir³⁹⁸.

2.2.12. Hakem Kararlarına Karşı Gidilebilecek Kanun Yolu İptal Davası

Hakem kararlarına karşı gidilebilecek kanun yolu iptal davasıdır. İptal davası; hakem kararlarının sadece usuli yönden incelendiği, bu kararların maddi vakıalara ve hukuka uygunluğunun denetlenmediği bir başvuru yoludur. Bu nedenle hakem kararlarının iptal sebepleri esasa ilişkin denetimin de yapıldığı temyizden farklı olarak sadece usule ilişkindir³⁹⁹.

Esasen milletlerarası tahkimde hakem kararlarının taraflarca iptal veya tenfiz davasına konu olmadan kendiliğinden yerine getirilir. Ancak son yıllarda hakem kararlarına karşı iptal davası açılması oranında artış gözlenmektedir. Günümüzde devletler mevzuatlarında kendi ülkelerinde verilmiş ve belli şartları taşımayan hakem kararlarının iptalini mümkün kılan hükümlere ver vermiştir⁴⁰⁰.

İptal davasından feragatin temelinde taraf iradesine verilen önem bulunmaktadır. İptal davasından feragat hakkına ilişkin karşılaştırmalı hukukta farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Belçika, Almanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, Rusya gibi hukuk sistemlerinde belirli şartlara bağlı olarak iptal davası açma hakkından feragate imkan tanınırken; Yeni Zelanda, İtalya, Portekiz, Brezilya gibi hukuk sitemlerinde açık bir

³⁹⁷ WIPO Arbitration Rules Article 60, 23. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html>)

³⁹⁸ Gülşen, 82.

³⁹⁹ Korunalp, 360; Ekin Tuna, Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda İptal Davası, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, 37; Kalpsüz, 125; Hatice Sarıtaş, “4686 Sayılı Milletlerarası Tahkim Kanuna Göre Hakem Kararlarına Karşı Kanun Yolları”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 59, 2005, 142; Özlem Canbeldek Akın, “Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakem Kararlarının İptalinde İrade Serbestisinin Sınırları”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(3), 2020, 1326; Ceyda Süral, “Hakem Kararlarının İcrası ve İptal Davası”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı, 2015, 1385.

⁴⁰⁰ İnci Ataman Fıganmeşe, “Milletlerarası Ticari Tahkim Kararlarının İptal veya Tenfiz Davaları Yoluyla Mahkemelerce Mükerrer Kontrole Tabi Tutulmaları Sorunu ve Bu Sorunun Giderilmesine Yönelik İki Öneri”, *Public And Private International Law Bulletin*, 31(2), 2012, 38, 41.

düzenleme olmamakla beraber mahkeme kararları ile iptal davasından feragatin geçerli olmadığına karar verilmiştir⁴⁰¹. Türk hukukunda ise durum MTK 15/A-2 maddesine göre yerleşim yeri veya olağan oturma yeri Türkiye dışında olan tarafların iptal davası hakkından kısmen veya tamamen feragat edebileceği yönündedir. WIPO nezdinde gerçekleşen tahkimde ise, taraflar aralarındaki uyuşmazlığın WIPO tahkim kurallarına göre çözüleceği konusunda anlaştıkları anda, hakem heyetinin kararlarına derhal uymayı kabul ederek verilecek her türlü nihai karara karşı hukuki müracaat yoluna başvurmadan feragat ettikleri kabul edilir. Ancak, tahkim yargılamasında usule uygulanan hukuk açısından tarafların yargı yoluna başvurmadan feragat etmeleri geçerli değilse, bu feragat dikkate alınmaz. Tahkim yargılamasının usulüne uygulanan hukuk ile kastedilen tahkim yeri (*lex arbitri*) hukukudur.⁴⁰²

WIPO Tahkim Kuralları çerçevesinde yürütülen tahkim yargılaması sonucu verilen nihai hakem kararları, Merkez tarafından taraflara tebliğ edilir. Taraflarca kararın tebliğ alındığı günden itibaren hakem kararlarına karşı iptal yoluna başvuru süresi de başlamış olur⁴⁰³.

Milletlerarası Tahkim Kanunu ile hakem kararlarına karşı başvurulacak kanun yollarından istinaf ve temyiz yolu kapatılmış ve tek kanun yolu olarak sadece iptal davası yoluna başvurma imkânı sağlanmıştır⁴⁰⁴. İptal davası hakkında verilen kararlar için temyiz yoluna başvurma imkanı bulunmaktadır⁴⁰⁵.

Hakem kararlarına karşı iptal davasının MTK 15. maddesine göre otuz gün içinde, MTK 3. maddesi uyarınca yetkili asliye hukuk mahkemesinin bulunduğu yer yönünden yetkili olan Bölge Adliye Mahkemesinde açılacağı ve öncelikli olarak, ivedilikle

⁴⁰¹ Canbeldek Akın, 1328.

⁴⁰² Dilara Baytaroglu, "Hakem Kararlarına Karşı İtiraz Hakkından Feragat", *Türk Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 2022, 185; Gülşen, 90.

⁴⁰³ Tanrıöven, 93.

⁴⁰⁴ Karşılaştırmalı hukukta hakem kararlarına karşı başvuru yolu incelendiğinde; Alman hukukunda hakem kararlarına karşı temyiz yolu kapalı olup istinaf mahkemelerinde iptal davası açma hakkı mevcuttur. İsviçre hukukunda yine hakem kararlarına karşı iptal davası açma mümkün olup temyiz yoluna gidilemez. Avusturya hukukundaki uygulama da Alman ve İsviçre hukukları ile aynı doğrultudadır. Ancak Fransız hukukunda hakem kararlarına karşı kanun yolu açısından farklı bir usul belirlenmiştir. Burada kararın Fransa'da mı yoksa başka bir ülkede mi verildiği noktasında tasnif yapılmaktadır. Buna göre Fransa dışında verilen hakem kararlarına karşı iptal davası yolu kapalıdır. Bu kararların sadece tanınması ve tenfizi hakkında verilen kararlara karşı istinaf yoluna başvuru imkânı tanınmıştır. Fransa'da verilen hakem kararlarının ise iptali mümkündür. İngiliz hukukunda ise diğer ülke hukuklarından farklı olarak iptal davası açma yolu benimsenmemiş, itiraz ve temyiz şeklinde iki farklı başvuru yolu öngörülmüştür. (Tuna, 40-44.)

⁴⁰⁵ Poyraz, 68.

görülebileceği düzenlenmiştir. MTK 15/A-2 maddesine göre iptal davasının açılabilmesi otuz günlük süre, hakem kararının taraflara bildirildiği veya düzeltme, yorum ya da tamamlama kararının taraflara bildirildiği tarih itibarıyla başlayacaktır⁴⁰⁶.

Hakem kararlarının esas yönünden denetimi söz konusu değildir. Bu durum esasa girme yasağı (*revision au fond*) olarak tanımlanmaktadır. Hakem kararında yer alan maddi hukuka aykırılık kararın iptal sebebi olmayacaktır. Hakem kararlarının iptal sebepleri, MTK’da şekli unsurlar ile sınırlandırılmış ve esas yönünden kararın denetimi engellenerek, sadece şekli unsurlar bakımından hukuka aykırılığı hakkında kararın yeniden gözden geçirilmesi imkânı sunulmuştur⁴⁰⁷. Usule aykırılık kavramı hakem mahkemesinin kurulmasından önceki safhayı da kapsamaktadır⁴⁰⁸.

İptal davasının hakem kararının icrasına etkisi, MTK 15. maddesinde bu davanın açılmasının kendiliğinden hakem kararının icrasını durduracağı düzenlemesiyle belirtilmiştir⁴⁰⁹. Bu durumda iptal davası sonuçlanmadan hakem kararının icrası mümkün olmayacağından, bu davanın kısa süre içerisinde sonuçlanması oldukça önemlidir⁴¹⁰. İptal davasının sonunda iptal talebinin reddedilmesi üzerine hakem kararının icrası mümkün hale gelecektir.

İptal davası açma hakkından tamamen veya kısmen feragat mümkündür. MTK’da iptal davası açma hakkından feragat herkes için mümkün görülmemiştir. Kanun feragat yapabilecek kişiler açısından bir sınırlamaya gitmiştir. Buna göre feragat edebilecek taraflar yerleşim yeri veya olağan oturma yerleri Türkiye dışında bulunan taraflardır⁴¹¹. Taraflar iptal davası açma haklarından feragati tahkim sözleşmesine koyacakları bir hükümle yapabilecekleri gibi daha sonraki bir aşamada da iptal davası açma hakkından feragat edilmesi mümkündür. İptal davası açma hakkından feragat edilmesine ilişkin sözleşmenin geçerli olabilmesi için iki şart gerekmektedir. Bunlardan ilki iptal davası

⁴⁰⁶ Filiz Berberoğlu Yenipınar, *Güncel İçtihatlarla Milletlerarası Özel Hukuk*, 1. Baskı, Aristo Yayınevi, İstanbul 2019, 41; Poyraz, 68; Korunalp, 361.

⁴⁰⁷ Poyraz, 67; Ali Cem Budak, “Hakem Kararları Maddi Hukuka Aykırılık Sebebiyle İptal Edilebilir Mi? Hakem Kararlarının İptali Müessesinin Tarihi Kökeni”, *Public And Private International Law Bulletin*, 40(1), 2020, 563.

⁴⁰⁸ Sarıtaş, 144.

⁴⁰⁹ Sarıtaş, 143.

⁴¹⁰ Poyraz, 68; Korunalp, 361.

⁴¹¹ Korunalp, 363.

açma hakkından feragat iradesinin açık bir beyanla yerine getirilmesidir. İkincisi ise iptal davası açma hakkından feragat iradesinin yazılı olarak beyan edilmesidir⁴¹².

İptal sebeplerinden, karara konu uyuşmazlığın Türk Hukuku'na göre tahkime elverişli olmaması ve kararın kamu düzenine aykırılığının feragat edilemeyecek iptal sebeplerinden olduğu, hakem kararının icra edilebilirliğine dair belgenin verilmesi sırasında bu hususun mahkemece kendiliğinden dikkate alınacağı MTK 15. maddesi içeriğinde belirtilmiştir. Bu nedenle taraflar bu iptal sebeplerine dayalı olarak iptal davası haklarından feragat etseler bile kararın icra edilebilirliğine dair belge verilmesinde bu husus mahkemece kendiliğinden nazara alınacaktır⁴¹³.

Yetkili mahkemenin iptal kararıyla hakem kararı artık hukuki sonuç doğurmayacaktır. İptal usulünde hakem kararının kaldırılması ve yeniden hakem heyetine gönderilmesi mümkün değildir. Hakem kararının verilmesi ile hakemin görevi bitmiş olur. Dolayısıyla iptal davası sonucu iptal edilen hakem kararına ilişkin dosyanın yeniden hakem heyeti tarafından görüşülüp karara bağlanması mümkün değildir⁴¹⁴.

İç hukukumuzda kamu düzeni kavramı, Türk toplumunun temel menfaatlerini ve yapısını muhafaza eden kuralları ifade etmekte olup, kamu hukuku ve özel hukuk nitelikli kuralları kapsar. Dolayısıyla kamu düzeni kavramı zamana ve yere göre değişim gösterirken, hukukumuzda da bir hükümle kamu düzeninin tarifi, kapsamı düzenlenmemiş, tanımı yapılmamıştır⁴¹⁵.

2.2.13. Tahkimin Avantaj ve Dezavantajları

Fikrî mülkiyete ilişkin dava açma süreçlerinin masraflı olması, yargılamanın uzun sürmesi ve fikrî mülkiyet meselesinin uzmanlık gerektiren teknik yönünün ağır basması, fikrî mülkiyet uyuşmazlıklarında mahkemelerden kaçınılarak alternatif çözüm yöntemlerine yönelime yol açmıştır. Fikrî mülkiyet ile ilgili uyuşmazlıklarda mahkemelerden kaçınmanın yanında, fikrî mülkiyetin kendisinden kaynaklanan birtakım sebeplere istinaden tahkimin, uyuşmazlıkların çözümünde bir yol olarak benimsenmesi gündeme gelmiştir. Bu sebepler; fikrî haklara ilişkin uyuşmazlıkların farklı kıtaları da

⁴¹² Korunalp, 364; Poyraz, 69.

⁴¹³ Poyraz, 69; Korunaşp, 362.

⁴¹⁴ Tuna, 39.

⁴¹⁵ Poyraz, 72; Sarıtaş, 146.

kapsayacak şekilde çok geniş bir coğrafyaya yayılması, konunun uzmanlık gerektirmesi ve yargılamanın hızla gerçekleştirilmesi olarak belirlemektedir. Ayrıca yargılamanın özel olması, tarafsız bir zeminde çözüm bulma zarureti, tahkimin esnekliği nedeniyle taraflar arasında iş birliğini geliştirebilme yönü ve gizlilik hassasiyeti gibi faktörler, fikrî uyuşmazlıkların çözümünde tahkimi tercih yönünden avantajlı kılmaktadır⁴¹⁶.

Tahkimin karakteristik genel avantajlarının ötesinde, Merkez tarafından yürütülen uluslararası tahkim prosedürünün; nispeten düşük maliyet, daha az bürokrasi ve uzman hakemler gibi faktörler göz önünde tutulduğunda ilave avantajlar sağladığı ifade edilmektedir⁴¹⁷.

Milletlerarası ticaretin gelişmesi, milletlerarası ticari alanda ortaya çıkan uyuşmazlık sayısını da artırmıştır. Bilindiği üzere milletlerarası alandaki ticari uyuşmazlıkları çözecek bir uluslar üstü mahkeme yoktur. Bu sebeple milletlerarası nitelikli olsa da uyuşmazlıkların mahkemede çözülme durumunda milli mahkemeler yetkili olacaktır. Milletlerarası ticaret uygulamasında hiçbir taraf diğer tarafın mahkemelerinde yargılanmayı tercih etmeyecektir. Özellikle taraflardan birinin devlet olduğu milletlerarası uyuşmazlıklarda söz konusu devletin kendi mahkemelerinde dava açılması diğer tarafın tercih edeceği bir yöntem olmayacaktır. İşte milletlerarası ticari uygulamada tahkim kavramı özellikle herhangi bir taraf açısından avantaj teşkil etmemesi başka bir deyişle tahkimin tüm taraflar için nötr olması sebebiyle milletlerarası ticari uygulamada tercih edilen bir yöntem olmuştur⁴¹⁸.

Milletlerarası ticari tahkim devlet yargısına nazaran hakem kararlarının tenfizi açısından da daha avantajlıdır. Milletlerarası sözleşmeler sayesinde hakem kararlarının tenfizinin, mahkeme kararlarının tenfizine nazaran kolaylaştırılmış olması tahkimin mahkeme yolu yerine tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden birisidir⁴¹⁹.

Milletlerarası tahkimin bir başka avantajı ise uyuşmazlığın uzman kişiler tarafından çözümlenmesine imkân vermesidir. Bilindiği üzere devlet yargısında tabii hâkim ilkesi gereği uyuşmazlıklar yetkili ve görevli mahkemelerde çözümlenir. Başka bir deyişle tarafların uyuşmazlığın bu konuda uzmanlaşmış veya en deneyimli hâkim tarafından

⁴¹⁶ Bıyıklı, 22.

⁴¹⁷ Bıyıklı, 29.

⁴¹⁸ Akıncı, *Tahkim*, 7; Özel, 26; Nomer, vd., 14.

⁴¹⁹ Akıncı, *Tahkim*, 7.

çözümlemesi istemeleri mümkün değildir. Buna karşılık milletlerarası tahkimde taraflar uyuşmazlığın ilgili olduğu sektör hakkında bilgili ve uzman kişileri hakem olarak belirleyebilirler. Bu sayede yargılama hız kazanacağı gibi ve uyuşmazlığı çözümünde söz konusu bilgi birikiminin kullanılması daha doğru bir karar elde etme imkanını artıracaktır⁴²⁰.

Tahkimin avantajlarından bir diğeri de taraflara tanımış olduğu irade serbestisidir. Bu irade serbestisi sayesinde taraflar, devlet yargısından farklı olarak tahkim yargılamasında uygulanacak usul kurallarını, yargılama dilini, yargılamanın yapılacağı ülkeyi ve hakemleri seçebilir⁴²¹.

2.3. WIPO NEZDİNDE YÜRÜTÜLEN DİĞER UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ

2.3.1. Arabuluculuk

Arabuluculuk; tarafların aralarındaki uyuşmazlığı çözmek için tarafsız bir üçüncü kişinin katılımıyla bir araya geldiği, üçüncü kişinin sadece tarafların iletişimini kolaylaştırdığı ve kararın taraflarca verildiği ihtiyari olarak başvuru olan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir⁴²².

Arabuluculuk, sorunlarla kişiler ve kişisel yaklaşımların ayrıldığı, tarafların hukuki ve kişisel durumlarından çok menfaatlerine odaklanıldığı, farklı çözüm yollarının araştırıldığı, tarafların üzerinde uzlaştığı esasların dikkate alındığı, tarafların tam hâkimiyetinin söz konusu olduğu, her iki tarafın da ortak menfaatinin korunarak ortak kazanımının amaçlandığı, iletişim ve karşılıklı ilişkilerin korunduğu, güvenli ve gizli bir alternatif çözüm yoludur⁴²³.

⁴²⁰ Akıncı, *Tahkim*, 8; Özel, 26.

⁴²¹ Akıncı, *Tahkim*, 8; Özel, 26.

⁴²² Korunalp, 28; Moser, 382; Potocnik, 135; Gurry, 390; WIPO Handbook, 231; Gülgün Ildır, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003, 88.

⁴²³ Ekler, 58.

WIPO Arabuluculuk Kuralları toplam 28 maddeden oluşmakta olup arabuluculuğun başlaması, arabulucunun atanması, sürecin yürütülmesi, sonlandırılması, ücret ve masraflar vb. çeşitli konularda hüküm içermektedir⁴²⁴.

Arabuluculuk süreci gizli olarak yürütülür. Her şeyden önce arabuluculukta müzakere edilen hususların mahkemede delil olarak ileri sürülmesi mümkün değildir. Taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece arabulucu, arabuluculuk faaliyeti çerçevesinde kendisine sunulan veya diğer bir şekilde elde ettiği bilgi ve belgelerle tuttuğu kayıtları gizli tutmakla yükümlüdür. Taraflar da aksi kararlaştırılmadığı sürece gizliliğe uymak zorundadırlar⁴²⁵.

Arabulucunun uyuşmazlık hakkında karar verme yetkisi yoktur; bu sayede uyuşmazlığın tarafları arabuluculuk sürecinde daha etkin hale gelmektedirler ve karar noktasında tüm kontrol kendilerine aittir⁴²⁶.

WIPO kurallarına göre tarafların tercihinə göre, arabuluculuk sürecinde bir anlaşma ortaya konamaz ise bu sürecin ardından tahkim, hızlandırılmış tahkim ve uzman kararı yoluna gidilebilir. Arabuluculuk süreci sırasında veya bitiminde, tarafların anlaşma gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Taraflar bu süreç sonunda kendi istekleri ile veya arabulucunun önerdiği çözüm ile anlaşma sağlayabilirler⁴²⁷.

2.3.2. Arabuluculuk-Tahkim (Med-Arb)

WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi'nin sunmuş olduğu bu alternatif uyuşmazlık çözüm yolunda tarafların arabuluculuk ve tahkim sürecinin bir arada yürütülmesi ile yani tek bir usulde birleştirilmesi ile uyuşmazlıklarının çözülmesi amaçlanır. Arabuluculuk-Tahkim uygulaması ile Merkez bünyesinde sunulan çift yönlü ve aşamalı bir mekanizmayı konu edinmektedir. Arabuluculuk-tahkim yolu, karma bir oluşumdur ve hem arabuluculuk hem tahkimin özelliklerini taşır. Arabuluculuk-tahkim yönteminin ilk aşaması arabuluculuktur. Bunun başarısız olması halinde bağlayıcı bir

⁴²⁴ WIPO Mediation Rules Schedule of Fees and Costs, July 2021.(<https://www.wipo.int/amc/tr/mediation/rules/index.html>)

⁴²⁵ WIPO Mediation Rules Article 15- 18, 6 (<https://www.wipo.int/amc/tr/mediation/rules/index.html>); Korunalp, 29; Gurry, 398.

⁴²⁶ WIPO Mediation Rules Article 14, 5-6(<https://www.wipo.int/amc/tr/mediation/rules/index.html>); Korunalp, 30; İldr, 89.

⁴²⁷ WIPO Mediation Rules Article 14/b, 6. (<https://www.wipo.int/amc/tr/mediation/rules/index.html>)

çözümüne ulaşmak için ikinci aşama olan tahkim yoluna gidilebilir⁴²⁸. Taraflar bu süreçte öncelikle arabuluculuk ile aralarındaki uyuşmazlığa, düzenleyecekleri birleşik bir akit ile çözüm bulmayı amaçlar⁴²⁹.

2.3.3. Uzman Tespiti

Uzman kararı, WIPO nezdinde yürütülen alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından biridir. Tarafların, uyuşmazlığı çözmek ve bir karar verilmesini sağlamak amacıyla yapılacak uzman görevlendirmesine dayanır. WIPO Uzman Kararı Kuralları 27 maddeden oluşmakta olup uzman kararı sürecinin başlaması, uzmanların seçilmesi, sürecin sonlandırılması, ücret ve masraflar vb. çeşitli hükümler içermektedir.⁴³⁰ 1 Ocak 2016'dan itibaren geçerli olmak üzere düzenlenmiştir.

Taraflar, aralarındaki uyuşmazlığı gidermek amacıyla, uzman kararına yönelik yapacakları anlaşma ile veya bu yönde bir anlaşma bulunmasa dahi Merkez'e yapılacak başvuru ile uzman kararı süreci başlatılabilir. Taraflar aksini kararlaştırmadıkça uzman kararı bağlayıcıdır. Tarafların tercihinde olmak üzere uzman kararı arabuluculuk veya devamında gelecek olan tahkim ve hızlandırılmış tahkim sürecinin öncesinde uygulanabilir⁴³¹.

WIPO Uzman Kararı Kurallarının 5. maddesine göre, uzman kararı almak için süreci başlatmak isteyen anlaşmanın tarafı, Merkez'e bu talebini sunar⁴³². Taraflar arasında anlaşmanın olmaması durumunda ise 6. maddeye göre uzman kararı almak isteyen taraf, Merkez'e yazılı olarak başvuru yapacak ve bir nüshasını da karşı tarafa iletecektir⁴³³. Merkez, taraflara uzman belirleme konusunda yardımcı olabilecektir. Uzman kararı sürecinin başlama tarihi, WIPO Uzman Kararı Kurallarının 7. maddesine göre uzman kararı talebinin Merkez tarafından alındığı tarih olacaktır⁴³⁴.

⁴²⁸ Ildır, 100.

⁴²⁹ Tanrıöven, 133; Korunalp, 50; Bıyıklı, 35; Castro ve Toscano, 151-152.

⁴³⁰ WIPO Expert Determination Rules Schedule of Fees and Costs, July 2021.(<https://www.wipo.int/amc/en/expert-determination/rules/>)

⁴³¹ Bıyıklı, 38.

⁴³² WIPO Expert Determination Rules Article 5, 6.(<https://www.wipo.int/amc/en/expert-determination/rules/>)

⁴³³ WIPO Expert Determination Rules Article 6, 7. (<https://www.wipo.int/amc/en/expert-determination/rules/>)

⁴³⁴ WIPO Expert Determination Rules Article 7, 7. (<https://www.wipo.int/amc/en/expert-determination/rules/>)

Merkez, uzman belirleme talebinin alındığını ve başlama tarihini taraflara yazılı olarak bildirecektir. Taraflarca ortak bir başvuru yapıldığı ve uzman belirlenmeyen hallerde, talebini sunmayan taraf, 8. maddeye göre uzman kararı alınması sürecinin başladığı tarihten itibaren 14 takvim günü içinde talebe cevap verecektir⁴³⁵. Bu sürenin de dolmasından sonra, taraflarca bir uzman belirlenmemiş ise uzman atamasını Merkez yapacaktır. Uzman sayısı, tarafların ortak kararı ile birden fazla olabilir⁴³⁶.

2.3.3. Hızlandırılmış Tahkim

Hızlandırılmış tahkim usulü, tahkimin daha hızlı ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla getirilmiştir. Hızlandırılmış tahkim, tahkimden tamamen ayrı bir sistem olmamakla birlikte, tahkim yargılamasının tek hakem tarafından yürütülmesini ve tahkimdeki sürelerin kısaltılarak uygulanmasını ifade etmektedir⁴³⁷. Milletlerarası tahkimde hızlandırılmış tahkim usulü zamandan ve masraftan tasarruf edebilmek amacıyla geliştirilmiştir⁴³⁸.

⁴³⁵ WIPO Expert Determination Rules Article 8, 7. (<https://www.wipo.int/amc/en/expert-determination/rules/>)

⁴³⁶ Tanrıöven, 136.

⁴³⁷ Aydın, 23; Bıyıklı, 35; Gökem Çakır, “Fast- Track Arbitration in Global Practice”, *GSI Articleletter*, Volume 14, 2016, 82; Can ve Tuna, 461.

⁴³⁸ Jan Paulsson, “Fast- Track Arbitration in Europe (With Special References To The WIPO Expedited Arbitration Rules)”, *Hastings International And Comparative Law Review*, 18(4), 1995, 715.

Günümüzde hızlandırılmış tahkim usulü birçok milletlerarası tahkim kurumunun kurallarında düzenlenmiş haldedir⁴³⁹. Bu kurumlara örnek olarak ISTAC⁴⁴⁰, ICC⁴⁴¹, LCIA⁴⁴² ve inceleme konumuz olan WIPO örnek verilebilir. Taraflarca aksi kararlaştırılmadığı sürece hızlandırılmış tahkim usulü tahkim merkezleri tarafından tek hakem ile yürütülür⁴⁴³.

Tahkim merkezleri genel olarak, hızlandırılmış tahkim usulünün uygulanabilmesi için uyuşmazlık miktarının belirli miktarın altında olmasını aramaktadırlar⁴⁴⁴. Ancak WIPO kurallarında hızlandırılmış tahkim usulünün uygulanması için diğer tahkim merkezleri gibi uyuşmazlığın miktarına ilişkin bir üst sınır belirlemesi söz konusu

⁴³⁹ Hızlandırılmış tahkim usulü hızlı yargılamanın yapılabilmesi için birçok tahkim merkezi tarafından düzenlenmiş olmakla birlikte yine geçici tedbirlere ilişkin kararların ivedilikle alınabilmesi için tahkim merkezleri tarafından acil durum tahkim yargılaması (Emergency Arbitration) hizmeti de sunulmaktadır. Kurumsal tahkim kurallarının büyük çoğunluğunda acil durum hakeminin kısa sürede atanacağı düzenlenmiştir. Acil durum hakemine başvurulabilmesi için tarafların seçmiş oldukları tahkim kurallarında acil durum hakemine ilişkin düzenlemeye yer verilmiş olması gerekir. Ayrıca taraflar acil durum hakemine başvuruya ilişkin tahkim sözleşmesinde olumsuz bir kayda yer vermemiş olmalıdırlar. Acil durum hakemi kurallarını düzenleyen bütün kurumsal tahkim merkezleri açısından kabul gören durum acil durum hakemi tarafından verilen kararların bağlayıcı olduğudur. Kararlar bağlayıcı olmakla birlikte bu durum nihai hakem kararını etkilemez, yalnızca geçici bir karar teşkil eder. Acil durum hakemi düzenlemesine yer veren kurumsal tahkim kurallarının ortak noktası dosyanın henüz hakem heyetine tevdi edilmemiş olmasıdır. Hakem heyeti dosyayı ele aldığı anda geçici hukuki koruma tedbirlerine hükmetme yetkisi de hakem heyetine geçecektir. Davanın esasına bakacak hakem kurulu verilen geçici hukuki koruma kararında değişiklik yapabileceği gibi bu kararları kaldırabilirler. Dolayısıyla böyle bir durumda acil durum hakeminin işlevi kalmayacaktır. (Merve Ece Uyanık, *Tahkim Yargılamasında Acil Durum Hakemi*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2020, 45- 91; N. Tuğçe Bilgetekin, “Acil Durum Hakemliği”, *Public and Private International Law Bulletin*, 36(1), 2017, 43; Can ve Tuna, 252-253; Rania Alnaber, “Emergency Arbitration: More Innovation Or Vast Improvement”, *Arbitration International*, 35(4), 2019, 448- 460; Grant Hanessian, E. Alexandra Dosman, “Songs Of Innocence And Experience: Ten Years Of Emergency Arbitration”, *American Review Of International Arbitration*, 27(2), 2016, 219-230; Peter L. Michaelson, “Emergency Arbitration: Fast, Effective And Economical”, *Just Resolution, American Bar Association Dispute Resolution Section*, 2016, 2-3) Buradan hareketle acil durum hakemi henüz hakem heyeti kurulmadan taraflardan birinin talebi üzerine atanan geçici hukuki koruma tedbirlerine ilişkin geçici ve bağlayıcı karar verme yetkisi olan uyuşmazlığın esas ile ilgili nihai karar verme yetkisi olmayan hakemi ifade etmektedir. Oysa seri tahkim yargılaması başlı başına tahkim yargılamasının zamandan ve masraftan tasarruf etmek amacıyla geliştirilmiş bir türü olmakla birlikte uyuşmazlığın esasına ilişkin nihai kararın verildiği bir tahkim yargılaması mahiyetindedir. Hızlı karar verme özelliği bakımından seri tahkim ve acil durum hakemi birbirleri ile benzemelerine rağmen yargılama usulü, süreci ve sonuçları bakımından tamamen farklı iki yöntemdir.

⁴⁴⁰ ISTAC Seri Tahkim Kuralları için bkz. <https://istac.org.tr/tr/uyusmazlik-cozumu/seri-tahkim/seri-tahkim-kurallari/>

⁴⁴¹ ICC tahkim Kuralları için bkz. https://icc.tobb.org.tr/docs/ICC_Tahkim_Kurallari_Kitapcik.pdf

⁴⁴² LCIA Tahkim Kuralları için bkz. https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/Lcia-arbitration-rules-2014.aspx

⁴⁴³ ISTAC Hızlandırılmış Tahkim Kuralları 3/2. maddesi, ICC Tahkim Kuralları Ek IV 2/3. maddesi, WIPO Hızlandırılmış Tahkim Kuralları 14. maddesindeki düzenlemeler yargılamanın tek hakem tarafından yönetileceğine ilişkin düzenlemelere örnek gösterilebilir.

⁴⁴⁴ ISTAC kurallarına göre kural olarak 300.000 TL’nin altında kalan uyuşmazlıklarda hızlandırılmış tahkim usulü uygulanabilir. ICC Hızlandırılmış Tahkim Kurallarına göre ise 2.000.000 Amerikan Dolarını aşmayan uyuşmazlıklarda bu kurallar uygulama alanı bulabilecektir.

değildir. Burada önemli olan tarafların düzenledikleri sözleşme ile aralarındaki mevcut veya muhtemel uyuşmazlıklara ilişkin WIPO hızlandırılmış tahkim kurallarının uygulanacak olmasını kararlaştırmış olmalarıdır. WIPO kurallarında böyle bir yaklaşımın izlenmiş olması ise tahkimin temel ilkelerinden olan irade serbestisi açısından olumlu karşılanmaktadır⁴⁴⁵.

Tarafların tercihinine göre hızlandırılmış tahkim, arabuluculuk veya uzman kararı öncesinde uygulanabilir. WIPO Hızlandırılmış Tahkim Kurallarında, normal WIPO tahkim yargılamasına nazaran daha hızlı bir yol izlenebilmesi amacıyla hakem sayısında azalma, taraflara verilen sürelerde azalma, Merkez'in müdahale yetkisinin sınırlandırılması, düşürülmüş ücretler ve bazı usule yönelik değişikliklerle tahkim sürecinin hızlandırılması öngörülmüştür. Hızlandırılmış tahkim; genellikle hakem tarafından çözülecek az sayıda uyuşmazlık olduğu, tarafların kesin ve direkt uygulanabilir bir karar arzuladığı, zaman ve masraf dengesinin daha iyi şekilde tutulabildiği, genellikle konusu marka ve yazılım olan uyuşmazlıklarda uygulanmaktadır⁴⁴⁶.

WIPO Hızlandırılmış Tahkim Kuralları 10. maddesine göre dava dilekçesi, hızlandırılmış tahkimde tahkim talebi ile birlikte sunulmalıdır⁴⁴⁷. Davalı tarafça, WIPO Hızlandırılmış Tahkim Kurallarının 11. maddesi gereği 20 gün içinde savunmaya ilişkin cevap verilmelidir. Savunma dilekçesi, tahkim talebine verilen cevapla birlikte sunulmalıdır⁴⁴⁸. WIPO Hızlandırılmış Tahkim Kurallarının 14. maddesine göre ise hızlandırılmış tahkim yargılaması, taraflarca aday gösterilecek yalnızca tek hakem ile yürütülecektir⁴⁴⁹. Kayıt ücreti ve yönetim ücretleri yaklaşık olarak normal tahkim sürecinin yarısı olacak şekilde düzenlenmiştir. Uyuşmazlık konusunun karmaşıklığına ve hakemin harcadığı süreye göre sabit olan hakem ücretleri de artırılıp azaltılabilecektir⁴⁵⁰.

WIPO Hızlandırılmış Tahkiminde, tahkim sürecinin tek hakemle yürütülmesi zorunludur. Taraflar, tek hakemi kararlaştırılan süre içinde belirlememişler ise veya anlaşmalarında böyle bir süre belirtilmemişse, tahkimin başlamış olduğu andan sonraki

⁴⁴⁵ Koç, 11.

⁴⁴⁶ Tanrıöven, 120.

⁴⁴⁷ WIPO Expedited Arbitration Rules, Schedule of Fees and Costs Article 10, July 2021, 9.(<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>)

⁴⁴⁸ WIPO Expedited Arbitration Rules Article 11, 9. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>)

⁴⁴⁹ Paulsson, 716.

⁴⁵⁰ Tanrıöven, 121-122; Aydın, 26.

15 gün içinde tek hakem, WIPO Hızlandırılmış Tahkim Kurallarının 14. maddesi uyarınca atanacaktır. Maddeye göre Merkez en az üç adayın isminin yer aldığı listeyi taraflara gönderecek olup taraflardan her biri listenin kendilerine ulaştığı tarihten itibaren işaretledikleri listeyi 7 gün içerisinde Merkeze iade edeceklerdir. Listeyi teslim etmeyen taraf listede yer alan adayların hepsinin adaylığını kabul etmiş sayılır. Merkez, tarafların tercihini dikkate alarak mümkün olan en kısa sürede hakemi atayacaktır⁴⁵¹.

WIPO tahkim usulüne alternatif olan hızlandırılmış tahkimin belirgin özellikleri; sürekli tek hakemin görev yapması, tahkim talebi ile dava dilekçesi ve tahkime cevap ile savunma beyanının birlikte alınması, karar sürecinin kısaltılması, duruşma açılmaması, duruşma açılacak ise duruşmaların en fazla üç gün sürmesi şeklinde ifade edilebilir⁴⁵².

WIPO Hızlandırılmış Tahkim Kuralları 9. maddesinde, talep sahibi tarafından tahkim talebine eklenmesi gereken bilgi ve belgelerin sayısı ve kapsamı normal tahkim talebine göre azaltılmıştır⁴⁵³. Hızlandırılmış Kurallarda tahkim talebinde bulunması gerekli belgelerin azaltılması; tahkim yargılamasının hızlı ve çözüm odaklı bir yaklaşımla ele alınması ve bürokrasinin en asgari düzeye indirilmesi isteğinden kaynaklanmaktadır⁴⁵⁴.

Hızlandırılmış Kurallar, tahkim sürecinin neticelendirilmesi ve nihai kararın verilmesi bakımından, Kurallarda öngörülen sürelerden farklı süreler getirmektedir. Hızlandırılmış Kuralların 58/a maddesinde, hakem heyetinin oluşturulmasından ya da cevap dilekçesinin alınmasından itibaren üç ay içinde yargılamanın bitirilmesi ve davanın bitirildiğinin ilan edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ilanın ardından bir ay içinde de nihai kararın verilmesi zorunludur⁴⁵⁵. Hızlandırılmış Kurallar 61/c maddesinde, tarafların ek karar talebi olması halinde hakem, ek kararın verilmesi için 30 günlük süre tanıyabilecektir⁴⁵⁶.

⁴⁵¹ WIPO Expedited Arbitration Rules Article 14, 10. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>)

⁴⁵² Aydın, 92.

⁴⁵³ WIPO Expedited Arbitration Rules Article 9, 9. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>)

⁴⁵⁴ Aydın, 93.

⁴⁵⁵ WIPO Expedited Arbitration Rules Article 58, 22. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>)

⁴⁵⁶ WIPO Expedited Arbitration Rules Article 61/c, 24. (<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>)

Hızlandırılmış tahkim kuralları 59. maddesi uyarınca yargılama sonucunda süreci uzatabilecek usuli işlemler de kaldırılmıştır ve hızlandırılmış tahkimin amacına uygun olarak kararın derhal icra edilmesi amaçlanmıştır. Anılan maddeye göre taraflar hakem kararını gecikmesizin uygulayacak olup hakem kararını, yerel hukuk izin verdiği ölçüde, temyize veya diğer kanun yollarına taşıma hakkından feragat etmeyi kabul etmektedirler⁴⁵⁷.

Uzman kişilerden gerekli rapor ve beyanlarının alınamaması, olağan tahkime göre yüzeysel deliller çerçevesinde ve duruşma yapılmaksızın karar verilebilmesi, tarafların tahkime hazırlanmaları için az zamanlarının bulunması ve yargılama masraflarının daha kısa sürelerde yatırılmak zorunda olması gibi noktalar hızlandırılmış tahkime ilişkin temel eleştirilerdir⁴⁵⁸. Hızlandırılmış tahkim usulünde yargılamanın kısa süre içerisinde bitirilmesi amaçlandığından kimi zaman yargılamalar esnasında yargılamayı uzatacak nitelikte olduğu kabul edilen taraf açıklamalarına sınırlandırma getirilebileceği kabul edilmektedir. Bazı tahkim kurumlarının seri tahkim usulünde hakemlere gerekçesiz karar verme imkanı tanındığı da görülmektedir⁴⁵⁹. Seri tahkim usulünde amaç yargılamayı hızla sonuçlandırmak ve esasa ilişkin bir karar vermek olmasına rağmen yargılamayı hızla sonuçlandırmak için uygulanan usuli kurallar ile tarafların iddia ve savunma hakkı ihlal edilmemelidir⁴⁶⁰.

2.3.4. WIPO E-ADR

Uluslararası ticari davaların önemli bir kısmı tahkim yolu ile çözümlenmektedir. Ancak yakın zamanda dünya genelinde ciddi etkiler gösteren Covid- 19 mevcut tahkim yargılamalarının yanısıra açılması düşünülen yeni tahkim davalarını da etkilemiştir. Esasen tahkim başvurusunun, dilekçelerin ve ilgili belgelerin elektronik ortamda gönderilmesi; tanıkların, uzmanların beyanlarının online olarak alınması duruşmaların

⁴⁵⁷ WIPO Expedited Arbitration Rules Article 59, 23(<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>); ÇAKIR, 89.

⁴⁵⁸ Aydın, 24; Irene Welser ve Christian Klausegger, “Fast Track Arbitration: Just Fast Or Something Different”, *Austrian Arbitration Yearbook*, 259:260, 2009, 266; Çakır, 83; Javier Tarjuelo, “Fast Track Procedures: A New Trend in Institutional Arbitration”, *Disputes Resolution International*, 11(2), 2017, 113.

⁴⁵⁹ Zeynep Gürsoy, *Seri Tahkim Usulü ve Uygulaması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul 2020, 92; Welser ve Klausegger, 261.

⁴⁶⁰ Welser ve Klausegger, 267; Tarjuelo, 114.

online yapılması zaten tahkim kurumlarının kurallarında yer alan düzenlemelerdendir⁴⁶¹. Pandemi sürecinden itibaren tahkim merkezleri fiziksel olarak hizmet vermemekle beraber online hizmet etmiş ve buna bağlı olarak online tahkim yargılamalarının sayısında artış meydana gelmiştir.

WIPO kuralları tarafların, arabulucuların ve hakemlerin çevrimiçi araçları kullanarak işlemleri yürütmesine imkan verip aynı zamanda teşvik etmektedir. Aynı zamanda arabulucuların ve hakemlerin yargılamanın gereken hızla yapılmasını sağlama yükümlülükleri mevcuttur. Çevrimiçi araçlarla uyuşmazlık çözümlerinin nasıl sağlanacağına ilişkin WIPO tarafından özel olarak hazırlanmış kurallar bulunmamaktadır. Bunun yerine WIPO Tahkim Kurallarının 37/a, 40, 49/g, 55. maddelerinde, WIPO Hızlandırılmış Tahkim Kurallarının 31/a, 34, 43/g, 49. maddeleri ile WIPO Arabuluculuk Kurallarının 10. maddesinde çevrimiçi vaka çözümüne yönelik düzenlemeler yer almaktadır⁴⁶².

Kurallardaki ortak düzenlemeleri özetleyecek olursak; tarafların anlaşması doğrultusunda veya böyle bir anlaşma yoksa mahkeme heyeti/hakem yargılamaların çevrimiçi araçlarla yapılıp yapılmayacağını takdir edecektir. Çevrimiçi araçlarla duruşmaların yapılacak olması halinde Merkez taraflara önceden kullanılacak araç, zaman vb. gerekli bilgileri iletecektir⁴⁶³. Tahkim kurallarında belirtildiği üzere mahkeme kuruluşundan 30 gün sonra yargılamanın planlanması açısından çevrimiçi araçları kullanarak hazırlık toplantısı düzenleyecektir. Bu süre hızlandırılmış tahkim açısından mahkemenin kurulduğu tarihten itibaren 15 gündür⁴⁶⁴. Acil durum hakemleri de talebin gerektirdiği ivediliği dikkate alarak yargılamayı uygun gördüğü şekilde yürütebilir. Acil durum hakemi duruşmaya alternatif olarak çevrimiçi araçları kullanabilir⁴⁶⁵.

Tahkim kısmen veya tamamen online olarak yapılabilir. Tahkimin tamamen online olduğu hallerde çevrimiçi araçlar vasıtası ile iletişim kurulmaktadır. Kısmen online yapılan yargılamalarda ise duruşmalar fiziki olarak gerçekleştirilmektedir. Uyuşmazlıkların hibrit olarak çözüme kavuşturulması da mümkündür. Yani bazı

⁴⁶¹ Nuray Ekşi, *Covid- 19 Sürecinde Milletlerarası Özel Hukuk*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2021, 170-171.

⁴⁶² Ayrıntı için bkz. <https://www.wipo.int/amc/en/eadr/checklist/index.html>

⁴⁶³ WIPO Arbitration Rules Article 55, 21; WIPO Expedited Arbitration Rules Article 49, 19.

⁴⁶⁴ WIPO Arbitration Rules Article 40, 16; WIPO Expedited Arbitration Rules Article 34, 14.

⁴⁶⁵ WIPO Arbitration Rules Article 49/g, 19; WIPO Expedited Arbitration Rules Article 43/g, 17.

tarafların, arabulucuların veya hakemlerin bir kısmının duruşmalara bizzat katıldığı bir kısmının ise çevrimiçi araçları yani video konferans, telefon vb. kullanarak katılması imkan dahilindedir. Taraflar, arabulucular ve hakemler istedikleri çevrimiçi aracı seçmek konusunda serbestiye sahiptirler.

Merkez tarafından arabuluculuk işlemlerinin çevrimiçi olarak yürütülmesinin normale oranla zaman ve maliyet açısından uzlaşma oranı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu belirtilmektedir.

Covid- 19 pandemi döneminde yargılamaların sekteye uğramaması için çevrimiçi araçların kullanılarak yargılama yapılması kolaylık sağlamıştır. Pandemi döneminde dünya genelinde alınan tedbirlere uyumlu olarak çevrimiçi araçlar ile taraflar fiziki olarak bir araya gelmeden yargılamalar yapılmaya devam edilmiştir. Ancak WIPO kurallarına pandemi dönemi ile alakalı yeni maddeler eklenmediği gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine ilişkin kuralların tamamı 1 Temmuz 2021 tarihinde güncellenmiştir. Güncellenen kurallarda Covid- 19 pandemisi ile alakalı doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak kuralların içinde yer alan çevrimiçi araçlarla uyuşmazlık çözme şekilleri pandemi döneminde kolaylıkla uygulama imkanına sahip düzenlemelerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

WIPO HAKEM KARARLARININ TANINMASI TENFİZİ

3.1. GENEL OLARAK TANIMA VE TENFİZ KAVRAMLARI

Tanım ve tenfiz, mevcut hakem kararlarının, kararın verilmiş olduğu ülke dışında, tanım ve tenfizinin istendiği ülkelerde de etkisi olmasını, hukuki geçerlilik kazanmasını sağlar. Hakem kararlarının ise iki şekilde icrası söz konusudur. İlki tarafların hakem kararını kendi rızaları ile yerine getirmeleridir. Diğer hal ise uyuşmazlığın taraflarından birinin kararın gereklerini yerine getirmemek konusunda ısrarcı olması halinde diğer tarafın kararın icrası için tanım tenfiz başvurusunda bulunacak olmasıdır⁴⁶⁶.

Ulusal mahkemelerde görülen davaların verildiği yer ülke topraklarında geçerli olması karşısında tahkim yargılamasının hem yerel hem de uluslararası anlamda bağlayıcılığı mevcuttur. Öncelikle, tahkim yargılamasının görüldüğü ve sonuçlandırıldığı ülkede, yerel kanunlarda aksi yönde hüküm bulunmadıkça, hakem kararları verildiği an o ülkede bağlayıcılık arz etmektedir. Ancak genel anlamda yabancı nitelikteki bir hakem kararının, başka bir ülkede hukuki sonuç doğurması için o ülkede tanım ve tenfiz işlemlerinin yapılması gerekir. Taraflar için bağlayıcı olan yabancı hakem kararı, başka bir ülkede uygulanmak isteniyorsa tanım ve tenfiz müesseseleri gündeme gelecektir.

Tahkim yargılamasında hakemler tarafından verilen kararlar, kararın verildiği ülkenin egemenlik hakkı kapsamında değerlendirilmekte ve normal şartlarda yalnızca tabi oldukları hukuk veya kararın verildiği ülke sınırlarında etki doğurmaktadır⁴⁶⁷. Bu bakımdan ülkeler gerek iç hukuklarında gerekse yaptıkları uluslararası sözleşmelerle yabancı ülke ilamlarının etkilerine sınırlarını açmışlardır⁴⁶⁸. Devletler özel hukuku kapsamında devletleri yabancı mahkeme veya hakem kararlarını tanımaya zorlayan bir kural bulunmamakla beraber ülkeler arası iş birliği, kazanılmış hakların korunması vb. sebeplerle tanım ve tenfiz taleplerinin kabulü mümkün hale gelmiştir⁴⁶⁹. Anayasamızın

⁴⁶⁶ Turgut Kalpsüz, “Hakem Kararlarının İcrası”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 25(2), 2009, 6.

⁴⁶⁷ Cansev Erinç İncekaş ve Bekir Bera Göksu, *Enforcement Of Foreign Judgements in Turkey GSI Articleletter*, Vol: 25, 2021, 150.

⁴⁶⁸ Şeref Ertaş, “Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, 1987, 369.

⁴⁶⁹ Ertaş, 374; Mehmet Köle, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanım ve Tenfizinde Usul”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 2016, 40; Uğur Tütüncübaşı, “Türk Hukukuyla Karşılaştırmalı

hak arama hürriyetini düzenleyen 36. maddesi kanunun belirlediği sınırlar içinde tahkim yolunu seçme ve tahkim davası açma hak ve özgürlüğünü de kapsar. Milletlerarası tahkim yargılaması sonucu verilen yabancı hakem kararlarının devlet gücü ile icra edilebilmesi için tenfizine karar verilmesi bu bakımından Anayasa'nın sözüne ve özüne aykırı bir durum yaratmamaktadır⁴⁷⁰.

Yabancı bir hakem kararının tanınması veya tenfizi için mahkemeye başvurulması gerekmektedir. Mahkeme bu halde tanınması veya tenfiz edilmesi istenen kararın tanıma veya tenfiz edilme koşullarını taşıyıp taşımadığını inceleyecektir⁴⁷¹. Tanıma ve tenfiz, şartları ve ortaya çıkardığı etkiler bakımından farklı kurumlardır. Hakem kararının tanınması, hakem kararının kesin hüküm özelliğinden bağımsız olarak tanınmasının istendiği devlet mahkemesince kabulü anlamına gelir. Tanıma, tanınması yapılan yabancı hakem kararının icrasını sağlamaz. Hakem kararının tanınmanın yapıldığı ülkede verilmiş gibi etki doğurması ve kesin hüküm niteliğini kazanmasını sağlar⁴⁷². Dolayısıyla tanıma, taraflarca bir hakem kararının icrası gerekmiyor ise tercih edilebilecek hukuki bir yoldur. Tanıma ile hakem kararları, tanıyan ülkenin milli hukukunun bir parçası konumuna gelmektedir⁴⁷³.

Tenfiz, yabancı kararın kesin hüküm kuvveti ile birlikte icra kabiliyetinin de tenfiz işleminin gerçekleştiği ülkede kabul edilmiş olması anlamına gelmektedir⁴⁷⁴. Tenfiz ile, tahkim yargılamasında lehine karar verilmiş olan taraf hakemlerin hükmetmiş olduğu kararın teminini istemektedir. Tahkim yargılaması sonucunda verilen kararın taraf iradeleriyle ve gönüllü olarak uygulanması esastır ancak bazı hallerde taraflar hakem kararının gereklerini yerine getirmeyebilmektedirler. İşte bu hallerde tenfiz ile lehine karar verilen taraf karara uyulmasını zorunlu kılmak amacıyla mahkemeye başvurarak

Olarak Alman Hukukunda Yabancı Yargı Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı, 2015, 1527; Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, 271.

⁴⁷⁰ Mahmut Tefik Bırsel, “Türkiye’de Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinin Anayasal ve Küresel Boyutları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Özel Sayı, 2005, 28.

⁴⁷¹ Ebru Karademir, “Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Yabancılaşma Unsuru”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(7), 2016, 130.

⁴⁷² İncekaş ve Göksu, 153; Sercan Ecemiş, MÖHUK Dışında Düzenlenen Tanıma ve Tenfiz Kuralları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, 2020, 360; Tütüncübaşı, 1526; Korunalp, 375; Ayhan Dolunay, *Türk Hukukunda ve Kıbrıs Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2015, 27; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 3. Baskı, Vedat Yayıncılık, İstanbul 2013, 317; Güngör, 289.

⁴⁷³ Ertaş, 378; İncekaş ve Göksu, 152; Ayhan Dolunay, 29.

⁴⁷⁴ İncekaş ve Göksu, 153; Ecemiş, 360; Tütüncübaşı, 1526; Dolunay, 30; Akıncı, 317; Güngör, 272.

hareket etmektedir. Yabancı hakem kararlarının, karar aleyhine olan tarafça yerine getirilmesi halinde tenfiz kararı alınmasına gerek kalmayacaktır. Tenfizine karar verilen yabancı hakem kararları üç sonuç doğurur. Bunlar kesin hüküm, kesin delil ve icra kabiliyetidir⁴⁷⁵.

Tanıma tenfiz talebi üzerine mahkeme hakem kararını esastan inceleyemez. Buna revizyon yasağı denilmektedir⁴⁷⁶. Tanıma veya tenfiz incelemesinde yabancı hakem kararının esastan incelenememesinin istisnasını ise kamu düzeni oluşturmaktadır⁴⁷⁷.

Uluslararası bir tahkim yargılaması sonucu verilmiş hakem kararlarının 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkındaki New York Sözleşmesine üye devletlerde olduğu gibi bazı koşullarda tanıma ve tenfizi usullerinin oldukça kolaylaştırılmış olması tahkimin uluslararası yargılamalarda sıklıkla tercih edilmesinde etkindir⁴⁷⁸.

3.1.1. Hakem Kararlarının Milliyeti

Tanıma ve tenfiz mekanizması sayesinde yabancı kabul edilen hakem kararlarının tahkim yargılamasının yapıldığı ülke dışındaki ülkelerde de hüküm doğurması sağlanır. Tanıma tenfiz müessesesinin tartışılabilmesi için öncelikle yabancı hakem kararının ne olduğunun tespiti gerekir. Bir hakem mahkemesi kararının yabancı hakem mahkemesi kararı olarak tanımlanması, bu tanımlamayı yapacak yargı organının uygulayacağı hukuk sistemine bağlıdır⁴⁷⁹.

Milletlerarası hakem kararları, hiçbir ülkeye izafe edilemeyen anasyonel hakem kararlarını ihtiva etmektedir⁴⁸⁰. Hakem kararlarının milliyeti konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Hakem kararına yabancılık niteliği verdiği kabul edilen kıstaslardan ilki toprak ilkesidir. Buna göre yabancı bir ülkede toplanan ve yargılama yapan hakemlerin

⁴⁷⁵ Korunalp, 375.

⁴⁷⁶ Yargıtay İBGK, 2010/1 E., 2012/1 K., 10.02.2012 T. “tenfiz hakiminin yabancı mahkeme ilamını maddi hukuk açısından doğruluğunu inceleme yetkisi yoktur; Ergin Nomer, *Milletlerarası Usul Hukuku*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2009, 201.

⁴⁷⁷ Korunalp, 376.

⁴⁷⁸ Tanrıöven, 22.

⁴⁷⁹ Yaşar Karayalçın, “Milletlerarası Tahkimde Muhakeme Usulü”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 19(3), 1998, 12; Turgut Kalpsüz, “Hakem Kararlarının İcrası”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 25(2), 2009, 9; Ali Yaşar ve Ömer Özkan, “Hakem Kararlarının Hukuki Niteliği: Yabancı, Yerli ve Milletlerarası Hakem Kararları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(29), 2016, 9.

⁴⁸⁰ Korunalp, 379.

bu yabancı ülkede verdikleri kararı yabancı hakem kararı olarak nitelendirilmek gerekecektir⁴⁸¹. Bir diğer anlatımla tanıma ve tenfiz talep edilen devlet dışında başka bir devlet topraklarında verilmiş olan kararlar toprak esasına göre yabancı hakem kararı mahiyetindedir⁴⁸².

Hakem kararına yabancılık unsuru verdiği kabul edilen kıstaslardan diğeri ise hakem kararının otoritesi altında verildiği kanun kıstasıdır. Bu kıstas uyarınca yabancı bir hukuka göre tahkim yargılaması yapılmış, hakem kararı verilmiş ve yargılama sona erdirilmişse yargılama sonucu verilen yabancı hakem kararı mahiyetinde olacaktır. Bu durumda yabancı bir hukuka göre verilmiş olan hakem kararı yabancı hakem kararıdır⁴⁸³. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 07.11.1951 tarihli kararına göre de tahkim yargılaması tanıma tenfiz talep edilen devlette yapılmış olsa dahi başka devletin kanunlarının uygulanarak tahkim yargılamasının yürütülmüş olması sonucu verilen kararlar yabancı hakem kararı mahiyetindedir⁴⁸⁴. Türk Hukuku'nda milli olmayan hakem kararları sadece yabancı bir usul hukukunun otoritesi altında alınmış hakem kararları değil; aynı zamanda hiçbir devletin usul hukukunun uygulanmadığı milletlerarası kurumların kuralları ile oluşan milletlerarası hakem kararlarıdır⁴⁸⁵. MÖHUK kapsamında hangi hakem kararlarının yabancı bir hakem kararı sayılacağı hususunda düzenleme bulunmamaktadır.

WIPO milletlerarası tahkim merkezi mahiyetinde olup yukarıda açıklanan kıstaslar doğrultusunda verilen hakem kararları Türk hukuku açısından yabancı hakem kararı olarak nitelendirilecektir. Dolayısıyla yabancılık unsuru taşıyan fikri mülkiyet hukuku uyuşmazlıklarına ilişkin WIPO nezdinde yapılan tahkim yerinin Türkiye dışında başka bir ülke olması hali veya tahkim yeri Türkiye olmasına karşın uyuşmazlığa uygulanan hukukun Türk hukuku dışında farklı bir hukuk veya milletlerarası ticari teamül hukukunun uygulanarak karar verilmesi halleri hakem kararına yabancı hakem kararı

⁴⁸¹ Korunalp, 377; Gülşen, 95.

⁴⁸² Merve Acun Mekengence ve Cansu Yener Keskin, *Şematik Milletlerarası Özel Hukuk Ders Kitabı*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, 152; Karayalçın, 14; Karademir, 135.

⁴⁸³ Korunalp, 377; Bırsel, 8; Yasemin Taşdemir, "Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 2016, 120; Erhan Kanışlı, "Milletlerarası Tahkimde Hakem Kararları", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(2), 2014, 963; Nomer, 198.

⁴⁸⁴ Yargıtay HGK, 1951/126 E., 1951/109 K., 7.11.1951 T. Aynı yöndeki kararlar için bkz. Yargıtay 13. HD., 1998/5441 E., 1998/6064 K., 07.07.1998 T., Yargıtay 5. HD., 1996/3249 E., 1996/5584, 25.10.1996 T.

⁴⁸⁵ Ergin Nomer, Nuray Ekşi, Günseli Öztekin Gelgel, *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, Cilt I, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2016, 81; Korunalp, 389.

özelliği kazandıracaktır. Böylesi bir WIPO hakem kararının Türkiye’de uygulanması ise tanıma ve tenfiz ile mümkün olacaktır.

3.2. WIPO HAKEM KARARLARININ TANINMASI VE TENFİZİ

Kesin nitelikte olan ve WIPO tahkim yargılaması sonucu verilen hakem kararı, tanıma ve tenfiz yoluna açıktır. Tahkim müessesesinde hakemler tarafından verilen karar ilk derece mahkemeleri kararları ile aynı etkiye sahip olup, aleyhine karar verilen kişi kararı yerine getirmediği takdirde diğer taraf kararın uygulaması için icraya verebilecektir⁴⁸⁶. WIPO tahkim kurallarında hakem kararının bağlayıcılık ve icra edilebilirlik niteliklerini kazanması için merkezin onayına ya da uygulanacak hukuka göre yargı yollarının tüketilmesine ilişkin bir şart getirilmemiştir. WIPO nezdinde tahkim yargılaması sonucunda verilen hakem kararı uyuşmazlığı esastan çözer⁴⁸⁷.

Bir devletin WIPO üyesi olması WIPO bünyesinde gerçekleştirilen tahkim sonucunda verilen bir yabancı hakem kararına doğrudan etki tanıyacağını kabul ettiği anlamına gelmez. WIPO bünyesinde gerçekleşen tahkim sonucunda verilen bir hakem kararı, bir devletin ulusal hukuk kurallarına göre yabancı hakem kararıysa icra edilebilmesi için o devletin yetkili mahkemeleri tarafından tanınması ve tenfizi gerekir. Bir değerlendirme yapılacak olursa WIPO tahkimi yöntemi yoluyla verilen kararın Türk hukukuna göre yabancı hakem kararı olarak vasıflandırılması halinde kararın icrası için tanıma ve tenfiz yoluna başvurulması gerekecektir⁴⁸⁸.

3.2.1. 1958 Tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin New York Sözleşmesi Uyarınca Tanıma ve Tenfizi

New York Sözleşmesi milletlerarası tahkimin mihenk taşlarından biri mahiyetindedir⁴⁸⁹. Sözleşme oldukça hızlı ve formaliteden uzak bir sistem öngörmektedir⁴⁹⁰. Sözleşme, yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizine dair 1923

⁴⁸⁶ Ortacalar, 7.

⁴⁸⁷ Gülşen, 87.

⁴⁸⁸ Gülşen, 21/88.

⁴⁸⁹ Thomas R. Klotzel, “New York Convention- Article By Article- Commentary”, *Singapore Academy Of Law Journal*, 33(2), 2021, 1262; Eliae P. Wheless, “Article V (1)(B) Of The New York Convention”, *Emory International Law Review*, 7(2), 1993, 807.

⁴⁹⁰ Hasibe Gülşah Kenar, “Tahkim Sözleşmesine Uygulanacak Hukuk New York Sözleşmesi II. Madde ile Birlikte Değerlendirilmesi”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 90(3), 2016, 185.

yılında ve yine 1927 yılında Cenevre’de yapılan milletlerarası anlaşmaların geliştirilerek, tahkim ihtiyaçlarına yönelik düzenlenmiş hali mahiyetindedir⁴⁹¹. Türkiye, 1958 tarihli New York Sözleşmesi’ni 1991 yılında onaylayarak taraf olmuş ve sözleşme 01.10.1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. New York Sözleşmesinin amacı sözleşmeye taraf olan devletler arasında ticari tahkim anlaşmalarına yeknesak bir uygulama sağlanmasına ve milletlerarası hakem kararlarının hızla tenfiz ve icra edilebilmesine yardımcı olmaktır⁴⁹². Bu sözleşmeye, yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde sağladığı hızlılık ve kolaylık nedeniyle dünya üzerinde pek çok ülke taraf olmuştur. Dolayısıyla milletlerarası hakem kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin olarak milletlerarasında yer alan en önemli hukuki düzenlemelerden biri olup aynı zamanda geniş bir ulus ötesi yasal çerçevenin de bir parçasıdır⁴⁹³. Sözleşmeye taraf olan ülkelerin mahkemeleri, bu sözleşme kapsamındaki yabancı hakem kararlarının tenfizine yine sözleşme çerçevesinde karar verirler⁴⁹⁴. Sözleşmenin getirdiği yükümlülük devletlerin geçerli olarak tanzim edilmiş bir tahkim sözleşmesine yönelik verilen hakem kararını tenfiz engellerinin mevcut olmaması halinde tenfiz etmeleri şeklindedir⁴⁹⁵.

Tenfiz devleti dışında başka bir devlette verilmiş olan hakem kararları ve tenfiz edilmek istenen devletçe yabancı sayılan ve ad hoc ya da kurumsal tahkim sonucu verilmiş olan bütün hakem kararlarının New York Sözleşmesi dahilinde tanınarak tenfiz edilmesi sağlanmaktadır. Sözleşme uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözümü ve icrası konusunda tahkim kurumunun etkin bir yer edinmesini temin etmiştir. New York Sözleşmesi, üye bir diğer devlette alınan hakem kararını onama ve uygulama seçeneği sunar. Bu şekilde üye devletler karşılıklı olarak, nihai hakem kararını tanır ve tenfiz eder⁴⁹⁶.

⁴⁹¹ Hober Kaj, “The New York Convention: A Commentary, Reinmar Wolff”, *Dispute Resolution International*, 8(1), 2014, 94.

⁴⁹² Mahmut Tevfik Birsal, “Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, 1980, 107; Wheless, 808.

⁴⁹³ Mark W. Friedman, “Jurisdictional Limits On Enforcement Of New York Convention Awards”, *Dispute Resolution International*, 2(1), 2008, 165; Wheless, 807.

⁴⁹⁴ Poyraz, 18.

⁴⁹⁵ Alex Boykitch, Lorraine Hui, “Celebrating 50 Years Of The New York Convention”, *University Of New South Wales Law Journal*, 31(1), 2008, 365; Friedman, 151.

⁴⁹⁶ Aydın, 6.

New York Sözleşesi uyarınca yabancı hakem kararları verildikleri an herhangi bir makamın onayına ihtiyaç duymaksızın bağlayıcı ve icar edilebilir nitelik kazanırlar⁴⁹⁷.

3.2.1.1. New York Sözleşmesinin Uygulama Alanı

New York Sözleşmesi hakem kararının verilmesinden sonraki safhayı düzenlemektedir. Sözleşmenin I. maddesine göre anlaşma, tanıma ve tenfiz ülkesi haricinde başka ülkede verilen hakem kararlarını kapsamaktadır⁴⁹⁸. Buradan hareketle anlaşmaya taraf olup olmadığı fark etmeksizin herhangi bir ülkede verilmiş olan yabancı hakem kararları anlaşmanın uygulama alanına dahildir⁴⁹⁹. Ancak Türkiye sözleşmenin I/3. maddesine dayanarak yalnızca taraf devletler nezdinde verilen ve Türk hukukuna göre ticari konulara ilişkin yabancı hakem kararlarının tenfizinde uygulanacağına ilişkin çekince ile sözleşmeyi onaylamıştır⁵⁰⁰. Bu bakımdan Türkiye açısından sözleşmenin uygulama alanı hem coğrafi bakımdan hem de konu bakımından sınırlandırılmıştır.

New York Sözleşmesine göre iki tür hakem kararı yabancı hakem kararı olarak nitelendirilmektedir. İlki tenfiz talebinin ileri sürüldüğü ülkede haricinde başka ülke topraklarında verilmiş olan hakem kararlarıdır. İkincisi ise tenfiz talebinin ileri sürüldüğü ülkede verilmiş bir hakem kararı olmasına rağmen bu ülke hukukuna göre yabancı hakem kararı addedilen kararlardır. İki türdeki yabancı hakem kararının tanınması ve tenfizi New York Sözleşmesinin uygulama alanındadır⁵⁰¹. New York Sözleşmesine göre temel kriter toprak esası olmuştur⁵⁰². Ancak söz konusu ikinci kıstas ile sözleşmenin uygulama alanı oldukça genişlemiştir⁵⁰³.

New York anlaşmasına göre kural olarak esas hakkındaki nihai hakem kararlarının tenfizi yapılacaktır. Bu sebeple nihai karar mahiyetinde olmayan ara kararların vb. tanınp

⁴⁹⁷ Kanışlı, 998.

⁴⁹⁸ Korunalp, 387; Karayalçın, 14.

⁴⁹⁹ Şanlı, vd., 678.

⁵⁰⁰ Korunalp, 389; Poyraz, 95, 108.

⁵⁰¹ Albert Jan van den Berg, *The New York Convention Of 1958: An Overview Enforcement Of Arbitration Agreements And International Arbitral Awards – The New York Convention Practice*, E. Gaillard And D. Di Pietro Eds., Cameron May 39, 2008, 2; Şanlı, vd., 678; Judith Gill, “The Definition Of Award Under The New York Convention”, *Dispute Resolution International*, 2(1), 2008, 114.

⁵⁰² Birsal, 11; Adnan Deynekli, “Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı 2014, 2015, 106.

⁵⁰³ Korunalp, 388.

tenfiz edilmesi mümkün değildir⁵⁰⁴. Acil durum hakemleri tarafından verilen kararlar da sözleşmenin kapsamına dahil değildir⁵⁰⁵.

3.2.1.2. New York Sözleşmesine Göre Tanıma ve Tenfiz Engelleri

Yabancı hakem kararlarına ilişkin tanıma ve tenfiz şartları sözleşmenin V. maddesinde tahdidi olarak sayılmıştır. Sözleşmedeki şartların oluşup oluşmadığı dikkate alınarak tanıma ve tenfizin mümkün olup olmadığına ilişkin karar verilecektir. Maddede sayılan şartlar aynı zamanda birer tenfiz engeli mahiyetinde olup şartlardan bir ya da birkaçının eksik olması halinde tenfiz talebi reddedilecektir.

3.2.1.2.1. Taraflar Arasında Geçerli Bir Tahkim Anlaşmasının Varlığı

Hakem kararlarının tenfizi öncelikle taraflar arasında ehliyet, şekil ve esas bakımından geçerli bir tahkim anlaşması veya tahkim şartının varlığına bağlıdır. Sözleşmeye göre geçerli bir tahkim sözleşmesinden bahsedebilmek için tahkim anlaşmasının sözleşmenin II. maddesinde belirtilen şekilde düzenlenmiş olması gerekir. Yazılı olarak düzenlenmesi gereken tahkim anlaşması, müstakil bir tahkim sözleşmesi veya esas sözleşmede yer alan bir tahkim şartı ya da tarafların arasında teati eden mektup veya telgraflarda mündemiç bulunan bir tahkim şartıyla ortaya çıkabilecektir⁵⁰⁶. Maddede tahkim sözleşmesi veya tahkim şartının yazılı şekilde düzenlenmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Buna göre yazılı olarak düzenlenmeyen bir tahkim anlaşmasına dayalı olarak yürütülen tahkim yargılaması sonucu verilen hakem kararı New York Sözleşmesine göre tenfiz edilemeyecektir⁵⁰⁷. WIPO Tahkim kurallarında tahkim sözleşmesi yazılı şekil koşuluna bağlanmamıştır. Ancak WIPO tahkim yargılaması sonucunda verilecek kararın sözleşmeye göre tenfizi için yazılı olarak düzenlenmiş olması gerekir.

Tarafların ehliyetsiz olması, tahkim sözleşmesinin irade sakatlığı hallerine dayanılarak geçersiz olduğunun iddia edilmesi, tahkim sözleşmesinin taraflarca tâbi kılındığı kanuna ya da taraflarca hukuk seçimi yapılmamışsa tahkim yeri hukukuna göre

⁵⁰⁴ Şanlı, vd., 679; Lew vd., 187-221.

⁵⁰⁵ Klotzel, 1263.

⁵⁰⁶ Korunalp, 391.

⁵⁰⁷ Van den Berg, 7.

hükümsüz olması kararın tenfizini engelleyecektir⁵⁰⁸. Tahkim anlaşmasının hükümsüzlüğünü, tarafların seçtiği hukukun belirlenmesi ile New York Sözleşmesi, taraf iradelerine öncelik vererek sözleşme özgürlüğü prensibini benimsemiştir⁵⁰⁹.

3.2.1.2.2. Kararın Davalının Savunma Haklarına Riayet Edilerek Verilmiş Olması

Adil bir yargılamadan bahsedebilmek için davalıya talep ve iddialarını ileriye sürme ve bunları savunma imkanının tanınmış olması gerekir. New York anlaşmasının V/1-b maddesine göre sadece adil yargılanma ilkesi çerçevesinde verilen kararlar tenfiz edilecektir. Adil yargılanma çerçevesinde bir kararın verildiğinin kabulü için öncelikle tarafların tahkim prosedüründen usulüne uygun olarak haberdar edilmiş olması gerekir. Genel olarak kurumsal tahkim merkezlerinin kurallarında veya yönetmeliklerinde hakemlerin seçimine ve tahkim prosedürüne ilişkin ihbar ve açıklamaların taraflara nasıl tebliğ edileceğine ilişkin açıklamalar vardır. *Ad hoc* tahkim mevcutsa tebligatın taraflar arasındaki anlaşamaya göre, anlaşma mevcut değilse hakemlerin belirlediği usule göre yapılıp yapılmadığı araştırılacaktır. WIPO Tahkim Kurallarında ise taraflara tebliğin nasıl yapılacağı 4. maddede detaylı bir şekilde düzenlenmiştir⁵¹⁰. Tenfiz mahkemesi tarafların bu kurallar nezdinde usulüne uygun haberdar edilip edilmediğini araştıracaktır. Davalının hakemlerin seçiminden ve tahkim prosedüründen haberdar edilmiş olmasına rağmen başka sebeplerle delillerini ikame etme imkanı elinden alınmamış olmalıdır. Aksi taktirde davalının adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Sözleşme kapsamında tarafların adil yargılanma hakkının sağlanması gözetilerek, bu hakkın ihlali tenfiz engeli olarak belirtilmiştir.

3.2.1.2.3. Kararın Hakemlerin Yetkileri Dahilinde Verilmiş Olması

Hakemlerin yetkisi, kendilerine yargılama yetkisi veren tahkim sözleşmesi ile sınırlıdır. Hakemler sadece tarafların sözleşmeye konu yaptığı uyuşmazlık veya uyuşmazlıklar hakkında karar verebilir ve söz konusu uyuşmazlıkları ancak tahkim sözleşmesinde verilen yetki çerçevesinde karara bağlayabilirler. Aksi taktirde yetkilerini

⁵⁰⁸ Korunalp, 390.

⁵⁰⁹ Poyraz, 96.

⁵¹⁰ WIPO Arbitration Rules Article 4, 7-8.

aşmış olacaktırlar. New York anlaşmasının V/1- c maddesine göre hakemlerin yetkilerini aşmaları bir tenfiz engeli olarak kabul edilmiştir. Bu durumun tenfiz engeli oluşturabilmesi için aleyhine tenfiz istenen tarafından ispatlanması gerekir⁵¹¹.

New York Sözleşmesi'nde hakemlerin yetkilerini aşarak verdikleri kararlar tenfiz engeli olarak düzenlenmekle birlikte; hakem kararının tahkim anlaşması kapsamındaki hükümleri, kapsam dışındaki konuları içeren hükümden ayırt edilebiliyorsa, bu kısmın tanıma ve tenfizi mümkündür⁵¹².

Taraflarca, tahkim yoluna gidilmeden önce uyuşmazlığın çözümü için alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine (uzlaşma, arabuluculuk, müzakere gibi) başvurunun zorunlu olduğu kararlaştırılmışsa ve bu yollara başvurulmadan tahkime gidilmek suretiyle hakem kararı verilmişse, hakemlerin bu aşamada yetkisinin henüz doğmamış olması sebebiyle ile mahkemece tenfiz talebi reddedilebilir⁵¹³. WIPO nezdinde başvurulacak alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden birden fazlasına taraflarca başvurulması mümkündür. Yani taraflar tahkime gitmeden önce arabulucuya, uzman görüşüne başvurmayı kararlaştırmış olabilirler. Böylesi bir durumda ilgili başvuru yolları tüketilmeden tahkime başvurulması tenfiz engeli oluşturacaktır.

3.2.1.2.4. Tahkim Mahkemesinin Teşkilinin veya Tahkim Prosedürünün Taraflar Arasındaki Anlaşma Hükümlerine, Anlaşmada Hüküm Yoksa, Tahkimin Yeri Hukukuna Uygun Olması

Hakemler yetkilerini tahkim anlaşmasından aldıkları için hakem mahkemesinin teşkili ve tahkim prosedürünün ifasında taraf anlaşması ile sıkı sıkıya bağlıdırlar. Taraflar sözleşmelerinde bu konuyu doğrudan kaleme alabilecekleri gibi herhangi bir kurumsal veya *ad hoc* tahkim düzenlemesine atıfta bulunmak suretiyle de düzenleyebilirler. Tarafların doğrudan veya atıf yapmak suretiyle düzenlemedikleri durumda ise tahkim yeri hukuku kuralları esas alınacaktır. New York anlaşmasının V/1- d maddesine göre tahkim mahkemesinin teşkili veya tahkim prosedürü bakımından tahkim anlaşmasına uygun

⁵¹¹ Poyraz, 100.

⁵¹² Poyraz, 101.

⁵¹³ Poyraz, 101.

düşmeyen kararlar açısından bu durum aleyhine tenfiz istenen tarafça ispatlanması gereken tenfiz engeli olarak düzenlenmiştir⁵¹⁴.

Hakem kararlarının uygulanan kurallara göre belirlenen tahkim süresi içerisinde verilmemesi, uygulanan kurallar zorunlu tutuyorsa tahkim kararının gerekçeli olarak verilmemesi, tahkim kararının uygulanan kurallarla belirlenen şartları ve muhtevayı taşınamaması usule aykırılık teşkil eden hallerdendir⁵¹⁵.

3.2.1.2.5. Kararın Taraflar İçin Bağlayıcı Olması veya Verildiği Ülke Hukukuna veya Tahkimin Tabi Olduğu Ülke Hukukuna Göre İptal Edilmemiş veyahut İcrası Askıya Alınmamış Olması

Yabancı hakem kararlarının tenfizi New York anlaşmasının V/1-e maddesine göre taraflar için bağlayıcı hale gelmiş olması şartına bağlanmıştır. Davalı, kararın henüz bağlayıcı hale gelmediğini iddia ve ispat ederek tenfize engel olabilir. Ancak kararın bağlayıcı hale gelmesi taraf devletlerin hukuklarında farklı yorumlanabilmektedir. Bazı devlet hukuklarına göre kararın bağlayıcı hale gelmesi verildiği ülke mahkemelerinde kesinleştirilmesi işlemi ile olurken bazı devlet hukuklarına göre ise karara karşı tarafların öngördüğü tahkim düzenlemesi içinde temyiz veya itiraz yollarının tüketilmesi şeklinde kabul görmektedir. Hakem kararı kararın verildiği veya tahkimin usul açısından tabi olduğu ülke hukukuna göre yetkili olan bir mahkeme tarafından iptal edilmiş veya icrasının ertelenmiş olması halinde tenfiz talebi reddedilecektir⁵¹⁶. WIPO kurallarına göre ise karar verildiği anda taraflar için bağlayıcılık kazanacaktır.

Bağlayıcılık koşulunun gerçekleşmesi için mahkemeye başvuru ya da kanun yollarının tüketilmesi gerekmez. Sözleşmenin IV. ve V. maddelerine göre yabancı hakem kararının tanınması veya tenfizi için kararın verildiği yer mahkemelerinden ayrıca kesinleşme şerhi alınmasına da gerek yoktur. Tahkim yargılaması sonucu verilen hakem kararlarının tarafları devlet mahkemeleri nezdinde dava açmaktan men etmesiyle bağlayıcılık koşulu sağlanmış olur⁵¹⁷.

⁵¹⁴ Poyraz, 101.

⁵¹⁵ Korunalp, 392.

⁵¹⁶ Poyraz, 103.

⁵¹⁷ Ahmet Cemal Ruhi, "New York Sözleşmesine Göre Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi İçin Verildiği Ülkede Kesinleşmiş Olması Koşulu", *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(18), 2019, 323.

3.2.1.2.6. Kararın Tenfiz Devleti Hukukuna Göre Tahkim Yolu ile Çözümü Mümkün Olan Bir Uyuşmazlığa İlişkin Olması

Devletlerin hukuk sistemlerinde bazı uyuşmazlıklar için tahkim yolunun tercih edilmesine cevaz verilmemiştir. New York anlaşmasının V/2-a maddesi uyarınca hakem kararına konu olan uyuşmazlığın tahkime elverişli olup olmadığı tenfiz devleti hukukuna göre tayin edilecektir. Bu itiraz sebebi tenfiz yargılamasını yapan hakimler tarafından re'sen dikkate alınacaktır. Bu itibarla karara konu uyuşmazlığın tenfiz devleti hukukuna göre tahkime elverişli olmadığına kanaat getirilirse tenfiz talebi reddedilecektir⁵¹⁸. Tahkime elverişlilik ise tenfiz devletinin hukukuna göre yani *lex fori*'ye göre tespit edilir⁵¹⁹.

Fikri mülkiyet hukuku açısından, New York Sözleşmesinin hükümleri bazen uygulanamamaktadır. İkinci bölümde ayrıntılı olarak bahsedildiği şekliyle fikri mülkiyet haklarının çeşit ve niteliğine göre, bazı ülkelerin milli hukuklarında, bu haklar sebebiyle ortaya çıkan uyuşmazlıkların tahkime uygun olmadığına yönelik sınırlamalar yasa ve içtihatlarca kabul edilmiştir. New York Sözleşmesi gereğince uyuşmazlığın tahkim yolu ile çözümü konusunda elverişlilik söz konusu değilse tanıma ve tenfiz işlemleri de yapılamamaktadır. Bu gibi durumlarda her ne kadar WIPO tarafından Tahkim Kurallarına göre verilmiş bir hakem kararı mevcut olsa da söz konusu kararın fikri mülkiyet haklarının tahkime elverişli olmadığını hüküm altına almış ülkelerde tenfiz imkânı bulunmamaktadır⁵²⁰.

3.2.1.2.7. Kararın Tenfiz Devleti Hukukunun Kamu Düzenine Aykırı Olmaması

Kamu düzeni kavramı ile bir ülkede hakim olan hukuki, sosyal, siyasal ve ahlaki sistemin temel kural ve kurumları ifade edilmektedir⁵²¹. Mahkemelerin kamu düzenine atfettikleri anlam zaman ve mekana göre değişiklik arz etmektedir. New York Sözleşmesinin V/2-b maddesine göre tenfiz devleti hukukunun kamu düzenine aykırılık teşkil etmemesi gerekir. Hakem kararının tenfiz talep edilen devletin kamu düzeni

⁵¹⁸ Van den Berg, 11; Homayoon Arfazadeh, "Arbitrability Under The New York Convention: The Lex Fori Revisited", *Arbitration International*, 17(1), 2001, 74; Korunalp, 393; Poyraz, 105.

⁵¹⁹ Arfazadeh, 82.

⁵²⁰ Tanrıöven, 118.

⁵²¹ Gizem Ersen Perçin, "Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni Engeli", *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 2015, 67.

kurallarına aykırı olması mahkeme tarafından resen dikkate alınacak tenfiz engeli olarak düzenlenmiştir. Anlaşmada kamu düzenine aykırılığın saptanmasına ilişkin kriterlere yer verilmemiş olup bu açıdan tenfiz devleti hakiminin geniş takdir yetkisinin varlığından bahsedebiliriz. Ancak kamu düzeni kavramı dar yorumlanmalıdır. Tenfiz talep edilen devletin en temel ahlaki ve adalet nosyonlarının ihlal edilmesi halinde kamu düzeninin ihlali gerekçesi ile tenfiz talebinin reddedilmesi daha uygun olacaktır⁵²².

New York Sözleşmesi'ndeki bu düzenlemede kamu düzenine aykırılık kavramının tenfiz engeli olarak belirtilmesi ile hakem kararı hakkında ikili kontrol öngörülmüş olup; verildiği ya da tabi olduğu devlet hukukuna göre kamu düzeniyle ilgili olarak iptal edilmeyen hakem kararının, tenfiz devletinin kamu düzeni kurallarına aykırı olması halinde tenfiz edilmesi mümkün olmayacaktır⁵²³. Yabancı bir hakem kararının kesinleşmiş olan Türk mahkemesi kararı ile çelişmesi halinde Türk kamu düzenine⁵²⁴ aykırılık nedeniyle New York Sözleşmesi gereğince tenfiz engeli söz konusu olacaktır. Hakemlerin bağımsız ve tarafsız olması kamu düzeni kavramı ile ilişkili olup, hakemlerin bağımsızlık yükümlülüğüne aykırı verilmiş bir hakem kararı ülkemizde de kamu düzenine aykırılık teşkil edebilecek ve tenfiz istemi reddedilebilecektir⁵²⁵.

3.2.1.3. New York Sözleşmesine Göre Yargılama Usulü

Türkiye dışında olan başka bir devlet toprağında verilen hakem kararları ile Türk hukukuna göre milli sayılmayacak hakem kararlarının tanınması ve tenfizi istemlerinde New York Sözleşmesi uygulama alanı bulacaktır. New York Sözleşmesinin uygulanmasında, *ad hoc* tahkim kararı olması ya da kurumsal tahkim kararı olması bakımından bir fark bulunmayıp her iki tür tahkim kararında da New York Sözleşmesi hükümleri uygulanabilmektedir⁵²⁶.

⁵²² Boykitch ve Hui, 368.

⁵²³ Poyraz, 106.

⁵²⁴ Yargıtay İBGK 2010/1 E., 2012/1 K., 10.02.2012 T. Kararında kamu düzeni kavramının çerçevesi çizilmiş olup “*Türk hukukunu temel değerlerine, Türk genel ahlak ve adap anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı temel adalet anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı genel siyasete, anayasada ter alan temel hak ve özgürlüklere, milletlerarası alanda geçerli ortak prensip ve özel hukuka ait iyi niyet prensibine dayanan kurallara, medeni toplulukların müştereken benimsedikleri ahlak ilkeleri ve adalet anlayışının ifadesi olan hukuk prensiplerine, toplumun medeniyet seviyesine, siyasi ve ekonomik rejimine, insan hak ve özgürlüklerine aykırılık*” şeklinde tabir edilmiştir.

⁵²⁵ Poyraz, 107.

⁵²⁶ Poyraz, 95; Karayalçın, 23.

New York Konvansiyonu'nda görevli ve yetkili mahkeme konusunda bir hüküm yer almadığından yetkili ve görevli mahkeme tenfiz talebinin yapıldığı yer hukukuna göre belirlenecektir. Türk Hukuku'nda yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde görevli ve yetkili mahkemeyi düzenleyen MÖHUK hükmü New York Sözleşmesine göre hakem kararlarının tanınmasında da uygulanacaktır. Her ne kadar MÖHUK 60. maddesinde görevli mahkeme olarak asliye hukuk mahkemesi belirtilmiş olsa da Yargıtay ticari dava niteliğindeki yabancı hakem kararlarının tenfizinde görevli mahkeme olarak asliye ticaret mahkemesinin görevli olduğunu kabul etmiştir⁵²⁷. 5235 sayılı kanunda değişiklik yapan 6545 sayılı kanun ile asliye ticaret mahkemelerinin toplu mahkeme olarak görev yapacağı uyuşmazlıkları sayarken yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik kararları da belirtmiştir⁵²⁸. 6545 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde görevli mahkemenin uyuşmazlığın ticari iş olup olmadığına bakılmaksızın asliye ticaret mahkemelerinin görevi kapsamında olduğunun kabulü gerekir⁵²⁹.

Yabancı hakem kararının tenfizi davasını açan yabancı veya Türkiye'de yerleşim yeri olmayan davacı teminat yatırmak zorundadır. Bununla birlikte davacının mensup olduğu veya ikamet ettiği ülke ile Türkiye arasında teminattan muafiyeti öngören ikili veya çok taraflı bir anlaşma bulunuyorsa teminat istenemeyecektir⁵³⁰.

Mahkeme hakem kararının kısmen veya tamamen tenfizine karar verebileceği gibi tenfiz talebinin reddine de hükmedebilecektir. Mahkemenin tenfiz talebinin reddine ilişkin kararı icrai niteliktedir ve kesin hükmün bütün sonuçlarını taşımaktadır. Bu durumda yabancı hakem kararının ikinci defa Türkiye'de tenfizi istendiği takdirde önceki ret kararı kesin hüküm teşkil ettiğinden bu talep reddedilecektir. Bununla birlikte tenfiz isteminin reddine ilişkin karar ihtilafın esasına ilişkin olmayıp tenfiz için gerekli şartların bulunmadığını tespit etmekten ibaret olduğu için aynı ihtilaf hakemlerce yeniden karara bağlanırsa bu yeni kararın tenfizi mümkün olabilecektir. Yabancı hakem kararlarının

⁵²⁷ Yargıtay 11. HD. 2013/5133 E., 2013/8847 K., 02.05.2013 T.

⁵²⁸ Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun Madde 5: ...12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununa ve 21/6/2001 tarihli ve 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanununa göre yapılan tahkim yargılamasında; tahkim şartına ilişkin itirazlara, (...) hakemlerin seçimi ve reddine yönelik davalar ile yabancı hakem kararlarının tanıma ve tenfizine yönelik davalara ilişkin tüm yargılama safhaları, bir başkan ve iki üye ile toplanacak heyetçe yürütülür ve sonuçlandırılır.

⁵²⁹ Deynekli, 111.

⁵³⁰ Korunalp, 395.

tenfiz isteminin kabul veya reddi hususunda verilen kararlar temyiz edilebilecektir. Temyiz yoluna başvurulması kararın icrasını durduracaktır⁵³¹.

3.2.2. Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu Uyarınca Tanıma ve Tenfiz

New York Sözleşmesinin uygulama alanı dışında kalan yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi MÖHUK 60-63. maddeleri arasındaki hükümler uyarınca yapılacaktır. Anayasa 90. madde ve MÖHUK 1. madde gereğince uluslararası sözleşmeler öncelikli olarak uygulanacaktır. Bu sebeple hakem kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik talepler noktasında öncelikle tarafı olduğumuz New York Sözleşmesi, sözleşmenin uygulama alanı bulamaması halinde ise MÖHUK hükümleri uygulanacaktır.

3.2.2.1. Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanununun Uygulama Alanı

New York Sözleşmesine birçok devletin taraf olmasından dolayı MÖHUK'te yabancı hakem kararlarının tenfizine ilişkin hükümlerin uygulanma alanı oldukça azalmıştır. Ancak Türkiye sözleşmeye koyduğu çekinceler neticesinde sözleşmenin uygulanma şartlarının sağlanamadığı hallerde yabancı hakem kararlarının MÖHUK hükümlerine göre tenfizine karar verecektir⁵³². Buna göre sadece New York Sözleşmesine taraf olmayan devlet tarafından verilmiş aynı zamanda ticari karar mahiyetinde olmayan yabancı hakem kararlarının tenfizi için MÖHUK uygulama alanı bulacaktır. Ancak New York Sözleşmesinin uygulama alanından farklı olarak Türkiye'de verilmiş ancak tahkim yargılamasında uygulanan hukuka göre yabancı hakem kararı kabul edilen kararların tenfizi, tarafların vatandaşlığı veya ikametgahına bakılmaksızın New York Sözleşmesine tabidir⁵³³. Böylesi bir durumda tenfiz için MÖHUK uygulama alanı bulmaz.

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde görevli mahkeme MÖHUK 60. maddeye göre asliye hukuk mahkemesidir. Ancak Yargıtay ticari dava niteliğindeki yabancı hakem kararlarının tenfizinde görevli mahkeme olarak asliye ticaret

⁵³¹ Korunalp, 396.

⁵³² Kalpsüz, *Kararların İcrası*, 24.

⁵³³ Şanlı, vd., 707.

mahkemesinin görevli olduğunu kabul etmiştir⁵³⁴. 5235 sayılı kanunda değişiklik yapan 6545 sayılı kanun ile asliye ticaret mahkemelerinin toplu mahkeme olarak görev yapacağı uyuşmazlıkları sayarken yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik kararları da belirtmiştir. 6545 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde görevli mahkemenin uyuşmazlığın ticari iş olup olmadığına bakılmaksızın asliye ticaret mahkemelerinin görevi kapsamında olduğunun kabulü gerekir⁵³⁵.

3.2.2.2. MÖHUK Uyarınca Tanıma ve Tenfiz Engelleri

Kanunumuzda düzenlenen ret sebepleri New York Sözleşmesi ile uyum sağlanabilmesi açısından sözleşmeden esinlenilerek benzer şekilde düzenlenmiştir. Ret sebeplerinin benzer olması sebebiyle yukarıda New York Sözleşmesi V. madde kapsamında ayrıntılı değerlendirme yapıldığı için burada ret sebeplerine kısaca değinilecektir.

Ret sebepleri MÖHUK 62. Maddede tahdidi olarak düzenlenmiştir. Buna göre 62/1-a maddesine göre geçerli bir tahkim anlaşması yapılamamış veya esas sözleşmeye tahkim şartı konulmamış ise mahkemece tenfiz talebinin reddi gerekir. Bu husus mahkeme tarafından re'sen incelenmesi gereken durumlardan biridir.

Hakem kararının genel ahlaka veya kamu düzenine aykırı olması halinde mahkemece re'sen yapılacak araştırma ile 62/1-b maddesine göre tenfiz talebinin reddi gerekir. Kamu düzenini toplumun temel yapısını ve çıkarlarını koruyan kurallar bütünü olarak tanımlayabilmemiz mümkün⁵³⁶. Burada kararın tenfizinin Türk kamu düzenine aykırılık teşkil edip etmeyeceği araştırılır. Aksi halde amaç kararın verilmesinde uygulanan hukukun kamu düzenine aykırılığını araştırmak değildir. Yargıtay içtihatlarına göre kanun hükmüne riayet etmemenin butlan ile yaptırıma tabi tutulduğu haller⁵³⁷ ile emredici kanun hükümleri çiğnenerek verilen hakem kararları⁵³⁸ kamu düzenine ilişkindir. Hakemlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı da kamu düzeni ile ilgilidir. Buradan

⁵³⁴ Yargıtay 11. HD. 2013/5133 E., 2013/8847 K., 02.05.2013 T.

⁵³⁵ Deynekli, 111.

⁵³⁶ Taşdemir, 122.

⁵³⁷ Yargıtay 15. HD., 1994/2064 E., 1994/1513 K., 10.03.1994 T.

⁵³⁸ Yargıtay 13. HD., 1997/9703 E., 1998/978 K., 05.01.1998 T.

hareketle bağımsız ve tarafsız olmayan hakemler tarafından verilen yabancı hakem kararlarının Türkiye’de tenfizi istenemez⁵³⁹.

Hakem kararına konu uyuşmazlık 62/1-c maddesi gereğince Türk hukukuna göre tahkime elverişli uyuşmazlıklardan değilse bu durumda da mahkemece talebin reddi kararı verilmesi gerekecektir. Bu husus da mahkeme tarafından re’sen araştırılacaktır. İkinci bölümde ayrıntılı anlatıldığı şekliyle Türk hukuku açısından fikri mülkiyet uyuşmazlıklarının tamamı tahkime elverişli olarak kabul görmemektedir. Örneğin sınai mülkiyet hakları tescil ile hukuki varlık kazanacak olup bu tür uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözümü hukukumuz açısından mümkün değildir. Ancak telif hakları tescile tabi olmadan hukuki varlık kazanmaları sebebiyle tahkime elverişlidir. Yine taraflar arasındaki lisans sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlıklar tahkime elverişli kabul edilir. Mahkeme ilgili hakem kararına ilişkin bu araştırmayı yapacak olup tenfiz talebinin reddi veya kabulüne karar verecektir.

Bir diğer engel ise 62/1-d maddesine göre davalının hakem seçiminden usulen haberdar edilmemiş veya tahkim yargılaması esansında savunma hakkının ihlal edilmiş olması halidir. Adil yargılanma hakkı kapsamında davalı tarafın yargılamadan usulüne uygun olarak haberdar edilmiş olması ile birlikte savunma ve delillerini sunması için imkan tanınmış olması da gerekir. Söz konusu bu sebebin aleyhine tenfiz istenen tarafça somut vakıalara dayanılarak ispatlaması gerekir.

Tenfiz talebinin kabulüne karar verilebilmesi için 62/1-e maddesine göre tahkim sözleşmesi veya şartı taraflarca seçilen hukuka göre veya seçilmiş bir hukuk yoksa hakem kararının verildiği ülke hukukuna göre geçersiz olmamalıdır. Tahkim anlaşmasının geçersiz olduğu aleyhine tenfiz istenen tarafça ispat edilmesi halinde mahkemece talebin reddine karar verilir.

Aynı maddenin 62/1-f bendine göre hakemlerin seçilmesi ve hakem mahkemesince uygulanan usul taraflarca seçilen hukuka veya böyle bir seçim yoksa kararın verildiği ülke hukukuna aykırı ise tenfiz talebi reddedilir. Bu hususun ispatı da yine aleyhine tenfiz istenen tarafa aittir.

⁵³⁹ Yargıtay HGK, 1999/19-464 E., 1999/489, 09.06.1999 T.

Hakemlerin yetkilerini aşarak karar vermiş olmaları da 62/1-g maddesi uyarınca tenfiz engeli teşkil edecek olup hakemlerin yetkileri tahkim anlaşmasında belirtilen uyuşmazlık ile sınırlıdır. Yetkinin aşılması suretiyle karar verilen kısım ile sözleşmede belirtilen uyuşmazlığa ilişkin verilen karar birbirinden ayrılabilirse bu durumda tenfiz kararı tahkim anlaşmasının kapsamını aşmayan kısım için verilebilir. Zira MÖHUK'te hakem kararının kısmen tenfiz edilebileceği hüküm altına alınmıştır.

Son ret sebebi olarak 62/1-h maddesindeki düzenlemeye göre hakem kararı tabi olduğu veya verildiği ülke hukukuna göre henüz kesinleşmemiş veya icra kabiliyeti ya da bağlayıcılık kazanmamışsa veya verildiği yerin yetkili merci tarafından iptal edilmişse bu durumda da tenfiz talebinin reddedilmesi gerekecektir. Çünkü MÖHUK 60. maddesine göre Türkiye'de tenfizi kabil olan yabancı hakem kararları kesinleşmiş ve icra kabiliyeti kazanmış olan veya taraflar için bağlayıcı olan hakem kararlarıdır. Bağlayıcılık ile kastedilen tarafların hakem kararı ile ilgili olarak, hakem kararının taraflar açısından nihai veya kesin sayılacağı veya taraflarca derhal uygulanacağı veya karara karşı kanun yoluna başvurmadan feragat etmeyi kararlaştırmaları anlaşılmaktadır⁵⁴⁰.

3.2.2.3. MÖHUK Uyarınca Yargılama Usulü

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi ile ilgili hükümler yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin hükümlere atıf yapmakta olup buna göre MÖHUK 61/2. maddesi 55, 56, 57. maddelere yapılan atfa göre Türkiye'de yabancı bir hakem kararının tanınıp tenfiz edilebilmesi için öncelikle yetkili ve görevli mahkemeden karar alınması gerekir. Hakem kararlarında taraf sıfatına sahip olmayan kişiler tanıma ve tenfiz talebinde bulunamazlar.

Yetkili ve görevli mahkemeye ilişkin düzenleme MÖHUK 60/2. maddesinde yapılmıştır. Aynı zamanda mahkemeye sunulması gereken belgeler de 61. maddede sayılmış olup buna göre; tanıma tenfiz talebinde bulunan taraf tahkim sözleşmesi veya şartının aslını veya usulüne göre onanmış örneğini, hakem kararının usulen kesinleşmiş veya icra kabiliyeti veya taraflar için bağlayıcılık kazanmış aslını veya usulüne göre

⁵⁴⁰ Taşdemir, 121.

onanmış örneği ve nihayetinde sayılan belgelerin tercüme edilmiş ve usulen onanmış örneklerini karşı taraf sayısı kadar dilekçesine eklemek mecburiyetindedir.

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin yapılacak yargılamada uygulanacak muhakeme usulü MÖHUK 61/2. maddesi uyarınca basit yargılama usulüdür. Mahkeme kararın kısmen veya tamamen tenfizine veya talebin reddine karar verebilir.

Tenfiz talebinin kabul edilerek tenfiz kararı verilmesi halinde söz konusu yabancı hakem kararı Türkiye’de kesin hüküm ve icra kabiliyetine sahip olacaktır. Aynı şekilde tenfiz talebinin reddedilmesi de kesin hüküm etkisi yaratacaktır⁵⁴¹. Buna göre ret kararı verilen hakem kararına ilişkin tekrar tenfiz talep edilemeyecektir. Fakat tenfizi reddedilen hakem kararına konu olay hakemlerce yeniden yargılanırsa bu karar için tenfiz talep edilmesi ise mümkündür. Tenfiz isteminin kabulü veya reddi temyize konu olabilir. Ancak temyiz yoluna başvuru yabancı hakem kararının icrasını durdurur.

Yabancı hakem kararının kesin hüküm veya kesin delil etkisi yabancı hakem kararının kesinleştiği andan itibaren hüküm ifade etmeye başlayacak olup hakem kararının icra edilebilmesi için de ilamların icrasına yönelik olan 10 yıllık zamanaşımı süresi ise tenfiz kararının kesinleştiği tarihten itibaren işlemeye başlar⁵⁴².

Yabancı hakem kararının tenfiz talebinin reddi ya da tenfiz davasına konu olmaması halinde de hukuki sonuç doğurması mümkün olup; yabancı hakem kararı apostil yapılmak suretiyle veya konsolosluk tarafından onaylanmak yoluyla olduğu gibi, bazı şekil şartları vasıtasıyla delil vasfına sahip olabilmektedir.

3.3 WIPO HAKEM KARARLARININ TÜRKİYE’DE TANINMASI VE TENFİZİ

Türk Hukukunda yabancı hakem kararlarının tanıma ve tenfizi konusunda iki düzenleme yürürlüktedir. Bunlar MÖHUK ve Türkiye’nin de katıldığı 1958 Tarihli New York Sözleşmesidir⁵⁴³. Türkiye’nin de taraf olduğu New York Sözleşmesi, milletlerarası tahkim ya da hakem kararlarının tenfizini düzenlediğinden özel düzenleme (*lex specialis*) olarak öncelikle uygulanacaktır. Eğer, yabancı hakem kararının verilmiş olduğu ülke,

⁵⁴¹ Ruhi, 324.

⁵⁴² Ruhi, 325.

⁵⁴³ Aydın, 5; Şanlı vd., 676.

New York Sözleşmesine taraf değilse, bu kararın tanıma ve tenfizi MÖHUK hükümlerine göre yapılacaktır. Yabancı bir hakem kararı, New York Sözleşmesi'nin uygulama alanına girmekteyse MÖHUK hükümlerine göre değil, artık New York Sözleşmesi hükümleri uyarınca tenfizi talep edilebilecek olup, New York Sözleşmesi'nin uygulama alanının belirlenmesi bu bakımdan önemlidir⁵⁴⁴.

WIPO Tahkim Kurallarına göre verilmiş hakem kararı nihai olduğundan Türkiye'de uygulama alanı bulabilecektir. Türkiye açısından yabancı bir hakem kararı, New York Sözleşmesi kapsamında ise artık sözleşme hükümleri uygulanacaktır. Bu anlaşma gereği sözleşmeye taraf ülkelerde diğer üye ülkede verilmiş olan hakem kararının icra kabiliyeti (tenfizi) imkânı bulunmaktadır. New York Sözleşmesinin III. maddesine göre; yabancı hakem kararlarının tenfizinde, tenfizi istenen ülke hukukunun usul kuralları uygulanacaktır. Ülke mahkemeleri, taraflarca almış oldukları hakem kararlarının tanınması veya tenfizi yönünde talep aldıklarında, söz konusu yabancı hakem kararlarının esasını inceleme konusu yapması yasaktır. WIPO tahkim yargılaması sonucu, New York Sözleşmesine taraf olan bir ülkede alınmış ve ticari mahiyetteki yabancı nitelikteki hakem kararı, tanıma veya tenfiz isteyen tarafça Türk mahkemelerine başvuru yapılması halinde New York Sözleşmesi hükümlerine göre tanıma ve tenfiz işlemleri gerçekleştirilecektir⁵⁴⁵.

Dolayısıyla WIPO tarafından yapılan tahkim yargılaması sonucu verilen hakem kararlarına ilişkin New York sözleşmesinin uygulanarak tenfizi için tahkim yerinin Türkiye dışında ancak aynı zamanda New York sözleşmesine taraf bir devlette verilmiş olması gerekir. Diğer ihtimale göre ise WIPO yargılamasında tahkim yeri Türkiye olarak belirlenmiş fakat tahkime uygulanan hukuk Türk hukukundan farklı bir devletin hukukunun olması halidir. Türkiye tarafından New York sözleşmesine konulan bir diğer çekince ise hakem kararının Türk hukukuna göre ticari sayılan işlerden olması şeklindedir. WIPO fikri mülkiyet uyuşmazlıkları başta olmak üzere çeşitli ticari uyuşmazlıklarla alakalı milletlerarası ticari tahkim yargılaması yapmaktadır. Türk Ticaret Kanunun 4/1-d maddesinde fikri ve sınai haklar ile alakalı uyuşmazlıklar ticari uyuşmazlık kapsamında sayılmıştır. Dolayısıyla WIPO tarafından fikri mülkiyet hakları ile alakalı verilen kararlar New York sözleşmesi kapsamında tenfiz edilebilecektir.

⁵⁴⁴ Poyraz, 94.

⁵⁴⁵ Tanrıöven, 111-119.

Tahkim yeri sözleşmeye taraf olmayan devletlerde yapılan WIPO tahkimi sonucu verilen hakem kararları MÖHUK uyarınca tenfiz edilecektir.

SONUÇ

Fikri mülkiyet hakları, kişinin her türlü fikrî ve zihnî çaba ve emeği sonucunda ortaya çıkardığı ürünler üzerinde hukuken korunan ve hak sahibinin dilediği takdirde bu korumadan yararlanma yetkisi veren menfaatlerdir. Fikrî mülkiyet haklarının korunmasının temel amacı, özgün üretimi teşvik ederek toplumun gelişmesine katkı sağlamaktır. Bununla birlikte, zihni üretkenliğin toplum tarafından tanınması, ekonomik büyümenin ve istihdamın desteklenmesi, yabancı sermayenin teşviki ve uluslararası ilişkileri güçlendirmek de fikri hakların korunmasının gereklerinden birkaçıdır. Fikri mülkiyet haklarının korunması için gerekli hukuki korumalar başta olmak üzere yeterli koruma vasıtalarını sağlayan ülkeler bugün gelişmiş ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyadaki gelişim ve devinimin, hareketliğin hızlı olması gibi birçok etken çeşitli alanlarda ve konulardaki haklar üzerinde uyuşmazlıkları da beraberinde getirmektedir. Fikri mülkiyet uyuşmazlıkları ise bu uyuşmazlıkların sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Genel kapsamı itibarıyla ülkelerin ekonomik ve sosyokültürel anlamda gelişiminde mihenk taşı mahiyetinde olan fikrî mülkiyet hakları ile ilgili uyuşmazlıkların çözümünde hızlı sonuç almak, uyuşmazlıkların niteliği gereği çok büyük önem arz etmektedir. Ancak fikri eserler çeşitli vasıtalarla sınır ötesine taşınıp kolaylıkla yayılabilmek imkanı sahiptirler. Buradan hareketle fikri mülkiyet haklarının doğası gereği uluslararası etki gösteren nitelikleri olduğu ve meydana gelen uyuşmazlıkların büyük bir kısmının uluslararası hukuku ilgilendiren boyutu söz konusu olmaktadır. Yabancılaşma unsuru taşıyan uyuşmazlıkların çözümü için taraflar yabancı ülke yargılamasına başvurabilecekleri gibi uluslararası tahkime de gidebilme imkanı sahiptirler. Bu kapsamda WIPO tahkimi de yabancı unsurlu fikri mülkiyet uyuşmazlıklarının çözümü noktasında bir imkan sunmaktadır.

WIPO Birleşmiş Milletler bünyesindeki uzman kuruluşlardan biri olup iki temel amacı bulunmaktadır. Birinci amacı, uluslararası toplumu, fikri ve sınai hakları korumaya teşvik etmektir. İkinci amacı ise, fikri ve sınai haklarla ilgili olan ve WIPO himayesinde uluslararası sözleşmeler ile kurulan birlikler arasında idari eş güdümü sağlamaktır. Yine WIPO bünyesinde Arabuluculuk ve Tahkim Merkezi'ni kurarak fikri mülkiyet

haklarından kaynaklı uyuşmazlıklar ile çeşitli ticari uyuşmazlıkların çözümünde uzman bir çözüm merkezi olarak çalışmayı hedeflemektedir.

2021 yılında güncellenen tahkim kuralları kapsamında tahkim yargılamasında taraflara geniş bir serbesti tanınmış olup bu sayede taraflar; tahkim yerini, tahkim dilini, uygulanacak hukuku, hakem sayısı ve hakemlerin niteliğini, tahkimin gizliliğini belirleyebilme imkanına sahiptir. 2021 yılında kurallar kapsamında yapılan düzenlemeler yalnızca tahkim yargılamasına ilişkin olmayıp diğer uyuşmazlık çözüm yöntemi kurallarını da kapsar düzenlemeler yapılmıştır. Bu yönleri ile WIPO, uluslararası anlamda en etkili ve en çok tercih edilen fikri mülkiyet hakları kaynaklı uyuşmazlık çözüm kurumu konumundadır.

Taraflar aralarında yazılı olarak düzenleyecekleri sözleşme ile doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların çözümü için WIPO Tahkim Kurallarının uygulanmasını belirleyebilirler. Tarafların WIPO tahkim prosedürünü seçmeleri karşısında tarafların seçmiş oldukları hukuk doğrultusunda veyahut bir hukuk seçimi yapmamışlarsa WIPO tahkim kuralları çerçevesinde Merkez tarafından tahkim yargılaması başından sonuna kadar yürütülerek nihai sonuca varılır.

Tahkime başvurabilmenin ön koşullarından biri ise söz konusu uyuşmazlığın tahkime elverişli uyuşmazlıklardan olması gerektiği hususudur. Fikri mülkiyet haklarına ilişkin uyuşmazlıkların tahkime elverişli olup olmayacağı konusu ise farklı ülke hukuklarına göre farklılık arz edebilmektedir. Kimi ülke hukukuna göre fikri mülkiyet hakları hiçbir şekilde tahkime elverişli kabul edilmezken kimi ülke hukukunda belirli sınırlamalar dahilinde tahkime elverişli hale gelebilmektedir. Tahkime elverişli olmayan uyuşmazlıklarda tahkime başvurulması halinde ise verilen hakem kararlarının ülkelerin iç hukuk sistemlerinde tanınıp tenfiz edilmesi kimi zaman mümkün olmamaktadır. Ancak zaman içerisinde dünya üzerinde değişen konjoktür nazara alınarak ülkeler arasındaki bu farklılığın da giderilebilmesi mümkündür. Fikri mülkiyet haklarının tahkime elverişliliği kapsamında yaşanacak değişim uyuşmazlıkların daha hızlı ve etkin şekilde sonuçlanmasını da sağlamış olacaktır.

Taraflar uyuşmazlıkların çözümü için WIPO bünyesinde bulunan arabuluculuk, arabuluculuk-tahkim, uzman görüşü veya hızlandırılmış tahkim yöntemlerinden biri veya birkaçını seçebilme serbestiyetine de sahiptirler. Yine aynı şekilde tüm uyuşmazlık

çözüm yöntemlerinde günümüzdeki gelişmeler ışığında uyuşmazlıkların çözümünün bir kısmının veya tamamının online ortamlarda gerçekleştirilebilmesi de mümkün olup WIPO bu hususta gerekli alt yapı ve teknik donanımına sahip bir kuruluştur. Nitekim Covid-19 pandemi sürecinde de online olarak uyuşmazlık çözüm yöntemleri başarı ile uygulanmış olup yargılamaların sürüncemede kalmamasını sağlamıştır. Uyuşmazlıkların daha hızlı ve daha az masrafla çözümlenebilmesi açısından online yöntemlerin geliştirilerek kullanılması önem arz etmektedir.

Yabancı hakem kararlarının ülkelerin iç hukuklarında uygulama imkanı bulabilmesi ise söz konusu bu kararların tanınması ve tenfizi ile mümkündür. Tanıma ve tenfiz şartları her ülkenin milli hukukuna göre farklılık gösterebilir. Ancak hakem kararlarının icrasını kolaylaştırmak ve uluslararası alanda yeknesaklığı sağlayabilmek adına birçok ülkenin taraf olduğu 1958 tarihli New York Sözleşmesi yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde öncelikli olarak uygulama alanı bulacak olup uluslararası tahkimden beklenen fayda sağlanmış olacaktır. WIPO hakem kararları da New York Sözleşmesi kapsamında tanınması ve tenfizi gerçekleştirilerek icrası sağlanabilecek kararlar mahiyetindedir.

Sonuç olarak çalışmamız kapsamında fikri mülkiyet hakları, özellikleri, fikri hak uyuşmazlıkları ile fikri haklara ilişkin olarak hak sahipliği mevzusu incelenmiştir. Fikri mülkiyet haklarına ilişkin düzenlenmiş birçok uluslararası sözleşme mevcut olmakla birlikte bu sözleşmelerin zamanın ruhuna ve gelişimine cevap verebilecek şekilde kodifiye edilmesi gerekmekte olup yapılacak düzenlemeler neticesinde günümüz dünyası gelişmeleri bağlamında yaşanması muhtemel uyuşmazlıkların önüne geçilecektir. Aynı zamanda fikri mülkiyet haklarına dair uyuşmazlıkların çözümü noktasında ulusal devlet yargılamalarında ve WIPO başta olmak üzere tahkim merkezlerine de ışık tutacaktır. Yine çalışmamız kapsamında fikri mülkiyet haklarından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü noktasında uluslararası uzman bir kuruluş olan WIPO tahkimi detaylı bir şekilde incelenmiş olup aynı zamanda WIPO bünyesinde bulunan diğer uyuşmazlık çözüm yöntemlerine de kısaca değinilmiştir. Yakın tarihte dünya genelinde etkisini sürdüren Covid-19 pandemi dönemi hayatın birçok alanını etkilediği gibi yargılama süreçleri de bu durumun son derece etkisi altına almıştır. Pandemi sürecinde insanlar arasında teması azaltmak, yüz yüze engellemekle birlikte yargılama süreçlerinin sektöre uğramaması için çoğu tahkim kuruluşu gibi WIPO da tahkim ve diğer uyuşmazlık çözüm

yöntemlerini e-Adr yani online ortamlar üzerinden taraflara gerçekleştirebilme imkanını sunmuştur. Yine gelişen teknoloji ile birlikte insanlar iş ve işlemlerinin büyük bir çoğunluğunu online ortamlardan gerçekleştirmekte olup bu sayede en hızlı şekilde en az masrafla dünyanın farklı noktalarından iş ve işlemlerin halledilebilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu hareketlilik elbette ki uyuşmazlıkların sayısında ve niteliğindeki artışı da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla uyuşmazlıklara gelişen teknoloji ile aynı minvalde çözüm bulabilmek önem arz etmekte olup pandemi döneminde tahkim merkezlerinin uygulamış olduğu online yöntemlerin geliştirilip yaygınlaştırılması da bir ihtiyaç halini almıştır.

KAYNAKÇA

- A Cost- Effective Alternative, WIPO Magazine, Issue 1/2010.
(https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2010/01/article_0008.html)
- Acun, Mekeng  Merve ve Yener Keskin, Cansu, * ematik Milletlerarası  zel Hukuk Ders Kitabı*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- A ırman, Doğan, *Milli ve Milletlerarası Tahkim*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2022.
- Akıncı, Ziya, *Milletlerarası  zel Hukuk*, 1. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2020.
- Akıncı, Ziya, *Milletlerarası Tahkim*, 3. Baskı, Vedat Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Akipek,  ebnem ve Darda an, Esra, “Sanal Ortamda Gerçekleşen Telif Hakkı İhlallerine Uygulanacak Hukuk”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(3), 2001, 116.
- Alangoya, H. Yavuz - M. Kamil Yıldırım ve Deren Nevhis Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, 6. Bası, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006.
- Alnaber, Rania, “Emergency Arbitration: More Innovation Or Vast Improvement”, *Arbitration International*, 35(4), 2019, 448- 460.
- Alternative Dispute Resolution, WIPO Home, IP Services
(<https://www.wipo.int/amc/en/>).
- Arfazadeh, Homayoon, “Arbitrability Under The New York Convention: The Lex Fori Revisited”, *Arbitration International*, 17(1), 2001, 74.
- Arıkan, Ay e Saadet, “Avrupa Toplulu unda Fikri Sınai Mülkiyet Hakları ve Son Geli meler”, *Ankara Avrupa  alı maları Dergisi*, 7(1), Yıl 2007, 155.
- Art And Cultural Heritage Disputes Resolution, WIPO Magazine, Issue 4/2009.
(https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2009/04/article_0007.html)
- Atalı, Murat – Ermenek, İbrahim, Erdoğan, Ersin, *Medeni Usul Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018
- Ataman Figanme e, İnci “Milletlerarası Ticari Tahkim Kararlarının İptal veya Tenfiz Davaları Yoluyla Mahkemelerce Mükerrer Kontrole Tabi Tutulmaları Sorunu ve

Bu Sorunun Giderilmesine Yönelik İki Öneri”, *Public And Private International Law Bulletin*, 31(2), 2012, 38, 41.

Ay, Yunus Emre, “Intellectual Property Disputes And International Arbitration”, *Zbornik Radova Pravnog Fakulteta U Splitu*, 58(3), 2021, 730.

Aybay, Rona ve Dardağan, Esra, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.

Ayber, İncilay, *Sınai Mülkiyet Hakları ile ilgili Uluslararası Kuruluşlar (WIPO, DTÖ, AB)*, (Uzmanlık Tezi), Türk Patent Enstitüsü, Ankara 2005.

Aydın, Erhan Burak, *Milletlerarası Tahkim Uygulamasında Hızlandırılmış Tahkim Usulü*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2019.

Aygün, Mesut, “Yabancılaşma Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Özel Sayı 2014, (Basım Yılı: 2015), Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan, 1029.

Başpınar, Veysel ve Kocabey, Doğan, *İnternette Fikrî Hakların Korunması*, Yetkin Yayınları, Ankara 2007.

Batıgün, Elif Selen, “Alman Hukukunda Milletlerarası Ticari Tahkimin Kanunlar İhtilafı Boyutu”, *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Yıl 2021, 413.

Baytaroglu, Dilara, “Hakem Kararlarına Karşı İtiraz Hakkından Feragat”, *Türk Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 2022, 185.

Berberoglu, Yenipınar Filiz, *Güncel İçtihatlarla Milletlerarası Özel Hukuk*, 1. Baskı, Aristo Yayınevi, İstanbul 2019.

Bıyıklı, Mehmet, *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünün (WIPO) Hukuki Yapısı ve Bünyesindeki Tahkim Sürecinin İşleyişi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018

Bilge, Necip, *Hukuk Başlangıcı*, 33. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2015

Bilgetekin, N. Tuğçe, “Acil Durum Hakemliği”, *Public and Private International Law Bulletin*, 36(1), 2017.

- Birsel, Mahmut Tevfik, “Milletlerarası Ticari Tahkim ve Türkiye”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, 1980, 107.
- Birsel, Mahmut Tevfik, “Türkiye’de Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinin Anayasal ve Küresel Boyutları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Özel Sayı, 2005, 28.
- Bolayır, Nur, “Fikri Mülkiyet Haklarında Cebri İcra Sistemi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan), Cilt 16, Özel Sayı 2014, Basım Yılı 2015, 2514.
- Boykitch, Alex and Hui, Lorraine, “Celebrating 50 Years Of The New York Convention”, *University Of Nwe South Wales Law Journal*, 31(1), 2008, 365.
- Bozbel, Savaş, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2015
- Bozgeyik, Hayri ve Er, Sefa, “Tasarımlar İçin Kümülatif Koruma”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 5(1), Yıl 2019, 27.
- Branson, David J., “IBA Rules Of Ethics For International Arbitrators”, *International Business Lawyer*, 15(8), 1987, 335.
- Budak, Ali Cem, “Hakem Kararları Maddi Hukuka Aykırılık Sebebiyle İptal Edilebilir mi? Hakem Kararlarının İptali Müessesinin Tarihi Kökeni”, *Public And Private International Law Bulletin*, 40(1), 2020, 563.
- Buluş, Gökay Canberk ve Bakırtaş, İbrahim, “Ekonomik Büyüme Üzerinde Fikri Mülkiyet Haklarının Etkisi: Ampirik Bir İnceleme”, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), Yıl 2019, 262.
- Can, Hacı ve Toker, Ali Gümrah, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Geliştirilmiş Güncellenmiş 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.
- Can, Hacı ve Tuna, Ekin, *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021
- Can, Mustafa Cemre, “Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişliliğe Uygulanacak Hukuk”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(2), Yıl 2020, 1350.

- Canbeldek Akın, Özlem, “Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakem Kararlarının İptalinde İrade Serbestisinin Sınırları”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(3), 2020, 1326.
- Castro, Ignacio de and Toscano, Leandro, “Resolution of ICT Disputes Through Mediation and Arbitration”, *The Journal Computer Law Review International*, No: 5, Year 2012, 148.
- Çakır, Görkem, “Fast- Track Arbitration in Global Practice”, *GSI Articletter*, Volume 14, 2016, 82.
- Çelik, Emin, “Mobil Oyunların Fikri Mülkiyet Hukukunda Korunması, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi”, 9(1), Yıl 2023, 142.
- Çelikel, Aysel ve Erdem, Bahadır, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 15. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2017
- Çelikel, Aysel, Erdem, Bahadır, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 14. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2016.
- Çelikel, Aysel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Yenilenmiş 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2004.
- Commentary On WIPO Arbitration Rules, By Phillip Landolt and Alejandro Garcia.
- Dağ, Rıdvan, *Milletlerarası Özel Hukuk İnternet ve Fikri Haklar*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003
- Dalyan, Şener, *Bilgisayar Programlarının Fikri Hukukta Korunması*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- Deynekli, Adnan, “Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı 2014, 2015, 106.
- Doğan, Vahit, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Genişletilmiş Güncellenmiş 4. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2016.
- Dolunay, Ayhan, *Türk Hukukunda ve Kıbrıs Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2015.
- Ecemiş, Sercan, “MÖHUK Dışında Düzenlenen Tanıma ve Tenfiz Kuralları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(1), 2020, 360.

- Eken, Begüm, “Marka ve Fikri Mülkiyet İlişkisi, Dijitalleşen Sanat ve Tasarımda Türkiye'deki Eser Haklarına Dair Bir İnceleme”, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Yıl 2022, 560-561.
- Ekler, Çağlar, *Fikri Mülkiyet Hukuku Uyuşmazlıkları ve Arabuluculuk*, (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.
- Ekşi, Nuray, *Covid- 19 Sürecinde Milletlerarası Özel Hukuk*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2021.
- Elçin, Doğa, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2019.
- Eliri, İsa, “Güzel Sanat Eserlerinde Fikri Mülkiyet Hakları ve Uygulamaları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 23, Yıl 2010, 68
- Eppinger, Elisabeth – Jain, Akriti – Vimolnath, Prathecha – Gurtoo, Anjula – Tietze, Frank – Chea, Roberto Hernandez, “Sustainability Transitions In Manufacturing: The Role Of The Intellectual Property”, *Science Direct, Current Opinion In Environmental Sustainability*, 49, 2021, 118-126.
- Ercan, Cannur, “Fikri Hak Kavramı ve Eser Sahibinin Manevi Haklarının Genel Anlamda Kişilik Hakkıyla İlişkisi”, *TADD*, Yıl:12, S. 46, Nisan 2021, 386
- Ercan, İsmail, *Medeni Usul Hukuk*, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2011.
- Ercoşkun Şenol, Hatice Kübra, “Mali Hakları ve Kullanım Hakkını Devralanların Fikir ve Sanat Eserleri Kapsamında Korunması”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), Yıl 2013, 46.
- Erdem, Bahadır, *Fikri Hukukta Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2003.
- Erdem, Bahadır, *Patent Hakkının Korunması ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2002
- Erdem, Fatih Buğra, “Markanın Alan Adı Olarak Kullanılmasında Karşılaşılan Uyuşmazlıklarda Tahkim Mekanizmalarının Yeri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 31(1), Yıl 2023, 263.

- Erdoğan, Ersin, *Medeni Usul Hukukunda Yabancılaşma Unsuru ve Sonuçları*, (Doktora Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara 2015.
- Erdoğan, Feyiz, *Uluslararası Hukuk ve Tahkim*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004
- Erel Şafak N., *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2009.
- Eroğlu, İlhan ve Berigel, Sevdâ, “Fikri Mülkiyet Hakları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G-8 Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 131(259), 2022, 352.
- Ersen Perçin, Gizem, “Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni Engeli”, *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 2015, 67.
- Ersen Perçin, Gizem, “MTK Tahkiminde İptal Davalarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Public And Private Law Bulletin*, Prof. Dr. Cemal Şanlı’ya Armağan, 40(2), Yıl 2020, 1068
- Ertaş, Şeref, “Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, 1987, 369.
- Ertekin, Erol ve Karataş, İzzet, *Uygulamada İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi Tanınması*, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara 1997.
- Friedman, Mark W., “Jurisdictional Limits On Enforcement Of New York Convention Awards”, *Dispute Resolution International*, 2(1), 2008, 165.
- Frischer, Robert – Hlavica, Robert – Kuca, Kâmil – Moresova, Petro – Selamat, Ali, “Intellectual Property Management Systems From The Perspective Of Open Innovation”, *Journal Of Open Innovation: Technology Market And Complexity*, 2020
- Geven, Zeki, “Fikri Mülkiyet Hukukunda Orijinallik ve Yenilik”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), Yıl 2011, 328.
- Gill, Judith, “The Definition Of Award Under The New York Convention”, *Dispute Resolution International*, 2(1), 2008, 114.
- Gjorgjioska, Emilija, “Industrial Property Disputes Resolution Using Arbitration And Mediation”, Dimitar Nikoloski/ Dimitar Krilov Dimitrov/ Rasim Yılmaz (Ed.), X.

International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series, (ss. 453-459), Ohrid 2018.

Görgün, Şanal ve Kodakoğlu, Mehmet, *Medeni Usul Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2012

Görgün, Şanal, *Medeni Usul Hukuku*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.

Grantham, William, “The Arbitrability Of Intellectual Property Disputes”, *Berkeley Journal Of International Law*, 14(1), 1996, 179.

Gurry, Francis, “Building Respect For Intellectual Property- Stimulating Innovation And Creativity”, *WIPO Magazine*, Special Issue 11, 2016.

Gurry, Francis, “The Dispute Resolution Services Of The World Intellectual Property Organization”, *Journal of International Economic Law*, Oxford Academic, 2(2), June 1999, 388.

Gülşen, Özge, *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Bünyesinde Tahkim*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009

Günarslan, Banu Fatma, *Fikrî Mülkiyet Haklarının Uluslararası Yatırım Tahkimine Konu Olması*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021.

Güngör, Gülin, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021

Gürsoy, Zeynep, *Seri Tahkim Usulü ve Uygulaması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul 2020.

Güven, Koray, *Lex Mercatoria ve Milletlerarası Tahkim*, Public and Private International Bulletin, Volume:34, Issue:2, 1-57.

Hacıbekiroğlu, Ekin, *Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller ve Delillerin Değerlendirilmesi*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2012.

Hanessian, Grant and Dosman, E. Alexandra, “Songs Of Innocence And Experience: Ten Years Of Emergency Arbitration”, *American Review Of International Arbitration*, 27(2), 2016, 219-230.

Hoellering, Michael F., “Arbitrability Of Disputes”, *Business Lawyer (ABA)*, 41(1), 1985, 125.

<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/fees/>

Huysal, Burak ve Süzen, Begüm, “Yabancılık Unsuru Taşıyan Boşanmaların Şekli”, *Public and Private International Law Bulletin*, 40(2), 1203.

Huysal, Burak, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik*, 1. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010.

Ildır, Gülgün, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003.

İlhan, Hüseyin Afşın, *Tahkim Sözleşmesinin Geçerliliği*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.

İncekaş, Cansev Erinç ve Göksu, Bekir Bera, *Enforcement Of Foreign Judgements in Turkey GSI Articletter*, Vol: 25, 2021, 150.

Jan van den Berg Albert, *The New York Convention Of 1958: An Overview Enforcement Of Arbitration Agreements And International Arbitral Awards – The New York Canvention Prattice*, E. Gaillorda And D. Di Pietro Eds., Cameron May 39, 2008, 2.

Jeremy Phillips Keep It Cheap: Ten Tips For Minimizing IP Dispute Settlement Costs, WIPO Magazine, Issue 1/2010.
(https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2010/01/article_0009.html)

Kaj, Hober, “The New York Convention: A Commentary, Reinmar Wolff”, *Dispute Resolution International*, 8(1), 2014, 94.

Kalpsüz, Turgut, “Hakem Kararlarının İcrası”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 25(2), 2009, 6.

Kalpsüz, Turgut, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 1. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2007.

Kalpsüz, Turgut, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, Genişletilmiş 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

Kanışlı, Erhan, “Milletlerarası Tahkimde Hakem Kararları”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(2), 2014, 963.

- Kaplan, Yavuz, *İnternet Ortamında Fikri Hakların Korunmasına Uygulanacak Hukuk*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004.
- Kaplan, Yavuz, *Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2002.
- Karaca, Akif, “Milletlerarası Tahkimde Hakemin Reddi Sebebi Olarak Hakemin Tarafsızlığını ve Bağımsızlığını Ortadan Kaldıran Haller”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 2015, 207.
- Karaca, Uğur ve Karataş, Esra, “Yapay Zeka Tarafından Meydana Getirilen Fikri Ürünlerin 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa Göre Korunması”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Yıl 2022, 34.
- Karademir, Ebru, “Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Yabancılik Unsuru”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(7), 2016, 130.
- Karaege, Özge, *Fikri Mülkiyet Hukukunda Esaslı Unsur Doktrini*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009
- Karakaya Kafa, Nazlı Kudsiye, *Roma I Tüzüğü ile Karşılaştırmalı Olarak Yabancı Unsurlu İş Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.
- Karasu, Rauf - Cahit Suluk ve Nal, Temel, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Hukuk, Ankara 2021.
- Karayağcın, Yaşar, “Milletlerarası Tahkimde Muhakeme Usulü”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 19(3), 1998, 12.
- Karslı, Abdurrahim, *Medeni Muhakeme Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Alternatif Yayınları, İstanbul 2012.
- Kayalı, Didem, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015.
- Kaynak Balta, Büşra, “Yapay Zeka Ürünlerinin Hukuki Niteliği ve Fikri Eser Kavramı”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(3), Yıl 2020, 220.

- Kenar Gülşah, Hasibe, “Tahkim Sözleşmesine Uygulanacak Hukuk New York Sözleşmesi II. Madde ile Birlikte Değerlendirilmesi”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 90(3), 2016, 185.
- Kılıçoğlu, Ahmet M., *Sinai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2006.
- Kıran, Süleyman, “Fikri Mülkiyet Haklarına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk”, *Akademik Teklif Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(4), Yıl 2015, 171.
- Kiraz, Şerife Esra, “Uluslararası Ticari Faaliyetler Dolayısıyla Fikri Mülkiyet Hakkının İhlali: Viyana Mal Satım Sözleşmesi (CISG)”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 2019, 678.
- Klotzel, Thomas R., “New York Convention- Article By Article- Commentary”, *Singapore Academy Of Law Journal*, 33(2), 2021, 1262.
- Korunalp, Cengiz Serhat, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Köle, Mehmet, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanıma ve Tenfizinde Usul”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 2016, 40.
- Kurtulan, Gökçe, “Türk Hukukunda Tüketici Uyuşmazlıklarının Tahkime Elverişliliği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 131, Yıl 2017, 240.
- Kuru, Baki ve Aydın, Burak, *Medeni Usul Hukuku El Kitabı*, Cilt 2, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021.
- Kuru, Baki, *Medeni Usul Hukuku*, 1. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul 2015
- Lew, Julian – Mistelis, Loukas A and Kröll, Stefan M, *Comparative International Commercial Arbitration*, Wolters Kluwer, Law & Business, 2003, 187-221.
- Lewis, David, “The Adaption Of International Arbitration As The Preferred ADR Process in the Resolution Of International Intellectual Property Disputes”, *Bialostockie Studia Prawnicze*, 26(5), 2021, 53
- May, Christopher, “The World Intellectual Property Organization Resurgende And The Development Agenda”, 1. Published, Routledge, Abingdon 2007, 15-16.

- Medin, Burak, “Dijitalleşen Dünyada Fikri Haklar Sorunu”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), Yıl 2017, 57
- Mekengengeç, Merve Acun ve Keskin, Cansu Yener, *Şematik Milletlerarası Özel Hukuk Ders Kitabı*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Michaelson, Peter L., “Emergency Arbitration: Fast, Effective And Economical”, *Just Resolution, American Bar Association Dispute Resolution Section*, 2016, 2-3.
- Moser, Luiz Gustavo, “WIPO: Resolving Cross- Border Patent Disputes Through Mediation and Arbitration, les Nouvelles-”, *Journal of the Licensing Executives Society*, Volume LIII, No: 4, December 2018, 387
- Muşul, Timuçin, *Medeni Usul Hukuku*, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2012
- Nair, Umang Bhat, “The IBA Guidelines On Conflicts Of Interest: Time For A Relook?”, *Kluwer Arbitration Blog*, 29 March 2023.
- Neville- Rolfe, Baroness, “The Challenge Of Protecting Intellectual Property”, *WIPO Magazine*, Special, Issue 11/2016. (https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2016/si/article_0004.html).
- Nomer, Ergin – Ekşi, Nuray ve Gelgel, Günseli Öztekin, *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, Cilt I, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2016.
- Nomer, Ergin ve Ekşi, Nuray, Günseli Öztekin, *Milletlerarası Tahkim*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2003.
- Nomer, Ergin, Cemal Şanlı, *Devletler Hususi Hukuku*, 14. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2006.
- Nomer, Ergin, *Devletler Hususi Hukuku*, Yenilenmiş 21. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2015.
- Nomer, Ergin, *Milletlerarası Usul Hukuku*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2009.
- Onur, Selin Ece, *Milletlerarası Tahkim Hukukunda Tahkim Anlaşmasının Esastan Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk*, (Yüksek Lisans Tezi), Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

- Ortacalar, Enez, *Uluslararası Ticari Uyuşmazlıklarda Uygulanan Elektronik Tahkim: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2020.
- Ortan N., *Patent Lisans Sözleşmesi*, s. 99 (Naklen: Karasu, Suluk, Nal, s. 2.)
- Öncü, Özge, “Fikri Hak İhlalleri Bakımından İnternet “Görsel” Arama Motorları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), Yıl 2008, 108.
- Özbay, İbrahim, “Yargıtay’ın Son Kararları Işığında Hakem Kararlarına Karşı Açılacak İptal Davalarına İlişkin HMK M. 439 Hükmünün Zaman Bakımından Uygulanması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı, 2015, 779.
- Özbek, Yaşar, “Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü”, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: 23, 2006.
- Özçelik, Barış, “Yapay Zekanın Veri Koruma, Sorumluluk ve Fikri Mülkiyet Açısından Ortaya Çıkardığı Gereksinimler”, *Adalet Dergisi*, 1(66), Yıl 2021, 107
- Özel, Sibel, “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizine Engel Bir Durum: Tahkim Sözleşmesinin Geçersiz Olması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(1), Yıl 2017, 317.
- Özel, Sibel, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilafı Meseleleri*, 1. Baskı, Legal Yayınevi, İstanbul 2008
- Özkan, Işıl ve Tütüncübaşı, Uğur, *Uluslararası Usul Hukuku*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.
- Özkan, Işıl, “Uluslararası Ticari Tahkimde Uygulanacak Hukuk”, *Public And Private Law International Bulletin*, Prof. Dr. Cemal Şanlı’ya Armağan, 40(2), Yıl 2020, 835.
- Parlakıyıldız, F. Merve, E. Alper Güvel, “Fikri Mülkiyet Hakları ve Bu Hakları Korumanın Ekonomik Önemi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2015, 8(4), 30.

- Parlak yıldız, Fatma Merve ve Güvel, Enver Alper, “Fikri Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G8 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, Yıl 2015, 76.
- Paulsson, Jan, “Fast- Tarcak Arbitration in Europe (With Special References To The WIPO Expedited Arbitration Rules)”, *Hastings International And Comperative Law Review*, 18(4), 1995, 715.
- Pekcanitez, Hakan – Atalay, Oğuz ve Özekes Muhammet, *Medeni Usul Hukuku*, 5. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017.
- Potocnik, Metka, “Mediation And Arbitration: An Alternative Forum For Transnational Disputes Resolution İn The Music Industries”, Ann Harrison/Tony Rigg (Ed.), *The Present And Future Of Music Law*, First Published, Bloomsbury Academic, New York 2021, 142.
- Poyraz, Bedriye İclal, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Tahkim Yolu ile Çözümü*, (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul 2019.
- Pürselim, Hatice Selin, “Milletlerarası Özel Hukukta Eser Sahibinin Ölümünden Sonra Telif Hakları: Sanatçı Salvador Dali ile İlgili Tokyo Yüksek Mahkemesinin ve Fransız Mahkemesinin Kararları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), Yıl: 2013, 248.
- Pürselim, Hatice Selin, “Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Kira Sözleşmelerinin Tahkime Elverişliliği”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 27(1), Yıl 2021, 497
- Recent Challenges For Enforcement Of Intellectual Property Rights, WIPO Magazine, Issue 2/2006.
(https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/02/article_0003.html)
- Resolving IP Disputes Through Mediation And Arbitration, WIPO Magazine, Issue 2/2006. (https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/02/article_0008.html)
- Ruhi, Ahmet Cemal, “New York Sözleşmesine Göre Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi İçin Verildiği Ülkede Kesinleşmiş Olması Koşulu”, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(18), 2019, 323.

- Sarı, Mehmet, “Tahkime Elverişlilik”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 4(32), 2009, 10.
- Sarıdağ, Orhan Gazi, “Fikri Hukukta Manevi Tazminat”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 40, Ekim 2019, 176.
- Sarıöz Büyükalp, İpek, “Uluslararası Tahkimde Tahkim Anlaşmasının Hükümsüz, Tesirsiz veya İcrasının İmkansız Olması Kavramları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı 2014, Yıl 2015, 2040.
- Sarıtaş, Hatice, “4686 Sayılı Milletlerarası Tahkim Kanuna Göre Hakem Kararlarına Karşı Kanun Yolları”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 59, 2005, 142.
- Sezgin, Melda, *Tahkim Sözleşmesine Uygulanacak Hukuk*, (Yüksek Lisans Tezi), Antalya Bilim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antalya 2021.
- Srinivasan, Badrinath, *Arbitrability Of Intellectual Property Disputes in India: A Critique*, NLS Business Law Review, 2020.
- Suluk, Cahit – Karasu, Rauf ve Temel Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2022.
- Süral, Ceyda, “Hakem Kararlarının İcrası ve İptal Davası”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı, 2015, 1385.
- Şanlı, Cemal, Emre Esen, İnci Ataman Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 6. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018.
- Şanlı, Cemal, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2013
- Takavut, İbrahim Doğan, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Doğrudan Uygulanan Kurallar*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2018.
- Tanrıöven, Tolgahan, *Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Nezdinde Yürütülen Tahkim Süreci*, (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2021.
- Tarjuelo, Javier, “Fast Track Procedures: A New Trend in Institutional Arbitration”, *Disputes Resolution International*, 11(2), 2017, 113.

- Tarman, Zeynep Derya, “Tahkim ve Gizlilik”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 2008, 305.
- Taş, Seyhan, “Fikri ve Sınai Mülkiyet Alanındaki Sorunlar, Gelişmeler ve Türkiye- AB İlişkileri Açısından Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(10), Yıl 2006, 82.
- Taşdemir, Yasemin, “Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 2016, 120.
- Tekinalp, Ünal, “Yeni Patent Hukukunda Buluş Sahibi İlkesi ve Gasp Davalarına İlişkin Bazı Sorunlar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 55(4), Yıl 1997, 130
- Topal, Önder, “Paylı Mülkiyet ve Miras Ortaklığının Sona Ermesinde Tahkimin ve Arabuluculuğun Caiz Olup Olmadığı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), Yıl 2021, 249.
- Töre, Nazlı, “Sanal Ortamda Telif Haklarına Uygulanacak Hukuk”, *TBB Dergisi*, Yıl: 2007, Sayı: 72, 304.
- Tuna, Ekin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda İptal Davası*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- Tütüncübaşı, Uğur, “Türk Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Alman Hukukunda Yabancı Yargı Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan, Cilt: 16, Özel Sayı, 2015, 1527.
- Tüysüz, Cemre, “Milletlerarası Ticari Tahkimde Gizlilik Yükümlülüğü”, *Public And Private International Law Bulletin*, 37(2), 2017, 847.
- Ulukapı, Ömer, *Medeni Usul Hukuku*, 1. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2014.
- Uyanık, Merve Ece, *Tahkim Yargılamasında Acil Durum Hakemi*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2020.
- Veltri, Ludovica, “International Arbitration in Intellectual Property Disputes: A Focus On The Wipo Arbitration Center, Tesi di Laurea in Diritto Internazionale”, *Luiss Guido Carli, Anno Academico 2016/2017*, 70

- Welser, Irene and Klausegger, Christian, “Fast Track Arbitration: Just Fast Or Something Different”, *Austrian Arbitration Yearbook*, 259:260, 2009, 266.
- What is Intellectual Property?”, <https://www.wipo.int/about-ip/en/>
- Wheless, Eliae P., “Article V (1)(B) Of The New York Convention”, *Emory International Law Review*, 7(2), 1993, 807.
- WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law And Use, Second Edition, WIPO Publication, No: 489 E, WIPO 2004.
- WIPO Magazine, Issue 2/2006.
(https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/02/article_0008.html)
- Yakar, Güllü ve Kınık, Mustafa, “Yapay Zeka İle Üretilen Görsel Sanat Eserlerinde Fikri Mülkiyet”, *SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 13(26), Yıl 2020, 502
- Yasan, Candan, “Milletlerarası Tahkimde Gizlilik”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ata Sakmar’a Armağan, 10(1), 2011, 783
- Yaşar, Ali ve Özkan, Ömer, “Hakem Kararlarının Hukuki Niteliği: Yabancı, Yerli ve Milletlerarası Hakem Kararları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(29), 2016, 9.
- Yavuz, Cevdet, “Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi ve Tabi Olduğu Hükümler”, *II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu “Tahkim” Konuşmalar-Tartışmalar-Bildiriler*, TMSF, İstanbul 2009, 135
- Yayla, Yavuz, “Fikri Mülkiyet Hakları ve Fikri Mülkiyete İlişkin Teorik Yaklaşımlar”, *Fiscaoeconomia*, 4(2), 2020, 293
- Yener Keskin, Cansu, *Milletlerarası Tahkim Anlaşmasının Kurulması ve Etkisi*, 1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2017.
- Yeşilova, Bilgehan, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Nihai Karardan Önce Mahkemelerin Yardımı ve Denetimi*, 1. Baskı, Güncel Yayınevi, İzmir 2008.
- Yıldırım, Rümeysa Betül, “Fikri ve Sınai Hakların Ticari İşlemlerde Taşınır Rehni Kanunu Uyarınca Rehnedilmesi”, *NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Yıl 2022, 175.

- Yıldız Üstün, Esra, “Malpraktis Davalarının Tahkime Elverişliliği: Çin Halk Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(3), Yıl 2022, 1757.
- Yılmaz, Ejder, “Tahkimde İtirazın İptali Davası ve Tahkime Elverişlilik Kuralı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 16, Özel Sayı 2014, Yıl 2015, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan*, 547.
- Yılmaz, Süleyman ve Çavuşoğlu, Gökçe Filiz, “Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmelerinin Geçerliliği ve Asimetrik ve Patolojik Tahkim Kızları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69(3), Yıl 2020, 1481.
- Yılmaz, Süleyman ve Çavuşoğlu, Gökçe Filiz, “Türk Hukukunda Tahkime Elverişlilik Kavramı ve Taşınmaz Aynına İlişkin Uyuşmazlıkların Tahkimde Görülmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), Yıl 2019, 599.
- Yılmaztekin, Hasan Kadir, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Uyarınca Eser Sahipliği ve Hak Sahipliği İle Bunların Tecavüz Davaları Bağlamında Davacı Sıfatına Etkileri”, *Adalet Dergisi*, 2(65), Yıl 2020, 503
- Yılmaztekin, Hasan Kadir, “Türk Fikri Haklar Hukuku Yapay Zeka Tarafından Meydana Getirilen Eserleri Korumak İçin Hazır Mı?”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Yıl 2020.
- Yüksel Bozkurt, Ebru, “Fikri Mülkiyet Uyuşmazlıklarında Tahkim”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 25(2), Yıl 2009, 341.
- Yüksel, M., “Küreselleşme Sürecinde Fikrî Mülkiyet Haklarına Sosyolojik ve Felsefi Açıdan Genel Bir Bakış”, *Hukuk ve Adalet Dergisi*, Yıl: 2004, Sayı: 4, 35.
- Yüksel, Mehmet, “Fikri Mülkiyete İlişkin Felsefi Tartışmalar”, *Kültür ve İletişim Dergisi*, Yıl 2001, 89.
- Yünlü, Levent, “Fikri Mülkiyet Hakkı”, *Milletlerarası Hukuk Bülteni (MHB)*, Yıl: 23, 2003, 900.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ayşegül SOLMAZ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Doktora Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-posta adresi	
Tel. No.	